

Funded by
the European Union

CONFERINȚA CU PARTICIPARE INTERNAȚIONALĂ JEAN MONNET A TINERILOR CERCETĂTORI:

**„UNITATEA DIALECTICĂ A TEORIEI
ȘI PRACTICII SOCIAL-POLITICE”/
„DIALECTICAL UNITY OF THEORY
AND SOCIO-POLITICAL PRACTICE”**

*Acțiune din Proiectul Jean Monnet „Centrul de
Excelență”: „Consolidarea sustenabilității democrației
prin educație civică” / „Strengthening democratic
sustainability through civic education”,
Project 101085234 — SDSCE*

Coordonator – Ludmila ROȘCA

Chișinău, 2025

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

**Conferința cu participare Internațională
Jean Monnet a tinerilor cercetători :**

**„Unitatea dialectică a teoriei și practicii
social-politice”/„Dialectical Unity of
Theory and Socio-political Practice”,**

26 iunie 2025, în format mixt.

„Acțiune din Proiectul Jean Monnet „Centrul de Excelență”:
„Consolidarea sustenabilității democrației prin educație civică”
/ „Strengthening democratic sustainability through civic
education” Project 101085234 — SDSCE.

Coordonator – Ludmila ROȘCA

**PRINT
CARO**

Chișinău, 2025

Comitetul organizatoric:

ROȘCA Ludmila, doctor habilitat în filosofie, Coordonatorul Proiectului Jean Monnet „Centru de Excelență”;

CUROȘ Liudmila, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, profesor, Colegiul „Alexei Mateevici”;

LAZĂR Ana-Paula, profesor, Colegiul „Alexei Mateevici”.

COLȚA Alexandra, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, profesor, Colegiul „Alexei Mateevici”.

Comitetul științific:

ROȘCA Ludmila, doctor habilitat în filosofie, Coordonatorul Proiectului Jean Monnet „Centru de Excelență”;

BOGATU Eugenia, doctor habilitat în filosofie, Universitatea de Stat din Moldova;

CIOBANU Rodica, doctor habilitat în drept, Universitatea de Stat din Moldova;

GOUDENHOOFTE Gabriela, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea din Oradea, România;

KRUGLASHOV Anatoliy, doctor habilitat în științe politice, Universitatea Națională „Yuri Fedkovici”, Cernăuți, Ucraina.

Punctele de vedere și opiniile exprimate aparțin exclusiv autorilor și nu reflectă în mod necesar poziția Uniunii Europene.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Conferința cu participare Internațională Jean Monnet a tinerilor cercetători: „Unitatea dialectică a teoriei și practicii social-politice”/ ”Dialectical Unity of Theory and Socio-political Practice”, 26 iunie 2025, în format mixt / coordonator: Ludmila Roșca. – Chișinău : Print-Caro, 2025. – 196 p. : fig., tab. color.

Antetit.: Universitatea de Stat din Moldova. – Texte, rez.: lb. rom., engl., rusă. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – [40] ex.

ISBN 978-5-85748-249-0.

<https://doi.org/10.59295/tspp2025>

3(082)=135.1=111=161.1

C 65

Tipar: Print Caro, mun. Chișinău, str. Columna, 170

PREFAȚĂ

La deschiderea Conferinței cu participare Internațională Jean Monnet a tinerilor cercetători: „Unitatea dialectică a teoriei și practicii social-politice”/„Dialectical Unity of Theory and Socie - political Practice”, desfășurată la Universitatea de Stat din Moldova, la 26 iunie 2025, în format mixt, tinerii cercetători au fost salutați/ îndrumați de către profesorii universitari: Georgeta STEPANOV, prorector pentru activitatea științifică, Universitatea de Stat din Moldova; Gabriela GOUDENHOOFT, Universitatea din Oradea, România; Anatoliy KRUGLASHOV, Universitatea Națională „Yuri Fedkovici”, Cernăuți, Ucraina.

Atât Conferința, cât și publicarea culegerii articolelor științifice a fost finanțată din Proiectul Jean Monnet „Centrul de Excelență”: „Consolidarea sustenabilității democrației prin educație civică” / „Strengthening democratic sustainability through civic education” Project 101085234 — SDSCE.

La Conferință au participat 28 de masteranzi, doctoranzi, care și-au prezentat proiectele de cercetare științifică individuală. Coordonatorul Proiectului 101085234 — SDSCE, Ludmila ROȘCA a expus obiectivele Conferinței, notând că fiecare fenomen, proces social-politic poate și trebuie analizat atât din perspectiva semnificației teoretice, cât și a celei practice. Fiecare lucrare științifică este apreciată de experți din perspectiva impactului asupra ameliorării condițiilor de viață, a consolidării coeziunii sociale, a dezvoltării științelor sociale și umanitare, a fortificării rezilienței instituțiilor democratice.

Satisfacerea obiectivului central al Conferinței a fost plasată la baza selectării articolelor incluse în volumul: „Unitatea dialectică a teoriei și practicii social-politice”. Accentul în expunerea rezultatelor cercetării a fost pus pe: actualitatea temei, metodologia aplicată, rezultatele obținute. Astfel, în volum sunt incluse 12 articole.

Ludmila ROȘCA

Coordonatorul Proiectului
101085234 - SDSCE

IMPLICAREA TINERILOR ÎN PROCESUL DECIZIONAL – FACTOR AL DEZVOLTĂRII DURABILE A SOCIETĂȚII CONTEMPORANE

Alexandra COLȚA¹

<https://orcid.org/0009-0002-4227-0167>

<https://doi.org/10.59295/tspp2025.01>

Recenzent: Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, ludmilarosca.com@gmail.com

Rezumat: *În contextul transformărilor globale determinate de crize geopolitice, economice, sociale și ecologice, implicarea tinerilor în procesul decizional se conturează ca o condiție de bază a consolidării democrației participative și a dezvoltării durabile. Actualitatea temei este determinată de nivelul scăzut al participării tinerilor la luarea deciziilor la nivel local și național, fapt care conduce la diminuarea gradului de implicare civică și la distanțarea politicilor publice de nevoile reale ale comunității. Articolul analizează rolul tinerei generații în procesele decizionale din Republica Moldova, evidențiind beneficiile unei guvernări participative și incluzive, corelate cu angajamentele internaționale privind dezvoltarea durabilă. Cercetarea demonstrează că implicarea activă a tinerilor nu este doar o opțiune strategică, ci un factor determinant pentru consolidarea democrației, buna guvernare și sustenabilitatea instituțiilor statului.*

Cuvinte cheie: tineri, proces decizional, dezvoltare durabilă, democrație participativă, guvernare incluzivă.

YOUTH INVOLVEMENT IN THE DECISION-MAKING PROCESS – A FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF CONTEMPORARY SOCIETY

Abstract: *In the context of global transformations caused by geopolitical, economic, social and ecological crises, the involvement of young*

¹Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, profesor, Colegiul “Alexei Mateevici” din Chișinău, aalecsandra@mail.ru, aalecsandra1702@gmail.com

people in the decision-making process is emerging as a basic condition for the consolidation of participatory democracy and sustainable development. The topicality of the topic is determined by the low level of youth participation in decision-making at the local and national levels, which leads to a decrease in the degree of civic involvement and the distancing of public policies from the real needs of the community. The article analyzes the role of the younger generation in decision-making processes in the Republic of Moldova, highlighting the benefits of participatory and inclusive governance, correlated with international commitments on sustainable development. The research demonstrates that the active involvement of young people is not only a strategic option, but a determining factor for the consolidation of democracy, good governance and the sustainability of state institutions.

Keywords: youth, decision-making process, sustainable development, participatory democracy, inclusive governance.

Introducere

În Republica Moldova, consolidarea mecanismelor de participare a tinerilor se află într-un proces de evoluție continuă, în relație de interdependență cu angajamentele internaționale privind dezvoltarea durabilă și integrarea europeană. Documente strategice precum: Strategia Națională de Dezvoltare a Sectorului de Tineret, Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă sau Strategia „Moldova Europeană 2030” subliniază importanța implicării tinerei generații ca factor decisiv în atingerea obiectivelor sociale, economice și politice.

Prin urmare, analiza rolului tinerilor în procesul decizional devine nu doar o preocupare teoretică, ci și o necesitate practică, ce reflectă nevoia de consolidare a parteneriatului dintre stat, societatea civilă și sectorul de tineret. Această colaborare nu este doar o opțiune strategică, ci un vector indispensabil al dezvoltării durabile și al consolidării societății democratice.

Metodologia cercetării. Metodologia aplicată se fundamentează pe o abordare calitativă și interpretativă. La baza cercetării este plasată *analiza de conținut* aplicată documentelor de politici de tineret și de dezvoltare durabilă. Au fost analizate în paralel surse internaționale și documente strategice ale Republicii Moldova (Strategia Națională de Dezvoltare a Sec-

torului de Tineret 2020, Raportul Național de Progres privind ODD 2023, Strategia „Moldova Europeană 2030”), precum și lucrărilor din domeniul științelor politice și sociale.

Am aplicat și studiul de caz pentru analiza fenomenelor și proceselor sociale-politice din Republica Moldova, evidențiind convergența politicilor naționale de tineret cu obiectivele Agendei 2030 și rolul tinerilor ca actori în procesele decizionale. Metoda comparativă a fost folosită pentru a evidenția diferențele și similitudinile dintre mecanismele de participare a tinerilor promovate în spațiul european și cele implementate în țările aflate în tranziție democratică, inclusiv Republica Moldova.

Cercetările contemporane relevă că una dintre condițiile fundamentale ale bunei guvernări o constituie implicarea activă a tinerei generații în procesele decizionale. Actul participării sporește nu doar eficiența guvernării locale și naționale, dar și capacitatea instituțiilor de a răspunde adecvat la provocările actuale. În același timp, colaborarea dintre tineri, autoritățile publice locale, instituțiile educaționale și societatea civilă contribuie la întărirea capitalului social și la crearea unui cadru participativ autentic.

Cu toate acestea, cooperarea dintre actorii implicați nu atinge întotdeauna un nivel optim. Persistă, în continuare, o nevoie stringentă de schimbare a mentalității decidenților politici, care trebuie să manifeste deschidere reală față de vocea tinerei generații. În plus, un obiectiv important al sistemului educațional este: să pregătească tinerii pentru a-și asuma un rol activ în viața civică, prin dezvoltarea competențelor de gândire critică, negociere, colaborare și înțelegere a mecanismelor guvernării.

Implicarea tinerilor în procesul decizional devine, astfel, un factor important al dezvoltării durabile, prin aportul lor la consolidarea democrației participative și contribuția la sporirea relevanței și legitimității programelor de acțiune publică. În Republica Moldova, analiza acestui fenomen capătă o importanță aparte, dat fiind procesul complex de democratizare și modernizare inițiat după 1991, în contextul unui mediu internațional dinamic, caracterizat de instabilitate. Implicarea tinerilor în procesele decizionale are efecte multiple asupra dezvoltării durabile, fiind evidențiate:

- **dimensiunea socială**, cuprinde acțiuni care promovează incluziunea și echitatea, asigurând reprezentativitatea diverselor grupuri și reducând riscul marginalizării;

- **dimensiunea politică**, consolidează legitimitatea democratică și sporește încrederea tinerei generații în instituțiile statului;
- **dimensiunea economică**, stimulează inovarea și adaptarea politicilor publice la nevoile emergente;
- **dimensiunea culturală**, valorifică diversitatea și contribuie la formarea unei societăți reziliente, orientate spre progres.

La nivel internațional, numeroase acorduri și angajamente, asumate de Republica Moldova prin cooperarea cu Uniunea Europeană, Organizația Națiunilor Unite, Banca Mondială sau Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională evidențiază importanța participării tinerilor ca element indispensabil al dezvoltării durabile. În acest cadru, implicarea tinerei generații în procesul decizional nu reprezintă doar o opțiune strategică, ci și o necesitate democratică și o condiție esențială pentru atingerea obiectivelor Agendei 2030 pentru Dezvoltare Durabilă.

În contextul angajamentului Republicii Moldova față de implementarea Agendei 2030 pentru Dezvoltare Durabilă, colaborarea dintre instituțiile statului și organizațiile de tineret se conturează ca un pilon fundamental pentru atingerea obiectivelor de dezvoltare durabilă. Conform Raportului Național de Progres privind ODD (2023), atingerea obiectivelor stabilite nu poate fi realizată exclusiv prin acțiuni guvernamentale, ci presupune o abordare participativă, intersectorială și incluzivă, în care organizațiile societății civile, în special cele de tineret, dețin un rol strategic.

Analiza documentului demonstrează că tinerii nu mai pot fi priviți doar ca beneficiari pasivi ai politicilor publice, ci constituie actori-cheie ai schimbării, implicați în procese ce vizează protecția mediului, prevenirea violenței, promovarea egalității și consolidarea unității sociale. Această viziune este în concordanță cu ODD 16 („Pace, justiție și instituții eficiente”), care subliniază necesitatea întăririi capacităților instituționale pentru promovarea statului de drept, incluziunii și prevenirii discriminării. În acest cadru, participarea tinerilor în structuri consultative, consilii locale de tineret și alte mecanisme de dialog public este considerată un instrument de democratizare și de consolidare a unității naționale.

Totodată, ODD 17 („Parteneriate pentru realizarea obiectivelor”) evidențiază importanța stabilirii unor mecanisme eficiente de cooperare între Guvern și sectorul de tineret, pentru a asigura implementarea coerentă a

politicilor publice. Organizațiile de tineret sunt recunoscute ca mediatori ai dialogului dintre autoritățile publice și comunități, prin acțiuni de monitorizare civică, educație pentru dezvoltare durabilă și implicare în rețele internaționale și regionale.

Un element central al Raportului ODD 2023 îl reprezintă necesitatea integrării transversale a tinerilor în toate dimensiunile Agendei 2030. Această acțiune presupune nu doar educația formală, realizată în parteneriat cu Ministerul Educației, ci și valorificarea inițiativelor extracurriculare derulate de consiliile și centrele de tineret. Domenii precum antreprenoriatul verde, protecția mediului, coeziunea culturală și educația pentru dezvoltare durabilă constituie arii prioritare în care tinerii pot contribui activ, condiționat însă de existența unui cadru instituțional și financiar favorabil.

Astfel, viitorul dezvoltării durabile în Republica Moldova depinde în mod direct de calitatea cooperării intersectoriale dintre instituțiile publice și organizațiile de tineret, iar acest fapt relevă o conexiune importantă cu dimensiunea implicării tinerilor în procesul decizional. Consolidarea parteneriatelor instituționale și sociale nu poate fi concepută în afara participării active a tinerilor, care, prin statutul lor de actori emergenți ai schimbării, contribuie la elaborarea, implementarea și monitorizarea politicilor publice. Prin instituirea unor mecanisme clare de parteneriat și prin asigurarea finanțării sustenabile, se creează premisele unei participări autentice a tinerilor la procesele decizionale, transformând implicarea lor într-un factor determinant al dezvoltării durabile. În acest sens, implicarea tinerilor nu are doar o valoare formală, ci produce efecte structurale asupra societății contemporane, întrucât facilitează democratizarea guvernantei și stimulează responsabilitatea colectivă. De asemenea, integrarea tinerilor în procesele decizionale valorifică solidaritatea intergenerațională, element indispensabil al dezvoltării durabile, întrucât promovează o abordare echilibrată între prezent și viitor. Astfel, implicarea tinerilor în mecanismele de decizie devine nu doar o condiție pentru buna guvernare, ci și un factor strategic al consolidării societății contemporane, capabil să asigure atât progresul durabil, cât și reziliența socială [6].

În paralel, evaluarea implementării Strategiei Naționale de Dezvoltare a Sectorului de Tineret 2020 (SNDST 2020) relevă faptul că dezvoltarea unui parteneriat activ între stat și sectorul de tineret a fost o dimensiune

centrală în crearea unui mediu favorabil implicării civice. Strategia a fost fundamentată pe patru piloni majori: participarea tinerilor, serviciile pentru tineri, oportunitățile economice și consolidarea sectorului de tineret, toți fiind orientați spre promovarea coeziunii sociale [12]. Dintre aceștia, participarea tinerilor a fost consacrată drept prioritate strategică, vizând implicarea lor în procesele de luare a deciziilor, în elaborarea și monitorizarea politicilor publice. Documentul a încurajat autoritățile publice, atât la nivel central, cât și local, să instituie structuri consultative și să colaboreze cu ONG-urile și grupurile informale de tineret. Totuși, analiza implementării arată că acest proces s-a confruntat cu multiple provocări: absența unui cadru coerent de monitorizare, sustenabilitatea financiară limitată a consiliilor de tineret și gradul redus de participare al tinerilor din grupurile vulnerabile. Prin urmare, analiza documentelor de politici publice confirmă faptul că implicarea tinerilor în procesele decizionale și consolidarea parteneriatelor instituționale reprezintă factori determinanți ai dezvoltării durabile și ai coeziunii sociale în Republica Moldova.

Preocuparea internațională privind antrenarea tinerilor la decizia publică datează de la începutul anilor '90, în anul 1992 fiind adoptată Carta Europeană a participării tinerilor la Viața Regională și Locală, document al Consiliului Europei. Principiul după care se ghidează aceasta este: participarea tinerilor la viața locală și regională trebuie să fie parte a politicii globale a participării cetățenilor la viața publică [11, p 205-229]. În anul 2009, Comitetul de pe lângă Convenția cu privire la Drepturile Copilului a definit participarea ca procese în curs de desfășurare care includ schimbul de informații și dialogul între copii și adulți, pe bază de respect reciproc, și în care copiii pot învăța cum părerile lor și ale adulților sunt luate în considerare pentru a influența procese, decizii și situații care îi afectează direct [1, p.5].

Activismul civic al tinerilor reprezintă un element important atât pentru funcționarea instituțiilor statului democratic, cât și pentru dezvoltarea consecventă a capitalului uman. În ultimele patru decenii, în spațiul european, participarea tinerilor la luarea deciziilor sociale, politice și civice a devenit din ce în ce mai importantă. Participarea acestora este un subiect-cheie pentru politica de tineret din Uniunea Europeană și pentru Consiliul Europei, alături de multe alte părți interesate de practica și cercetarea muncii

tinerilor și tinerelor. Participarea tinerilor este o prioritate în Strategia pentru tineret a Uniunii Europene și figurează printre prioritățile de cooperare dintre Comisia Europeană și statele membre. În 2011 și, respectiv, 2012, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei și Comitetul Miniștrilor au adoptat recomandări la această temă, care sugerau utilizarea de noi instrumente și metode pentru a intra în dialog cu tinerii și pentru a crea mai multe grupuri destinate acestei categorii de vârstă. În 2013, Comisia Europeană a prezentat un studiu privind situația și tendințele participării tinerilor în diferite grupuri de tineret, explorând rezultatele din diverse aspecte [2, p.11].

În Republica Moldova, domeniul de tineret, chiar dacă a cunoscut pe parcursul ultimului ciclu strategic de politici naționale o consolidare și recunoaștere în ascensiune, rămâne a fi în continuare subdezvoltat și nevalorificat pe deplin pentru a fi recunoscut ca actor imperativ ce contribuie la dezvoltarea comunitară, socială și economică prin formarea unei generații tinere apte să se integreze social și economic, precum și să devină actori activi în procesul de promovare a schimbărilor sociale la nivel local și național [12, p.2].

Conform raportului de evaluare finală a Strategiei naționale de dezvoltare a sectorului de tineret 2020 “Participarea tinerilor pe timp de pandemie”, în iulie 2020, doar 18,4% dintre tinerii din Moldova au participat la activități de influențare a procesului decizional. În perioada implementării SNDST 2020 au fost elaborate și promulgate mai multe acte legislative și normative în scopul creării condițiilor necesare pentru facilitarea participării și a implicării mai active a tinerilor la nivel social și decizional. Printre acestea se numără: Legea nr. 215/2016 cu privire la tineret, Regulamentul-cadru privind organizarea și funcționarea consiliilor locale ale tinerilor, Hotărârea Guvernului nr. 598/2020 cu privire la organizarea și funcționarea Agenției Naționale pentru Dezvoltarea Programelor și Activității de Tineret etc. La fel, au fost puse bazele activității unor structuri de tineret ce activează la nivel raional și local, au fost susținute inițiative ale tinerilor prin programul de granturi, au fost desfășurate o serie de activități de instruire și informare a principalilor actori relevanți sectorului de tineret ș.a. Cu toate că intervențiile strategice propuse au contribuit la înregistrarea unor progrese, totuși lipsa unui cadru omogen de monitorizare și a unor indicatori macro, specifici participării tinerilor din Moldova, a

generat dificultăți în estimarea impactului intervențiilor strategice asupra problematicii majore cu referire la participarea tinerilor [2, p.13]. În aceste condiții Strategia sectorului de tineret 2030 are ca prim obiectiv o participare amplă a tinerilor, astfel încât tinerii să aibă o implicare semnificativă în procesul de luare al deciziilor la toate nivelurile, pe baza unui consens social și politic extins, în sprijinul guvernării participative și responsabile.

În Republica Moldova, implicarea tinerilor în procesul decizional este reglementată de mai multe acte normative. Iată câteva dintre principalele legi și reglementări care abordează acest subiect:

Legea cu privire la tineret nr. 215 din 29.07.2016: Prezenta lege reglementează principiile și obiectivele politicilor de tineret, domeniile de intervenție ale statului în domeniul tineretului, precum și cerințele față de actorii politicilor de tineret. (2) Scopul prezentei legi constă în asigurarea creării oportunităților de participare și dezvoltare multilaterală a tinerilor în vederea participării lor active la toate aspectele vieții prin integrare și implicare deplină, prin acces la informare și la servicii de calitate în educație, sănătate și în domeniul social-economic [7].

La nivel local, autoritatea publică locală (primăria/ consiliul raional/municipal), conform Legii cu privire la tineret (art. 12):

- promovează în teritoriu politicile de tineret și coordonează implementarea lor;
- susține activitatea organizațiilor și a instituțiilor de lucru cu tinerii, care activează în baza unui regulament aprobat de autoritățile publice locale, coordonat cu Ministerul Educației, Culturii și Cercetării;
- elaborează și implementează politici de tineret la nivel local;
- organizează programe de granturi, destinate organizațiilor de tineret, pentru a susține prin concurs proiectele și inițiativele tinerilor din comunitate;
- creează și susțin financiar centrele de tineret în comunitatea administrată, în limitele bugetului disponibil;
- stimulează participarea tinerilor la procesul decizional de nivel local;
- colaborează, în implementarea politicilor, cu organizațiile de tineret, cu centrele de tineret, cu filiale ale organizațiilor naționale și internaționale, cu consiliile locale ale tinerilor și cu structurile neformale de participare a tinerilor;

- asigură cu sedii, spații, oficii, cu locuri de agrement organizațiile de tineret, consiliile locale ale tinerilor, centrele de tineret potrivit legislației;
- contribuie la procesul de organizare a analizelor, a cercetărilor și la evidența datelor statistice în domeniul tineretului la nivel local;
- asigură informarea tinerilor despre activitățile pe care le desfășoară și care au efect asupra acestora;
- evaluează anual situația tinerilor din raza teritoriului administrat în baza strategiei locale de tineret, a programelor și serviciilor pentru tineri, propune acțiuni pentru redresarea situației;
- facilitează și asigură un cadru de cooperare avantajos între agenții economici și tinerii din localitate [14]

Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”: Această strategie stabilește obiectivele și direcțiile de dezvoltare pe termen lung ale Republicii Moldova. Printre principiile strategiei se numără participarea activă și consultarea tinerilor în procesul decizional, promovarea implicării lor în guvernare și dezvoltarea abilităților și competențelor pentru participarea civică [13].

Regulamentul cadru privind organizarea și funcționarea Consiliul Local al Tinerilor: Acest regulament, aprobat în 2016, reglementează activitatea Consiliului Local al Tinerilor, care este o platformă de consultare și dialog între tineri și autorități în procesul decizional. Consiliul Local al Tinerilor are rolul de a facilita participarea tinerilor la luarea deciziilor și de a promova interesele și drepturile acestora [10].

Consolidarea mecanismelor de participare a tinerilor la procesul decizional reprezintă o dimensiune importantă a politicilor publice orientate spre dezvoltarea durabilă. În Republica Moldova, rețeaua existentă de structuri destinate participării tinerilor denotă un cadru instituțional relativ extins, care creează premise pentru implicarea activă a acestei categorii sociale în viața comunitară și în elaborarea politicilor de interes public.

Datele actuale relevă existența a 32 de Consilii locale ale Tinerilor (CLT), 33 de organizații de tineret și 68 de Centre de tineret. Această distribuție instituțională ilustrează diversitatea formelor de organizare și participare, fiecare având un rol specific:

- **Consiliile locale ale Tinerilor** funcționează ca structuri consultative

la nivelul autorităților publice locale, facilitând dialogul între tineri și factorii decizionali. Ele oferă un cadru de învățare democratică, stimulând responsabilizarea civică și dezvoltarea competențelor de leadership.

- **Organizațiile de tineret** reprezintă expresia auto-organizării societății civile tinerești, constituind un instrument de advocacy, mobilizare și promovare a intereselor tinerilor la nivel local, național și internațional.
- **Centrele de tineret** au o funcție predominant educativă și socială, oferind servicii, programe și activități de dezvoltare personală, profesională și comunitară, contribuind astfel la reducerea inegalităților sociale și la creșterea incluziunii.

Analizând aceste date, se poate constata că Republica Moldova dispune de o infrastructură instituțională care, deși numeric relativ echilibrată, reflectă anumite priorități strategice. Numărul mai mare al Centrelor de tineret (68), comparativ cu al organizațiilor de tineret (33) și al consiliilor locale (32), sugerează accentul pus de politicile publice pe asigurarea unui spațiu de formare și dezvoltare pentru tineri, înainte de toate. Totuși, pentru o participare efectivă și calitativă în procesul decizional, este necesară consolidarea dimensiunii consultative și de reprezentare, prin extinderea rețelei consiliilor locale și prin sprijinirea organizațiilor de tineret.

Legea cu privire la administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006: Această lege reglementează organizarea și funcționarea administrației publice locale în Republica Moldova. Legea prevede că tinerii pot fi implicați în consiliile locale și în procesul decizional la nivel local prin reprezentarea în consilii sau comitete, consultări publice și alte mecanisme de participare civică.

Hotărâre de guvern nr. 598 din 12-08-2020 cu privire la organizarea și funcționarea Agenției Naționale pentru Dezvoltarea Programelor și Activității de Tineret. Agenția este o autoritate administrativă în subordinea Ministerului Educației, Culturii și Cercetării, constituită în scopul formării și perfecționării continue a cadrelor, programelor, activităților și a serviciilor din domeniul tineretului, precum și în scopul implementării, acreditării, monitorizării și al evaluării acestora. Agenția are misiunea de a asigura implementarea politicii statului în domeniul lucrului de tineret, a programelor

și serviciilor de tineret, a resurselor umane, a metodologiilor de lucru și cercetare în domeniu, în limitele prevăzute de cadrul normativ. În vederea realizării misiunii sale, Agenția are următoarele funcții de bază:

1) dezvoltă metodologii și aplică instrumentele de lucru necesare pentru implementarea politicilor și a programelor naționale din domeniul de tineret;

2) organizează și coordonează procesul de monitorizare și evaluare a serviciilor pentru tineri prestate de centrele de tineret și instituțiile de lucru cu tinerii;

3) participă la procesul de elaborare a curriculumului de formare și dezvoltare profesională a lucrătorilor de tineret, precum și gestionează activitatea de instruire a acestora;

4) asigură realizarea studiilor și cercetărilor, precum și colectează și analizează datele statistice din domeniul de tineret;

5) participă la elaborarea cadrului normativ în domeniu și la armonizarea acestuia cu practicile europene și internaționale;

6) înaintează Guvernului, prin intermediul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării, propuneri privind ajustarea politicilor sale la situația și necesitățile tinerilor, precum și privind întocmirea unor recomandări pentru instituțiile și organizațiile interesate referitoare la acțiunile recomandabile în legătură cu cerințele și preferințele sectorului de tineret;

7) dezvoltă infrastructura de suport al sectorului de tineret și facilitează dezvoltarea rețelei de prestatori ai serviciilor de tineret, inclusiv în parteneriat cu autoritățile administrației publice locale și sectorul asociativ de tineret [4].

Strategia de dezvoltare a sectorului de tineret „Tineret 2030,, este cel de-al patrulea document de politici publice în domeniu. Fundamentată în concluziile și recomandările din raportul de evaluare finală a Strategiei naționale de dezvoltare a sectorului de tineret 2020, strategia Tineret 2030 abordează bunăstarea tinerilor prin prisma necesității dezvoltării unui ecosistem de instituții și actori responsabili care își coordonează activitățile și își bazează intervențiile pe necesitățile reale ale tinerilor. Chiar dacă subiectul principal al politicii statului îl constituie tinerii, strategia sectorului de tineret trasează intervenții orientate pe activitatea structurilor asociative și grupurilor de inițiativă ale tinerilor, lucrătorilor de tineret, instituțiilor

publice și private, autorităților publice ca elemente de realizare a politicii urmărind obiectivele de dezvoltare și activizare a tinerilor [12].

Conform Raportului de evaluare finală a Strategiei Naționale de dezvoltare a sectorului de tineret 2020 participarea tinerilor a fost prima și cea mai complexă prioritate strategică în cadrul SNDST 2020, atât ca număr de activități și rezultate incluse, cât și ca varietate de actori-cheie vizați. Imboldurile de la nivel internațional și studiile naționale ce reliefează situația precară din Moldova din perspectiva participării tinerilor au determinat autoritățile să vină cu un set de politici publice la nivel național întru oferirea tinerilor de noi oportunități și sporirea interesului acestora de a se implica mai activ în viața comunitară. Astfel, un rol aparte în cadrul SNDST 2020 i-a revenit problematicii activismului redus al tinerilor, aceasta fiind cea mai complexă arie de intervenție din cadrul documentului vizat de politică publică. De menționat că SNDST 2020 definește participarea ca fiind implicarea coordonată a tinerilor, a autorităților administrației publice și a societății civile în procesul decizional de soluționare a problemelor din sectorul de tineret. Crearea unui mediu care încurajează implicarea activă a tinerilor în soluționarea problemelor comunitare și participarea în procesele democratice determină necesitatea unui cadru amplu de intervenție [2].

Pentru ca participarea la decizia publică să fie eficientă, este necesară colaborarea între tineri, generația matură, autoritățile publice locale și instituțiile educaționale din comunitate. În multe cazuri, această colaborare între instituțiile publice locale nu este la nivelul optim, ceea ce evidențiază necesitatea unei intervenții active pentru a implica mai mult tinerii în procesul decizional local și pentru a schimba mentalitatea autorităților locale, acordând o atenție sporită problemelor și opiniilor tinerei generații.

Această primă direcție de intervenție trebuie să fie urmată de schimbări în sistemul formal de învățământ, astfel încât să se asigure o pregătire mai bună a tinerilor pentru a face față unor astfel de provocări. Prin îmbunătățirea educației, se poate dezvolta capacitatea tinerilor de a se implica activ în procesul decizional și de a contribui la dezvoltarea societății.

În ansamblu, prin implicarea tinerilor în procesul decizional, se poate promova o guvernare mai democratică, mai responsabilă și mai eficientă, care să răspundă mai bine nevoilor și dorințelor cetățenilor, inclusiv ale tinerei generații.

Din perspectiva dezvoltării durabile, implicarea tinerilor în procesele de guvernare locală și națională generează beneficii multiple: creșterea coeziunii sociale, promovarea inovării sociale, cultivarea unei culturi democratice și pregătirea viitorilor lideri ai societății. În acest sens, interconectarea celor trei tipuri de structuri – consilii, organizații și centre – poate produce un impact sistemic, transformând participarea tinerilor dintr-o practică sporadică într-un mecanism instituționalizat de co-creare a politicilor publice.

Astfel, participarea tinerilor nu reprezintă doar un obiectiv în sine, ci un factor al dezvoltării durabile, întrucât valorifică potențialul creativ, civic și profesional al unei generații capabile să răspundă provocărilor societății contemporane.

Concluzii

Implicarea tinerilor în procesul decizional din Republica Moldova nu mai poate fi privită doar ca o opțiune strategică, ci ca o condiție fundamentală pentru consolidarea democrației participative, dezvoltarea durabilă și buna guvernare. Analiza documentelor de politici publice și a cadrului normativ relevă existența unor mecanisme instituționale relativ extinse (consilii locale de tineret, organizații, centre), însă eficiența lor este adesea limitată de lipsa resurselor financiare, de gradul redus de participare al tinerilor din grupurile vulnerabile și de insuficiența deschidere a decidenților politici. În pofida acestor provocări, strategiile naționale și angajamentele internaționale și orientarea europeană, oferă premise clare pentru consolidarea unui parteneriat sustenabil între stat, societatea civilă și sectorul de tineret. În acest context, viitorul democratic și durabil al Republicii Moldova depinde în mod direct de capacitatea instituțiilor de a integra tinerii ca actori-cheie ai schimbării, prin asigurarea unui cadru coerent, incluziv și sustenabil de participare.

Totodată, se constată disparități în gradul de implicare și oportunități insuficient exploatate. Este necesară instituirea unor instrumente de monitorizare și evaluare, capabile să reflecte nu doar dimensiunea cantitativă, ci și calitatea contribuției tinerilor. Promovarea bunelor practici, adaptate contextului local, precum și adoptarea unor strategii incluzive pentru diversificarea participării, sunt măsuri indispensabile.

În concluzie, implicarea tinerilor în procesul decizional rămâne un

domeniu în plină evoluție, care necesită o abordare holistică și interdisciplinară. Consolidarea cadrului normativ, diversificarea instrumentelor de participare, educarea civică a tinerilor și instituirea unor mecanisme eficiente de monitorizare sunt elemente indispensabile pentru crearea unui proces decizional transparent, incluziv și orientat spre dezvoltarea durabilă a societății contemporane.

Referințe bibliografice:

1. Alexei Buzu, Nona Mihalcean. *Împuternicirea tinerilor* [online]. Chișinău, 2019, Editura “Bons Offices”, 58 p. [citât 21.05.2025]. Disponibil: <https://moldova.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Tdh%20Imputernicirea%20tinerilor%20--%20Web.pdf>
2. Alexei Buzu, Rodica Ivașcu, Natalia Covrig, Igor Ciurea, Florin Gîscă. *Raport de evaluare finală a Strategiei Naționale de Dezvoltare a Sectorului de Tineret 2020* [online]. Chișinău, 2021, 79 p. [citât 27.05.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/raport_de_evaluare_finala_a_strategiei_nationale_de_dezvoltare_a_sectorului_de_tineret_2020.pdf
3. Have your say - Manual on the revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life, Council of Europe Publishing, European Youth Centre, November 2015, 141p. [citât 10.05.2025], ISBN 978-92-871-8165-7. Disponibil: <https://rm.coe.int/16807023e0>
4. Hotărâre de guvern cu privire la organizarea și funcționarea Agenției Naționale pentru Dezvoltarea Programelor și Activității de Tineret: nr. 598 din 12-08-2020. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21-08-2020, nr. 212-220 art. 745, pp..) Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122776&lang=ro
5. Iosif Moldovanu, Claudia Coadă, Sergiu Tomșa. *Participarea copiilor și tinerilor (Ghid)* [online]. Chișinău, 2004, Asociația European Youth Exchange, 128 p. [citât 21.05.2025]. Disponibil: https://drepturilecopilului.md/files/publications/Participare_ghid.pdf
6. Guvernul Republicii Moldova. (2023). *Raport de progres privind implementarea Agendei 2030 pentru dezvoltare durabilă în Republica Moldova*. Chișinău: Cancelaria de Stat. https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/raport_de_progres_odd_2023_vf_15_09_2023_final.pdf — citat în analiza implicării tinerilor în ODD.

7. Legea cu privire la tineret: nr.215 din 29 iulie 2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 315-328, pp..) Disponibil: <http://lex.justice.md/md/366763/>
8. Planul de acțiune pentru tineret în acțiunea externă a Uniunii Europene 2027[online], Octombrie 2022. [citat 02.05.2025]. Disponibil: https://international-partnerships.ec.europa.eu/document/felbcd30-58da-4a37-ab2a-61848789da60_n?fbclid=IwAR0zLcbH9O-pIc8yNjuoy4RHWwq9SVs8CsI4NED97lAdfV5AN43AaYC-4sCCA
9. Programul de Guvernare „Moldova vremurilor bune” [online], Chișinău, 2021. [citat 16.05.2025]. Disponibil:https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/programul_de_activitate_al_guvernului_moldova_vremurilor_bune.pdf
10. Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea CONSILIULUI LOCAL AL TINERILOR: nr. T/303 din 31 octombrie 2016. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordin_nr.t303_din_31.10.2016_cu_privire_la_aprobarea_regulamentului_de_funcționare_a_consiliilor_de_tineret.pdf
11. Simona Ilie, Claudia Petrescu. *Tinerii și participarea la decizie*. In: *Calitatea vieții* [online], Vol.16 nr. 3-4. București, 2005, [citat 21.05.2025]. ISSN 231-232. Disponibil: <https://www.revistacalitateavietii.ro/journal/article/view/552>
12. *Strategia de dezvoltare a sectorului de Tineret 2030* [online], Chișinău, 2022. [citat 20.05.2025] Disponibil: <https://mecc.gov.md/ro/content/elaborarea-strategiei-de-dezvoltare-sectorului-de-tineret-tineret-2030>
13. *Strategia națională de dezvoltare “Moldova Europeană 2030”* [online], Chișinău, 2022. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 19-12-2022, nr. 409-410 [citat 02.06.2025]. Disponibil <https://www.scribd.com/document/596268876/Strategia-Na%C8%9Bional%C4%83-de-Dezvoltare-Moldova-European%C4%83-2030>
14. Valeriu Dragălin, Ana Indoitu, *Participarea tinerilor în comunitate (Ghid)* [online]. Chișinău, 2019, Consiliul Național al Tinerilor din Moldova, 39 p. [citat 01.06.2025] Disponibil:<http://cntm.md/sites/default/files/Ghid%20participarea%20tinerilor%20%5Bprint%5D.pdf>

VALORI POLITICE ȘI COEZIUNEA SOCIALĂ ÎN STRATEGIILE EDUCAȚIONALE EUROPENE

Valeria GARBATOVSKI²

<https://orcid.org/0009-0002-3998-3393>

<https://doi.org/10.59295/tspp2025.02>

Recenzent: Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, ludmilarosca.com@gmail.com

Rezumat: Cercetarea vizată analizează modul în care valorile politice fundamentale ale Uniunii Europene – precum democrația, statul de drept, pluralismul și solidaritatea – sunt integrate și promovate în strategiile educaționale din Spațiul European al Educației. Accentul este pus pe rolul educației ca instrument de coeziune socială într-un context marcat de diversitate culturală, migrație și tensiuni geopolitice. Studiul examinează atât cadrele politice europene, cât și implementarea națională a acestora în state membre și asociate (ex: România, Polonia, Republica Moldova), cu scopul de a evidenția convergențele și discrepanțele în reflectarea valorilor comune. Se subliniază importanța educației civice, a incluziunii și a participării active în formarea unei identități europene bazate pe respect reciproc și responsabilitate colectivă. Cuvinte-cheie: valori politice, democrație, educație, coeziune.

Cuvinte-cheie: educație, reziliență societală, securitate, dezvoltare durabilă, radicalizare, gândire critică.

POLITICAL VALUES AND SOCIAL COHESION IN EUROPEAN EDUCATIONAL STRATEGIES

Abstract: The research aims to analyse how the fundamental political values of the European Union – such as democracy, the rule of law, pluralism and solidarity – are integrated and promoted in educational strategies in the European Education Area. The focus is on the role of education as

² doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, vciobanu294@gmail.com

an instrument of social cohesion in a context marked by cultural diversity, migration and geopolitical tensions. The study examines both European policy frameworks and their national implementation in Member States and associated states (e.g. Romania, Poland, Republic of Moldova), with the aim of highlighting convergences and discrepancies in the reflection of common values. The importance of civic education, inclusion and active participation in the formation of a European identity based on mutual respect and collective responsibility is underlined. Keywords: political values, democracy, education, cohesion.

Keywords: education, societal resilience, security, sustainable development, radicalisation, critical thinking

Introducere

Integrarea valorilor fundamentale europene în educație reprezintă astăzi nu doar o opțiune politică, ci o necesitate strategică pentru consolidarea coeziunii sociale într-o Europă supusă unor transformări profunde. Valorile democratice, statul de drept, egalitatea și pluralismul, deși consacrate în documentele fundamentale ale Uniunii Europene, nu pot funcționa izolat; ele capătă relevanță reală numai atunci când sunt cultivate și interiorizate printr-o educație reflexivă, incluzivă și participativă. Educația devine, în acest sens, un instrument cheie de reziliență societală, capabil să ofere răspunsuri la provocările sociale, economice și politice contemporane.

Actualitatea subiectului derivă dintr-o serie de fenomene globale și europene care au modificat radical dinamica societăților. În primul rând, migrația internațională și intensificarea diversității culturale pun presiune asupra sistemelor educaționale, care trebuie să găsească modalități de integrare a noilor generații fără a genera segregare sau marginalizare. Fenomene precum criza refugiaților din 2015 sau deplasările recente cauzate de conflicte armate au readus în prim-plan rolul educației ca spațiu de incluziune socială și culturală.

În al doilea rând, ascensiunea discursurilor populiste și eurosceptice în multe state membre creează o nevoie urgentă de reîntărire a valorilor democratice și a participării civice. Educația pentru cetățenie activă devine o contragreutate la tendințele de polarizare politică și la răspândirea extremismului, fiind un canal prin care tinerii pot fi formați ca actori critici și responsabili în societate.

Un alt fenomen major este reprezentat de impactul digitalizării și al dezinformării. Într-o lume a rețelelor sociale și a comunicării accelerate, capacitatea cetățenilor de a distinge între informație și manipulare este direct legată de alfabetizarea digitală și de formarea spiritului critic. Politicile europene, precum Planul de Acțiune pentru Educația Digitală, vizează tocmai aceste dimensiuni, plasând educația în centrul strategiilor de combatere a fake news-ului și a polarizării ideologice.

În plus, inegalitățile sociale și economice persistente, amplificate de crize precum pandemia de COVID-19 sau tranziția energetică, subliniază rolul educației în egalizarea șanselor. În acest sens, școala este chemată să reducă decalajele și să ofere tuturor copiilor, indiferent de origine, șanse egale la succes și participare socială.

Prin urmare, studiul de față este justificat de convergența acestor fenomene – migrația, diversitatea culturală, populismul politic, digitalizarea accelerată și inegalitățile sociale – care cer un răspuns coerent și sustenabil la nivel european. În centrul acestui răspuns se află educația, concepută nu doar ca transmitere de cunoștințe, ci ca formare a cetățeniei democratice și ca mecanism de consolidare a unei identități europene comune.

Astfel, obiectivele cercetării sunt: analiza modului în care valorile politice europene sunt integrate în sistemele educaționale, prin curriculum, politici și practici instituționale; evidențierea rolului educației în reducerea inegalităților și în promovarea bunăstării generale, prin exemple de politici inclusive; prezentarea unor bune practici europene care pot inspira politicile educaționale naționale și pot servi ca repere pentru consolidarea coeziunii sociale în Europa contemporană.

Metodologia aplicată. Pentru a răspunde obiectivelor cercetării, metodologia adoptată a urmărit să combine analiza documentară cu un cadru comparativ și interpretativ, capabil să surprindă complexitatea fenomenelor educaționale europene. Am pornit de la premisa că educația nu poate fi analizată izolat de contextul social și politic, întrucât este simultan un produs al acestuia și un instrument de transformare. Primul pas metodologic a constat în examinarea documentelor strategice europene relevante pentru integrarea valorilor politice și consolidarea coeziunii sociale prin educație. Printre acestea se numără: Education and Training Monitor al Comisiei Europene (2022), Council Recommendation on promoting common valu-

es, inclusive education and the European dimension of teaching [5, 15] și raportul UNESCO [16] privind educația pentru cetățenie globală. Aceste documente reprezintă repere conceptuale și instituționale care conturează direcțiile politicilor educaționale la nivel european și global.

Analiza documentară a vizat extragerea elementelor-cheie privind: modul de definire și promovare a valorilor democratice și a drepturilor omului; măsurile și programele care susțin coeziunea socială prin educație; rolul cadrelor didactice și al curriculumului în transmiterea acestor valori; impactul noilor tehnologii și al digitalizării asupra procesului educațional.

Al doilea pas a constat în utilizarea metodei studiului comparativ, aplicată la analiza unor bune practici din state europene considerate repere: Finlanda și Germania. Aceste două exemple au fost selectate datorită modelului lor de integrare a valorilor civice și interculturale: Finlanda prin accentul pe educația civică transversală și participarea elevilor la viața școlii, Germania prin politicile de integrare a refugiaților și prin promovarea educației interculturale la nivel federal. Studiul comparativ permite nu doar identificarea asemănărilor și diferențelor, ci și extragerea unor lecții aplicabile în alte contexte educaționale, inclusiv în Republica Moldova, unde procesul de armonizare cu Spațiul European al Educației este în plină desfășurare.

Pe baza materialelor colectate, am realizat o analiză tematică, structurată pe trei dimensiuni centrale:

- Integrarea valorilor politice europene în educație – prin curriculum, politici și practici instituționale;
- Rolul educației în reducerea inegalităților și în promovarea coeziunii sociale;
- Bune practici și modele sustenabile – cu potențial de replicare sau adaptare în alte sisteme naționale.

Interpretarea rezultatelor a fost realizată într-o manieră narativă și critică, raportând datele la contextul social și politic actual, marcat de migrație, digitalizare accelerată, polarizare politică și crize multiple (sanitare, economice, geopolitice). Astfel, metodologia nu s-a limitat la descriere, ci a urmărit conexiunea dintre teorie și practică, subliniind modul în care politicile educaționale pot răspunde provocărilor contemporane.

Rezultatele investigației

Rezultatele cercetării evidențiază o **interdependență profundă între valorile politice europene și politicile educaționale**, subliniind rolul școlii ca spațiu de formare a cetățeniei democratice și de consolidare a coeziunii sociale. Analiza documentelor și a bunelor practici naționale arată că, dincolo de specificul fiecărui sistem, există o direcție comună la nivel european: aceea de a face din educație un **instrument de reziliență socială** și de apărare a valorilor democratice într-o lume marcată de instabilitate [8; 15].

1. Cadrul valoric european și definirea acestuia

Valoarea se definește ca proprietate a unui obiect de a fi dezirabil și important ca atare, în sine sau prin funcțiile sale. Această proprietate îl face să fie apreciat, căutat, prețuit, urmat. Valorile ca obiect de studiu al axiologiei, dar și al altor discipline și domenii, cunosc clasificări variate: valori economice (munca, profitul, ș.a.); valori politice (puterea, ordinea, autoritatea, libertatea, ș.a.); valori juridice (dreptatea, justiția, legalitatea, ș.a.); valori morale (binele, altruismul, dreptatea, etc.); valori religioase (spiritualitatea, sacrul, familia, etc.); valori științifice (cunoașterea, raționalitatea); valori estetice (frumos, grația), etc. [12, p. 352].

Curricula europeană integrează variate valori, însă printre cele politice se regăsesc **democrația, statul de drept, egalitatea și pluralismul**, considerându-le interdependente. De exemplu, democrația fără un cadru juridic solid poate deveni arbitrară, iar egalitatea nu poate fi protejată fără internalizarea drepturilor omului [5].

Actualitatea acestui cadru este determinată de fenomene sociale și politice contemporane: creșterea **populismului și extremismului**, erodarea încrederii în instituții, polarizarea discursului public și răspândirea **dezinformării online**. Educația are sarcina de a răspunde acestor provocări, cultivând gândirea critică și spiritul civic al tinerilor [16].

În acest context, pentru a înțelege mai bine problematica cercetată propunem definiții sintetice ale valorilor politice caracteristice modelului politic european:

Valoare	Definiție operațională în context european	Relevanță pentru educație
Democrație	Ansamblul principiilor și procedurilor prin care puterea publică este legitimată de voința cetățenilor, exercitată în mod liber prin alegeri periodice, pluralism politic și participare civică continuă. Presupune separația puterilor, responsabilitatea guvernanților și controlul cetățenesc asupra deciziilor publice [5, 8, 18].	Școala formează competențe de participare și deliberare, cultivând spiritul critic, toleranța față de opinii divergente și angajamentul activ în viața comunității.
Stat de drept	Supremația legii asupra tuturor actorilor sociali, inclusiv a statului însuși. Reglementează guvernarea prin norme previzibile, accesibile și aplicate de instanțe independente, garantează egalitatea în fața legii și protecția juridică a drepturilor fundamentale [6, 3].	Educația juridică timpurie și cultura respectării regulilor creează cetățeni care înțeleg funcționarea instituțiilor, își cunosc drepturile și responsabilitățile și pot contesta abuzurile prin mijloace legale.
Egalitate și pluralism	Principiul conform căruia toate persoanele se bucură de drepturi și oportunități egale, iar diversitatea de identități culturale, etnice, religioase, de gen sau viziuni politice este recunoscută ca resursă pentru societate. Pluralismul implică existența și competiția loială a ideilor și grupurilor [1, 9, 4].	Politicile școlare antidiscriminatorii, curriculumul incluziv și pedagogiile centrate pe elev facilitează accesul echitabil la cunoaștere și valorizarea diferenței ca premisă a creativității și coeziunii sociale.
Respectarea drepturilor omului	Protejarea demnității inerente fiecărei ființe umane prin recunoașterea și garantarea libertăților civile, politice, economice, sociale și culturale prevăzute în Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Carta Drepturilor Fundamentale a UE, Tratatul de la Lisabona (art. 2 TUE) [1].	Educația în spiritul drepturilor omului promovează empatia, non-violența, solidaritatea globală și responsabilitatea individuală de a apăra libertățile proprii și ale altora.

În literatura europeană și internațională, conceptul de coeziune socială este definit în moduri convergente. Consiliul Europei [2] o descrie ca pe o capacitate a societății de a asigura bunăstare și participare pentru toți membrii, reducând disparitățile. Într-o perspectivă mai recentă, UNECE [17] accentuează evitarea polarizării și minimizarea inegalităților. Comisia Europeană evidențiază relațiile incluzive și oportunitățile egale, în timp ce Moustakas [13] adaugă dimensiunea simbolică a coeziunii, privită drept ‘lipiciul social’ ce menține unitatea comunităților.

Definirea valorilor politice fundamentale – democrația, statul de drept, egalitatea și pluralismul – în context european subliniază faptul că acestea nu funcționează izolat, ci se susțin reciproc. Ele oferă cadrul normativ și cultural necesar pentru formarea cetățeniei active și pentru cultivarea responsabilității civice prin educație. În același timp, conceptul de coeziune socială completează acest tablou, aducând în prim-plan bunăstarea colectivă, reducerea inegalităților și incluziunea socială. Împreună, aceste valori și principii conturează un **model european de educație** care nu doar transmite cunoștințe, ci formează comunități reziliente, solidare și orientate către binele comun.

2. Politici europene pentru educație și coeziune socială

Analiza documentelor europene a arătat existența unor instrumente puternice care susțin integrarea valorilor în educație:

- **Spațiul European al Educației (2025–2030)** urmărește garantarea unei educații de calitate, echitabile și incluzive [8].
 - **Programul Erasmus+** nu mai este doar o platformă de mobilitate academică, ci o politică de **formare a cetățeniei europene active**, prin dialog intercultural și participare civică [8].
 - **Recomandarea Consiliului UE din 2018** reafirmă rolul educației ca pilon al democrației și al coeziunii sociale [5].
 - **Planul de Acțiune pentru Educația Digitală (2021–2027)** vizează alfabetizarea digitală și protecția împotriva manipulării informaționale [7].
- Aceste politici demonstrează că Uniunea Europeană investește strategic în educație nu doar pentru creștere economică, ci și pentru **securitate societală și consolidarea valorilor comune**.

3. Bune practici internaționale – lecții pentru Moldova

Analiza comparativă a modelelor educaționale din Finlanda și Germa-

nia scoate în evidență importanța **adaptării politicilor educaționale la contextul social și cultural național**, dar și a integrării valorilor europene într-un mod sustenabil. Cele două cazuri oferă repere concrete despre cum educația poate contribui la **consolidarea coeziunii sociale** prin promovarea participării democratice și prin gestionarea diversității.

Finlanda – educația civică transversală

Modelul finlandez demonstrează cum **educația civică poate fi integrată în toate disciplinele**, evitând fragmentarea valorilor democratice într-un singur curs marginal. Elevii sunt încurajați să participe activ la viața școlii, inclusiv în procese decizionale, ceea ce stimulează **responsabilitatea civică și gândirea critică**. Mai mult, accentul pe învățarea colaborativă și pe responsabilitatea socială creează un cadru în care **coeziunea socială devine parte a experienței educaționale zilnice**, nu doar un obiectiv teoretic [14].

Germania – integrarea refugiaților și educația interculturală

Modelul german evidențiază dimensiunea **incluziunii sociale** prin politici educaționale dedicate refugiaților și minorităților. Clasele speciale de tip *Willkommensklassen* asigură adaptarea lingvistică și culturală, iar educația interculturală, regăsită în toate landurile, promovează **dialogul între culturi și prevenirea discriminării**. Această abordare face ca școala să devină un actor central în integrarea socială, demonstrând că educația are un rol fundamental în reducerea tensiunilor și în prevenirea segregării [11].

Pentru Republica Moldova, aceste modele oferă mai multe direcții de inspirație pentru diminuarea provocărilor existente:

Figura 1. Provocările sociale-politice, educaționale ale Republicii Moldova

În această ordine de idei, sistemul educațional din Republica Moldova se confruntă cu inegalități persistente între mediul urban și cel rural, reflectate în accesul limitat la resurse moderne și în ratele ridicate ale abandonului școlar. La acestea se adaugă efectele migrației masive, care fragilizează coeziunea familială și afectează continuitatea procesului educațional al copiilor rămași acasă. Diversitatea etnică și lingvistică reprezintă o oportunitate, dar și o provocare, întrucât solicită politici interculturale capabile să promoveze respectul și solidaritatea între comunități. În același timp, sistemul se confruntă cu deficitul și îmbătrânirea cadrelor didactice, lipsa profesorilor tineri și formarea insuficientă în domenii precum cetățenia democratică și drepturile omului. Aceste realități sunt amplificate de polarizarea politică și influențele geopolitice, care fragmentează orientările valorice și afectează unitatea educațională. În plus, digitalizarea incompletă a educației accentuează decalajele, limitând capacitatea școlii de a răspunde provocărilor societății informaționale și de a implementa politicile europene privind alfabetizarea digitală.

Aceste provocări creează un cadru în care bunele practici internaționale devin extrem de utile, conturându-se mai multe direcții de dezvoltare sub aspect de **integrare a valorilor, incluziune și coeziune socială prin educație**, după cum urmează:

- **Integrarea valorilor democratice în curriculumul transversal**, astfel încât educația pentru cetățenie să nu fie tratată ca un curs izolat, ci ca un element formativ constant [5, 15, 16].
- **Implicarea elevilor în procese decizionale**, pentru a cultiva participarea civică timpurie și pentru a reduce pasivitatea socială.
- **Programe dedicate incluziunii** copiilor din medii defavorizate sau minoritare, care să asigure egalitatea șanselor și reducerea discriminării.
- **Promovarea educației interculturale**, în condițiile unei societăți moldovenești marcată de diversitate etnică și lingvistică, pentru a stimula respectul și solidaritatea între comunități.

Așadar, bunele practici internaționale arată că educația nu este doar un spațiu de transmitere a cunoștințelor, ci și un instrument de **coagulare socială și formare a identității civice**. Republica Moldova poate beneficia de aceste lecții, adaptându-le contextului național pentru a răspunde atât nevoilor interne, cât și obiectivelor de integrare europeană.

4. Rolul cadrelor didactice – actori-cheie ai schimbării

În toate modelele analizate, profesorii apar ca **vectori principali ai schimbării** și ca actori indispensabili în procesul de interiorizare a valorilor democratice și a coeziunii sociale. Rolul lor depășește simpla transmitere de cunoștințe; cadrele didactice au misiunea de a **modela atitudini, de a cultiva toleranța și de a dezvolta capacitățile critice și participative ale elevilor**.

Pentru ca această misiune să fie îndeplinită, este necesară o **formare profesională continuă** care să includă dimensiuni precum:

- **drepturile omului și statul de drept**, pentru a transmite elevilor respectul față de norme și instituții democratice;
- **educația interculturală**, esențială într-o Europă și într-o Moldova tot mai diverse cultural și lingvistic;
- **cetățenia democratică**, ca abilitate practică de implicare în viața comunității și de participare la luarea deciziilor [16].

În plus, **cultura organizațională a școlilor** joacă un rol decisiv. Valorile nu pot fi doar predate formal, ci trebuie trăite în viața de zi cu zi a școlii. Instituțiile educaționale care promovează **practici participative, deschidere spre diversitate și implicarea elevilor în guvernanta școlii** devin spații de formare autentică a cetățeniei democratice. În acest sens, școala nu este doar un loc de învățare, ci și un **laborator de democrație**, unde elevii exersează responsabilitatea civică și solidaritatea [15].

Mai mult, cercetările recente arată că profesorii au nevoie nu doar de competențe cognitive și pedagogice, ci și de **competențe socio-emoționale**, pentru a gestiona diversitatea din clasă, pentru a preveni conflictele și pentru a sprijini incluziunea socială [8]. Astfel, investițiile în dezvoltarea profesională a cadrelor didactice și în sprijin instituțional pentru profesorii debutanți și experimentați devin o prioritate strategică la nivel european.

Concluzii

Analiza valorilor politice europene și a conceptului de coeziune socială evidențiază faptul că educația reprezintă vectorul central de transmitere și interiorizare a democrației, statului de drept, egalității și pluralismului. Aceste valori nu funcționează în mod izolat, ci se susțin reciproc și pot fi consolidate doar printr-un proces educațional reflexiv, participativ și incluziv. Studiul a arătat că provocările actuale ale societăților europene și ale

Republicii Moldova – de la populism, polarizare și dezinformare, până la migrație, inegalități sociale și transformări digitale – reclamă o nouă paradigmă educațională. Aceasta trebuie să combine transmiterea cunoștințelor cu formarea unor cetățeni activi, critici și solidari.

Bunele practici internaționale analizate, precum educația civică transversală din Finlanda sau politicile de integrare interculturală din Germania, demonstrează că școala poate deveni un spațiu de coeziune și reziliență socială, atunci când valorile europene sunt transpuse consecvent în curriculum și în cultura organizațională a școlii. Lecțiile oferite de aceste modele sunt relevante pentru Republica Moldova, unde provocările legate de inegalități, diversitate și migrație solicită politici educaționale adaptate contextului local, dar aliniate la standardele europene.

Un alt rezultat semnificativ al cercetării este evidențierea rolului cadrelor didactice ca actori-cheie ai schimbării. Profesorii nu sunt doar transmițători de cunoștințe, ci și formatori de atitudini civice, agenți ai dialogului intercultural și promotori ai respectului pentru drepturile omului. Investiția în formarea lor continuă și în sprijinul instituțional devine o condiție esențială pentru ca școala să poată răspunde noilor provocări sociale și politice.

În concluzie, integrarea valorilor politice europene și promovarea coeziunii sociale prin educație reprezintă nu doar o necesitate strategică pentru Republica Moldova, ci și o condiție a apropierei de standardele Uniunii Europene. Consolidarea educației valorice, adaptarea bunelor practici internaționale și susținerea profesorilor ca actori ai schimbării pot transforma școala într-un laborator de democrație și solidaritate, capabil să pregătească generațiile viitoare pentru o societate deschisă, rezilientă și unită în diversitate.

Referințe bibliografice:

1. CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION. *Charter of Fundamental Rights of the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2012.
2. COUNCIL OF EUROPE. *New Strategy and Council of Europe Action Plan for Social Cohesion*. Strasbourg: Council of Europe, 2010.
3. COUNCIL OF EUROPE. *Rule of Law Checklist*. Strasbourg: Council of Europe, 2016.
4. COUNCIL OF EUROPE. *White Paper on Intercultural Dialogue: Living To-*

- gether as Equals in Dignity*. Strasbourg: Council of Europe, 2008.
5. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *Council Recommendation on promoting common values, inclusive education, and the European dimension of teaching (2018/C 195/01)*. Brussels: Council of the EU, 2018.
 6. EUROPEAN COMMISSION. *2020 Rule of Law Report*. Brussels: European Commission, 2020.
 7. EUROPEAN COMMISSION. *Digital Education Action Plan 2021–2027*. Brussels: European Commission, 2020.
 8. EUROPEAN COMMISSION. *Education and Training Monitor 2022*. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2022.
 9. EUROPEAN COMMISSION. *EU Action Plan on the integration of third-country nationals*. Brussels: European Commission, 2017.
 10. EUROPEAN UNION. *Treaty on European Union (Consolidated version, Art. 2)*. Brussels: EU Publications, 2009.
 11. GOGOLIN, Ingrid; LANGE, Imke. *Education for immigrant students in Germany*. In: *Educational Studies*, vol. 37(5), 2011, pp. 525–539.
 12. GOUDENHOOFT, Gabriela. *Europa socială în 100 de termeni: incursiune în cultura socială și instituțională a spațiului european*. București: Tritonic, 2018.
 13. MOUSTAKAS, Leonidas. *Social Cohesion in Contemporary Europe: Challenges and Opportunities*. In: *Journal of Social Policy*, vol. 52(2), 2023, pp. 215–233.
 14. NIEMI, Hannele. *Teacher professional development in Finland: Towards a more holistic approach*. In: *Psychology, Society & Education*, vol. 11(3), 2019, pp. 299–315.
 15. OECD. *Future of Education and Skills 2030*. Paris: OECD Publishing, 2021.
 16. UNESCO. *Global Citizenship Education: Preparing learners for the challenges of the 21st century*. Paris: UNESCO Publishing, 2020.
 17. UNECE. *Report on Social Cohesion and Inclusive Societies*. Geneva: United Nations Economic Commission for Europe, 2023.
 18. VENICE COMMISSION (COUNCIL OF EUROPE). *Report on the Democratic Principle*. Strasbourg: Council of Europe, 2007.

IMPLICAREA CETĂȚENILOR LA LUAREA DECIZIILOR: EXPERIENȚA ESTONIEI

Olesea MOISEEV³

ORCID: 0009-0007-4797-3423

<https://doi.org/10.59295/tspp2025.03>

Recenzent: Tatiana SPĂȚARU, doctor habilitat în sociologie, cercetător științific principal, Universitatea de Stat din Moldova, spataru_tatiana@mail.ru.

Rezumat: *Implicarea cetățenilor în luarea deciziilor reprezintă o componentă esențială a guvernării democratice. Autorul analizează posibilitățile de organizare și funcționare eficientă a procesului decizional prin asigurarea accesului la informația publică, transparența actelor administrative, proiectelor decizionale, cooperării și parteneriatului dintre administrația publică și cetățeni, colaborare bazată pe deschidere și conlucrare reciproc avantajoasă. Studiul de caz cu referință la experiența Estoniei evidențiază cele mai bune practici pentru îmbunătățirea procesului de atragere și implicare a cetățenilor la conducerea afacerilor publice în contextul reformei AP din Republica Moldova. Valorificarea practicilor de bună guvernare ale Estoniei, implementarea inteligentă și treptată a principiilor și standardelor de bună guvernare moderne de e-guvernare, e-participare, e-consultare, e-petiții ar înlesni procesul de implicare a cetățenilor în luarea deciziilor. Problemele identificate la nivel național indică necesitatea de responsabilizare a administrației publice locale pentru crearea unui mediu favorabil de implementare a bunelor practici estonienne, capabile să promoveze mecanisme noi de participare a publicului, să creeze platforme sociale de implicare civică și cetățenie participativă, să asigure o comunicare viabilă între autoritățile locale și cetățeni, facilitând un management local mai eficient și mai orientat către nevoile cetățenilor Republicii Moldova.*

3 doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, coblean.olesea@gmail.com, olesea.moiseev@usm.md

Cuvinte cheie: cetățeni, luarea deciziilor, buna guvernare, practici participative, democrație.

INVOLVING CITIZENS IN DECISION-MAKING: THE EXPERIENCE OF ESTONIA

Abstract: *The involvement of citizens in decision-making is an essential component of democratic governance. The article analyzes the possibilities of efficient organization and functioning of the decision-making process by ensuring access to public information, transparency of administrative documents, decision-making projects, cooperation and partnership between public administration and citizens, collaboration based on openness and mutually beneficial cooperation. The case study on the Estonian experience highlights best practices for improving the process of attracting and involving citizens to the leadership of public affairs in the context of the Public Administration reform of the Republic of Moldova. Making use of Estonian good governance practices, implementing smart and gradual principles and standards of good governance of modern e-government, e-participation, e-consultation, and e-petitions would facilitate the process of citizen engagement in decision-making. The problems identified at the national level indicate the need to empower the local public administration to create a favorable environment for the implementation of good and Estonian practices, be able to promote new mechanisms of public participation, to create social platforms of civic engagement and participatory citizenship, to ensure viable communication between local authorities and citizens, facilitating a more efficient and targeted local management towards the needs of the citizens of the Republic of Moldova.*

Keywords: citizens, decision-making, good governance, participatory practices, democracy.

Introducere

Etapa contemporană de dezvoltare a societății se caracterizează prin numeroase reforme de modernizare a procesului participativ. Relațiile diplomatice ale Estoniei cu țara noastră au început în 1991, fapt istoric când Republica Moldova și-a proclamat independența (27 august 1991) și a demarat edificarea societății democratice. De atunci, Estonia este unul dintre

cei mai notabili parteneri în năzuința de integrare în Uniunea Europeană. Susținerea și asistența în valorificarea potențialului societății civile, al cultivării civismului și implementării reformelor democratice reprezintă bune practici cu privire la implicarea cetățenilor la luarea deciziilor.

Parcursul european pe care l-a ales Republica Moldova poate fi valorificat prin reforme societale prin care cetățenii să poată interacționa cu aleșii săi comod, rapid și eficient. Acest fapt poate fi realizat prin educarea în spirit participativ al cetățenilor, prin responsabilizarea autorităților publice la încadrarea publicului în luarea deciziilor, precum și prin exemple, modele ale țărilor în care participarea publicului la procesul decizional este normalitate motivată, percepută și apreciată de autorități ca activitate indispensabilă a vieții sociale. Experiența Estoniei este viabilă pentru Republica Moldova și poate servi exemplu de bune practici pentru organizarea și funcționarea eficientă a procesului de luare a deciziilor.

Implicarea cetățenilor în luarea deciziilor reprezintă chintesența guvernării democratice. Cercetarea experienței Estoniei relevă cele mai bune practici pentru îmbunătățirea procesului de atragere și implicare a cetățenilor în luarea deciziilor, care pot fi preluate și ajustate de Republica Moldova.

Datele prezentate în Raportul de activitate al Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Moldova (2024) reflectă cadrul relațional al țării noastre cu Țările Baltice (Estonia, Letonia și Lituania). Nivelul înalt al susținerii reciproce necondiționate, precum și dialogul diplomatic continuu bazat pe schimb de bune practici sunt indicatori de susținere a Țărilor Baltice pentru integrarea europeană a Republicii Moldova [15, p. 4].

Estonia, după ce a parcurs tot procesul de aderare la Uniunea Europeană, înțelege cel mai bine nevoile Republicii Moldova și depune efort de a sprijini procesul de integrare a țării în UE. Moldova a fost mult timp unul dintre principalii parteneri de cooperare pentru dezvoltare ai Estoniei. Începând cu anul 2000 Estonia a implementat peste 300 de proiecte în întreaga țară. Pe măsură ce Republica Moldova avansează cu negocierile de aderare la UE, țara are și mai mult nevoie de sprijin. Actualele proiecte finanțate de Estonia consolidează viitorul Moldovei ca stat membru al UE, concentrându-se pe trei categorii principale: securitate cibernetică și e-guvernare, democrație și educație [8].

Metodologia cercetării. Demersul metodologic al prezentului studiu se fundamentează pe o abordare calitativ-comparativă, orientată spre analiza experienței Estoniei în ceea ce privește implicarea cetățenilor în procesul de luare a deciziilor publice. Metodologia propusă este structurată în jurul următoarelor obiective: inventarierea instrumentelor și mecanismelor de participare civică implementate în Estonia; evaluarea eficienței și a impactului acestora asupra procesului decizional; analiza comparativă a experienței estoniene și a cadrului existent în Republica Moldova, formularea unor recomandări aplicabile în procesul de consolidare a participării cetățenilor în Republica Moldova.

Sursele utilizate includ documente oficiale, studii și rapoarte internaționale, lucrări academice de specialitate, date statistice.

Metodele aplicate includ analiza documentară, analiza comparativă, analiza de conținut, studiul de caz. Metoda documentară a fost folosită la analiza materialelor științifice, pentru cercetarea istoricului dezvoltării implicării cetățenilor la luarea deciziilor. Metoda statistică a servit la estimarea și interpretarea informației din rapoarte. Aplicarea metodei normative a permis analiza legislației care reglementează raportul dintre stat și cetățeni, a elucidat bunele practici privind participarea publicului la luarea deciziilor.

Aspecte ale evoluției cadrului participativ în Estonia

Cadrul participativ al Estoniei este fundamentat pe votul electronic, platformele de consultare, platforme de inițiere a propunerilor, de exprimare a inițiativelor cetățenilor și bugetare participativă. Aceste platforme sunt prietenoase și accesibile populației, întrucât reduc barierele de acces la participare și sporesc transparența deciziilor publice. Remarcăm că în Estonia există un singur portal pe care cetățenii îl accesează pentru a se implica în luarea deciziilor. „Republica Moldova poate învăța de la noi”, afirmă președintele Estoniei, Alar Karis, Președintele estonian, a menționat într-un interviu jurnalistei Moldova 1, Lucia Vieru: „O poveste de succes, astfel pot fi numiți cei 20 de ani de când Estonia este membră a Uniunii Europene. În 2003, la un referendum privind aderarea la Uniunea Europeană, două treimi din cetățeni au votat „pentru”, iar anul următor, Estonia a devenit membră a blocului comunitar, după șase ani de negocieri. Anul 2004 a marcat aici sfârșitul perioadei sovietice. Aderarea a fost rezultatul unui efort îndelungat de reformă și a adus țării prosperitate economică și

securitate sporită. Beneficiile apartenenței Estoniei la Uniunea Europeană au îmbunătățit semnificativ viața fiecărui cetățean. Asta s-ar putea întâmpla și în cazul Republicii Moldova”. În 2002, Estonia a încheat negocierile cu UE. A urmat referendumul la care jumătate dintre cetățenii estonieni au susținut aderarea la UE. Pe parcursul anilor, estonienii au înțeles că viitorul țării este în direcția europeană și au susținut-o, atingând, în prezent, cele mai înalte nivele de succes [24]. **În decursul dezvoltării sale istorice, Estonia a parcurs o perioadă de transformare și modernizare prin ascensiune, deoarece toate reformele au fost implementate cu implicarea publicului la luarea deciziilor și cu voința acestora de a fi parte a UE. În 2011, Meelis Kitsing**, Rector, Președinte al Consiliului, Profesor, Doctor în Filosofie la Școala de Afaceri Estoniană. Specialist în economie politică comparativă și internațională a inovației și guvernantei tehnologiei a analizat utilizarea votului on-line în Estonia și a constatat că, deși participarea la vot a crescut, implicarea cetățenilor în procesul legislativ rămâne limitată [11]. Pentru a convinge publicul să participe la vot autoritățile au întreprins numeroase acțiuni de influență socială orientate spre modificarea comportamentelor cetățenilor prin organizarea diverselor campanii de informare și de comunicare pe subiecte civice și de adoptare a actelor legislative. Astfel, din 2012, evaluarea impactului și implicarea societății civile a devenit practic obligatorii în Estonia. Acestea derivă din reglementările guvernamentale⁴ și se bazează pe Bunele Practici de Implicare [1]. Cercetătorii estonieni, **Lember Veiko și Tiina Randma-Liiv** au studiat portalul de inițiative cetățenești din Estonia, identificând factori care influențează succesul și provocările acestuia. În lucrarea „*Engaging Citizens in Policy Making: e-Participation Practices in Europe*” menționează că, deși platforma este bine instituționalizată, performanța sa este afectată de multiplicarea platformelor similare și de probleme legate de responsabilitate instituțională și socială. Or, perfecționarea continuă a interacțiunilor sociale, dezvoltarea modelelor de comunicare influențează pozitiv și procesele de socializare [20]. În studiul „*Increasing Citizen Participation in*

4 Autoritățile guvernamentale implică grupurile de interese și publicul în procesul decizional pentru a asigura cea mai bună calitate și legitimitate posibilă a deciziilor. Exemplu: Reguli pentru bune practici legislative și redactare legislativă; Despre implicare pe site-ul guvernului.

E-Participatory Budgeting Processes”, autorii Anders Røsten Mærøe, Alex Norta, Valentina Tsap, Ingrid Pappel explorează modul în care bugetarea participativă electronică poate sprijini democrația locală în Estonia, propunând un cadru teoretic pentru a înțelege caracteristicile necesare generării relevanței și participării în aceste proiecte. Aceeași idee se regăsește și în lucrările autoarei **Kristine Muhhina** care examinează riscurile democratice și strategiile de adaptare legate de co-producția sprijinită de TIC în Estonia, evidențiind provocările instituționale și asimetrice, rezultată din importanța tot mai mare a dispozitivelor comunicaționale folosite de instituțiile sociale care îi pun pe cetățenii subiecți în situația de interacțiune parțială [14]. R. Borudon și F. Bourricaud subliniază că influența socială poate fi considerată ca o formă specifică a puterii, persuasiunea fiind principala ei resursă. Din această perspectivă, efectele influenței sociale sunt dependente de context, stimulând sau blocând receptivitatea. Rezultatele Raportului privind statul de drept, Capitol consacrat situației statului de drept din Estonia (2021) se menționează că Estonia continuă să își îmbunătățească sistemul bine dezvoltat de control și echilibru prin noi proiecte care vizează un proces legislativ mai favorabil incluziunii [19, p. 1-2]. În Raport se mai menționează că, Estonia se numără printre statele membre cu cea mai bună performanță în ceea ce privește digitalizarea justiției [19, p.7].

Implicarea publicului în luarea deciziilor în Estonia este reglementată de Codul de bune practici și constă din câteva etape:

Etapă I - „informarea publicului” și a grupurilor de interes, grupurilor de inițiative cu privire la subiectele de interes public care să fie formulate clar și cu explicarea scopului deciziei, dar și a posibilităților alternative pentru aceasta.

Etapă II - „consultarea publică” cu cetățenii și grupurile de interes și care implică obligator un feedback în toate etapele elaborării politicilor, inclusiv în semnalarea problemelor, definirea obiectivelor, analizarea soluțiilor alternative și pregătirea unui proiect. Important este asigurarea comunicării eficiente și a identificării soluțiilor comune pentru problemele sociale cu impact considerabil asupra societății.

Necesitatea și obligațiunea implicării publicului se stabilesc în cadrul de evaluare a impactului, dar implicarea publicului se face la etapa de pregătire a unui proiect de decizie sau interes semnificativ estimat. Implicarea

publicului la luarea deciziilor are loc în faza de pregătire a unui act juridic care urmează să fie adoptat. Aceeași procedură se respectă și în cazul când unele decizii care urmează să fie luate la nivelul *Riigikogu* (Legea Supremă în Estonia), al Guvernului Estoniei și al miniștrilor. Precizăm că Codul de bune practici privind implicarea publicului în luarea deciziilor se aplică, de asemenea, formării pozițiilor guvernamentale cu privire la problemele Uniunii Europene [3].

Comparând parcursul istoric al Estoniei cu evoluția proceselor sociale din țara noastră se observă o similitudine identitară a cadrului istoric, evoluției politice și a dezideratelor de Integrare în Uniunea Europeană. În 2024, a fost organizat un referendum republican constituțional cu scopul aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană, care a fost susținut de o jumătate de cetățeni. Or, dezideratul european al Republicii Moldova trebuie promovat continuu în rândul publicului pentru a obține încrederea și voința de a face parte din familia europeană. Participarea cetățenilor la luarea deciziilor reprezintă un pas sigur și foarte important spre integrarea țării noastre în UE.

Bune practici ale Estoniei cu privire la implicarea cetățenilor la luarea deciziilor

În Estonia participarea publicului la luarea deciziilor începe din școală. Educația elevilor, a noii generații de tineri responsabili pornește prin implicarea la procesul decizional și asumarea griji față de propria persoană și a celorlalți. În 2024, conform datelor prezentate în Raportul PISA⁵, Estonia a atins apogeul în educație, ceea ce înseamnă că estonienii au conștientizat importanța educației pentru dezvoltarea și prosperarea tuturor domeniilor de activitate ale țării. Estonia se află pe primul loc în Europa și locul patru la nivel mondial din cele 81 de țări analizate, la capitolul educație. Accentuăm că, posibilitatea elevilor de a decide cum trebuie să fie procesul educațional, implicarea în multiple proiecte la școală și alegerea timpului potrivit de a începe orele de studiu sunt câteva aspecte de implicare a

⁵ Programul Internațional de Evaluare a Elevilor (Programme for International Student Assessment) PISA - reprezintă o evaluare internațională a competențelor elevilor cu vârsta cuprinsă între 15 și 16 ani. Domenii de testare: Citire/Lectură, Matematică, Științe, Învățarea într-o lume digitală. În Republica Moldova, PISA 2025 s-a desfășurat, cu participarea a peste 7.000 de elevi din 275 de instituții de învățământ, în perioada 17 martie - 16 mai.

elevilor în procesul de luare a deciziilor la nivel de școală. Reprezentativ și deosebit acest exemplu demonstrează Bune practici în educația de a forma deprinderi participative și de atragere a tinerei generații de cetățeni în procesul educațional. Conștientizarea rolului de a participa la organizarea și desfășurarea procesului educațional a elevului activ și responsabil, și implicarea benevolă în scopul construirii propriului parcurs educativ de învățare, participare și evaluare este foarte binevenit. Problema educației pentru cetățenie, instruirea elevilor pentru un comportament de viitori cetățeni activi implicați în dezvoltarea propriului statut devine primordial. Ajungem la concluzia că școala în colaborarea cu familia are rolul și responsabilitatea de a crește noua generație în spirit participativ, de a forma deprinderi cetățenești, de a fi formași educa tânăra generație responsabilă și implicată în luarea deciziilor.

În contextul cadrului instituțional de învățământ superior exemplu de Bune practici este parteneriatul de succes al Universității Tartu, Estonia și al Universității de Stat din Moldova. Modelul notabil de deprinderi de bune practici pentru edificarea viitorului european al Republicii Moldova prin digitalizarea procesului instructiv-educativ de învățământ superior Proiectele „Teaching Techniques for EU Studies and Innovative Digital Approaches”, proiectul „Enhancing Moldova’s Europeanization through Innovative Teaching Practices” (BEst4ME) sunt organizate cu scopul de a dezvolta competențe în domeniul studiilor europene și implementarea tehnologiilor digitale în procesul educațional superior. Programul on-line de formare a profesorilor, Curs Moodle: Educator digital ABC, desfășurat în cadrul Proiectului: „Cele mai bune practici ale Estoniei pentru îmbunătățirea capacităților de învățământ superior ale Moldovei”; programul intensiv de formare privind proiectarea și livrarea cursurilor MOOC, parte a proiectului „Connecting Estonia and Moldova for European Readiness and Innovative Education” Universitatea Tartu, Estonia reprezintă bune practici de educație online în contextul modernizării procesului educațional și a promovării educației digitale de calitate [21]. Estonia este exemplu notabil de bune practici pentru țara noastră și la formarea culturii participative, întrucât a reușit să dezvolte etica comunariană [4, p. 24] și cultura participativă a publicului de cătățeni, ceea ce demonstrează că cele mai bune practici ale Estoniei pentru îmbunătățirea procesului decizional din

Republica Moldova pot fi preluate și adaptate la realitatea noastră. Eticile comutariene pun accentul pe implicarea comunității în rezolvarea problemelor pornind de la fundamente morale, precum binele și iubirea față de localitate, comunitate și țară. Etica comutariană stă la baza practicilor dreptului comunitar de implicare a comunității în înfăptuirea justiției și fundamentarea actului justiției pe valori naționale, tradiție și jurisprudență. Mihai Frunză subliniază că în etica comutariană tot ce este fundamental derivă din valori comune, bine comun, cooperare și solidaritate socială. Cetățeanul este permanent într-o relație cu propria comunitate/societate în care își creează sensurile propriile identității. Comunitarismul are un fundament religios și tradițional. În conformitate cu definiția cercetătorului Dominique Wolton comunicarea comunitariană transmite valorile societății și contribuie la construirea realității sociale. Claudiu Coman explică mecanismul prin care relațiile umane există și se dezvoltă și prin care fiecare cetățean se integrează în societate [4]. În Estonia acest proces este caracterizat prin solidarizarea locală, comunitară, regională, socială pentru binele comun și îndeplinirea progresului social. Datele unui studiu prezentat de realitatea.md remarcă expansiunea economică rapidă și integrarea reușită în economia europeană. Până la aderarea la UE, PIB-ul Estoniei era de aproximativ 12,6 miliarde de euro. Statisticile din 2022 relevă că acesta s-a majorat cu aproape 25 de miliarde de euro [17].

Estonia este și pionier în domeniul guvernării digitale și al e-guvernanței. Instituirea „inițiativei populare”, a făcut posibilă participarea cetățenilor la elaborarea politicilor și legislației țării lor, inițierea dezbaterilor publice și modificarea legislației. Creșterea popularității platformei Rahvaalgatus.ee, se datorează, conform expertului în democrație din Estonia, Karl-Hendrik Pallo, factoriilor cheie care au favorizat extinderea calitativă: accesibilitatea – facilitatea accesării informației, alcătuirea simplificată a utilizării platformei pentru cetățenii de orice nivel de cunoaștere a TI, transparența – propunerile cetățenilor pot fi monitorizate cum progresază, astfel întărindu-se încrederea cetățenilor în autorități, colaborarea – discuțiile de grup și colective cu privire la problemele comune sunt dezbătute și integrate în subiecte de interes comun, capacitatea de rețea – propunerile din partea cetățenilor sunt analizate de către autorități, iar feedback-ul legislativ demonstrează că democrația se consolidează și este vie. Colabora-

rea cu guvernanta - sistemul electronic este compatibil cu orice dispozitiv comod pentru cetatean [10].

Exemplu de Bune practici ale Estoniei este și digitalizarea administrației – *e-Administrație*. Cetățenii pot beneficia de servicii on-line, începând cu achitarea impozitelor la înregistrarea afacerilor, dirijarea și controlul cu privire la derularea afacerilor personale și de grup etc. rapid și confortabil [1]. Ședințele de lucru ale comisiile de specialitate din cadrul Administrației publice locale se fac în format electronic, iar Ședințele consiliului local pot fi urmărite on-line de către cetățeni. Specialiștii din administrația publică regională folosesc registrul actelor civile pentru solicitarea și oferirea certificatelor on-line la solicitările cetățenilor [5]. Victor Guzun⁶ menționează că Programul comun de dezvoltare locală integrată este implementat de Guvernul Republicii Moldova cu suportul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) și Entitatea Națiunilor Unite pentru Egalitate de Gen și Abilitarea Femeilor (UN Women), cu susținerea financiară a Guvernului Danemarcei și Suediei.

Estonia a reușit să implementeze *e-Guvernarea* prin intermediul căreia cetățenii pot accesa toate serviciile publice on-line, inclusiv plata taxelor, înregistrarea automobilelor, solicitări pentru beneficii sociale și multe altele, probleme cotidiene care necesită a fi soluționate rapid, fără a renunța pe termen scurt la serviciu, sau necesitatea de a lipsi pentru a-și soluționa problemele cotidiene.

Participarea democratică este facilitată de votul online *e-Voting*, implementat pentru prima dată în 2005, care permite cetățenilor să voteze de oriunde în lume. Estonia a demonstrat că solidaritatea și consolidarea societății conduce spre progres tehnologic, social, educativ, cultural, economic, administrativ. Toate domeniile din Estonia sunt digitalizate.

E-Sănătatea, un dosar electronic de sănătate unificat, care permite medicilor să acceseze istoricul medical al pacienților în timp real, cu consim-

6 Victor Guzun - profesor de relații internaționale la Universitatea TalTech (Estonia), expert independent. A deținut funcțiile de ambasador al Republicii Moldova în Estonia, director al Departamentului Relații Externe și Integrare Europeană al Ministerului Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor, profesor de geopolitică, director adjunct și profesor la Liceul Francez-Român Gheorghe Asachi. Este implicat în proiecte de reformare și dezvoltare a APL.

țământul acestora și prescripțiile electronice (e-prescription) sunt utilizate de 99% dintre farmaciile din țară; *E-businessul face ca în Estonia* înființarea unei afaceri să dureze doar câteva minute datorită procedurilor online rapide. Acest proces a transformat Estonia într-o destinație atractivă pentru antreprenori, iar *E-Residency-ul* a introdus programul de rezidență electronică care permite non-rezidenților să acceseze infrastructura digitală a Estoniei. Aceștia pot înființa și gestiona afaceri în mod online, fără a fi prezenți fizic în Estonia [9, p. 12].

Similitudini și diferențe

Analiza comparativă a experienței acumulate de Estonia și Republica Moldova în ceea ce privește implicarea cetățenilor în luarea deciziilor relevă atât puncte comune, cât și diferențe structurale și instituționale. Similitudinile identifică contextul istoric și aspirațiile europene. Ambele state și-au declarat independența în 1991 și au optat pentru edificarea unei societăți democratice, orientate spre valorile europene. Atât în Estonia, cât și în Republica Moldova, integrarea europeană a constituit un deziderat strategic. În ambele cazuri, participarea cetățenilor este văzută ca element fundamental pentru legitimitatea actului decizional. Au fost inițiate reforme instituționale și administrative pentru a spori transparența, responsabilitatea și deschiderea față de cetățeni. Atât Estonia, în perioada preaderării la UE, cât și Republica Moldova, în prezent, beneficiază de sprijinul partenerilor europeni și internaționali pentru implementarea reformelor democratice și digitale.

Analiza efectuată a permis identificarea diferențelor în nivelul de digitalizare. Estonia a reușit să devină un stat digital prin implementarea sistemului unic de e-guvernare, e-voting și e-health, în timp ce Republica Moldova se află la început de drum în digitalizarea serviciilor publice. În Estonia există un Cod de bune practici privind implicarea publicului, platforme unice de participare (Rahvaalgatus.ee, e-Consultări, bugetare participativă digitală). În Republica Moldova aceste mecanisme sunt fragmentare, aplicate selectiv și mai puțin funcționale.

La nivelul de educație civică, Estonia se situează pe primele locuri în Europa, cultivând spiritul participativ încă din școală. În Republica Moldova educația civică este insuficient dezvoltată, fapt ce reduce nivelul de

implicare al tinerilor în procesele democratice. În ceea ce privește încrederea în instituții, Estonia a reușit să construiască o relație de încredere între stat și cetățeni prin transparență și rezultate vizibile. În Republica Moldova persistă un deficit de încredere în instituțiile publice, ceea ce diminuează disponibilitatea cetățenilor de a se implica activ în treburile statului.

Astfel, similitudinile și diferențele identificate între cele două state, demonstrează că în Estonia implicarea cetățenilor în luarea deciziilor poate fi consolidată prin digitalizare, educație participativă și instituționalizarea unor mecanisme clare de consolidare și codecizie. Pe când Republica Moldova se află într-un proces de adaptare și poate valorifica experiența estoniană prin implementarea graduală a reformelor digitale, prin responsabilizarea administrației publice locale și prin promovarea unei culturi civice active.

Concluzii

Administrația publică din Estonia este exemplu global de implicare a publicului în luarea deciziilor datorită digitalizării. Simplificarea interacțiunilor cu cetățenii, oferirea accesului la servicii publice calitative online pe un singur portal, participarea publicului la vot (e-voting) oferă o libertate și garanție a respectării dreptului fiecărui cetățean de a-și exprima alegerea, indiferent de locul unde se află, fără a fi prezent fizic în Estonia. Oferirea confortului de a se implica în procesele decizionale, fără a renunța la activitățile de serviciu sau personale demonstrează atitudinea și responsabilitatea administrației publice locale estoniene față de proprii cetățeni. **Experiența** Estoniei dovedește că reformele cu privire la implicarea publicului la luarea deciziilor este prioritate pentru înfăptuirea legitimă a actului decizional. Procesul de e-transformare în Estonia este exemplu de bune practici pentru Republica Moldova. Succesul Estoniei se datorează parteneriatului durabil dintre autorități și cetățeni, unui Sector al Tehnologiilor Informațiilor și Comunicațiilor avansat, unui cadru juridic ajustat care responsabilizează autoritățile, dar și cetățenii la luarea deciziilor.

Studiul efectuat ne determină să venim cu unele recomandări pentru Republica Moldova, privind implementarea votului electronic treptat, dezvoltarea unui portal unic de participare, instituționalizarea bugetării participative digitale.

Referințe bibliografice:

1. Ce presupune e-Guvernarea Locală? Dezvoltarea societății estoniene și tehnologiile informaționale [accesat la 03.06.2025]. Disponibil: <https://e-transformare.md/2021/05/19/ce-presupune-e-guvernarea-locala>
2. Cei cinci factori ai succesului în spatele platformei de capacitate a cetățenilor estonieni [accesat la 05.06.2025]. Disponibil: <https://citizens-initiative-forum.europa.eu/citizens-experiences/blogs/five-factors-success-behind-estonias-citizen-empowering-platform.ro>
3. Codul de bune practici privind implicarea publicului în luarea deciziilor (Estonia) [accesat la 05.08.2025]. Disponibil: <https://www.heakodanik.ee/en/good-public-engagement-code-of-practice/>
4. COMAN, Claudiu. *Sfera publică și imaginea politică*. București: C. H. Beck, 2010. 162 p. ISBN 978-973-115- 813-6.
5. E-Guvernarea și inovațiile în administrația locală studiate în Estonia de funcționarii din R. Moldova [accesat la 01.08.2025]. Disponibil: <https://www.undp.org/ro/moldova/press-releases/e-guvernarea-si-inovatiile-administratia-locala-studiate-estonia-de-functionari-din-r-moldova>
6. Estonia, la două decenii în UE și sub umbrela NATO. „Republica Moldova poate învăța de la noi”, susține președintele Alar Karis [accesat la 05.08.2025]. Disponibil: <https://moldova1.md/p/26720>
7. European Perspective for Public Administration. The way forward. Ed. by Geert Bouckaert, Werner Jann. Leuven: Leuven University Press, 2020. 465 p. [accesat la 06.08.2025]. Disponibil: [file:///C:/Users/user/Documents/Downloads/9789461663078%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/user/Documents/Downloads/9789461663078%20(4).pdf)
8. Eye on Moldova: Estonia's development cooperation projects support future fellow EU member state. <https://estdev.ee/en/articles/eye-moldova-estonias-development-cooperation-projects-support-future-fellow-eu-member>.
9. GOUDENHOOFT, Gabriela *Testul rezilienței în fața schimbărilor politice și sociale*. În: Reziliența democrației în statele candidate la integrare în Uniunea Europeană. Materialele seminarului științifico-practic al primarilor și funcționarilor publici din Republica Moldova, România și Ucraina. 2025. P. 6-22 . [accesat la 06.08.2025]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Seminar_noiembrie%2B2024-web.pdf
10. Inițiativa cetățenească europeană [accesat la 27.08.2025]. Disponibil: <https://citizens-initiative.europa.eu/eci-forum.ro>.
11. KITSING, Meelis *Online Participation in Estonia: Voting, Low Engagement*. [accesat la 28.08.2025]. Disponibil: https://www.Online_participation_in_Estonia_Active_voting_low_engagement.
12. KITSING, Meelis. *Succes fără strategie: Dezvoltarea e-guvernării în Estonia*. [accesat la 11.06.2025]. Disponibil: ____

13. Mærøe, Anders Røsten; Norta, Alex; Tsap, Valentyna; Pappel, Ingrid. *Increasing Citizen Participation in E-Participatory Budgeting Processes*. [accesat la 28.08.2025]. Disponibil: <https://researchportal.helsinki.fi/en/publications/increasing-citizen-participation-in-e-participatory-budgeting-pro>.
14. Participarea civilă la procese decizionale: O trecere în revistă a standardelor și practicilor din statele membre ale Consiliului Europei. [accesat la 11.06.2025]. Disponibil: <https://crjm.org/wp-content/uploads/2018/09/ECNL-Paper-WEB.pdf>.
15. Programul CPR pentru primării: Bugetul pentru Cetățeni: bani publici, decizii comune. [accesat la 15.06.2025]. Disponibil: <https://cpr.md/2025/05/23/bugetul-pentru-cetateni-bani-publici-decizii-comune/>
16. Public Administration in Estonia: A Search for Identity. Külli Sarapuu and Leno Saarniit. În: *European Perspectives for Public Administration* Leuven: Leuven University Press, 2020. P. 317-334. [accesat la 16.06.2025]. Disponibil: <file:///C:/Users/user/Documents/Downloads/9789461663078.pdf>.
17. Rapoartele anuale privind exercițiul financiar 2022. [accesat la 15.06.2025]. Disponibil: https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/AR-2022/AR-2022_RO.pdf
18. Raportul de activitate al Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Moldova (2024). [accesat la 06.06.2025]. Disponibil: <https://mfa.gov.md/ro/content/raport-anual-mae>.
19. Raportul din 2024 privind statul de drept - Comunicare și capitole pe țări /Rule of law report 2024 - Communication and country chapters [accesat la 06.06.2025]. Disponibil: https://commission.europa.eu/publications/2024-rule-law-report-communication-and-country-chapters_en?prefLang=ro
20. Reforma Administrației Publice Locale din Moldova. Exemplul recent al Estoniei (I). [accesat la 05.06.2025]. Disponibil: <https://lidmoldova.org/2019/09/01/reforma-administrației-publice-locale-din-moldova>.
21. Un nou proiect Internațional: „Connecting Estonia and Moldova for European readeadadgrd and „Inovative Education” (CONNECT4MORE) – implementat la FRIȘPA. [accesat la 05.06.2025]. Disponibil: <https://usm.md/?p=36734&lang=en>.
22. **VEIKO, Lember; RANDMA-LIIV, Tiina** *Engaging Citizens in Policy Making: e-Participation Practices in Europe*. [accesat la 27.08.2025]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/364128810_Engaging_Citizens_in_Policy_Making-Participation_Practices_in_Europe.

**PARADIGMA CUNOAȘTERII EURISTICE:
FUNDAMENT AL SOCIETĂȚII CONTEMPORANE.
CAZUL REPUBLICII MOLDOVA**

Silvia GORCEAG⁷

ORCID: 0000-0002-7490-6775

<https://doi.org/10.59295/tspp2025.04>

Recenzent: Eugenia BOGATU, doctor habilitat în filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, bogatue@yahoo.com .

Rezumat: *Cunoașterea euristică, definită ca abilitatea de a genera soluții inovatoare în fața provocărilor, constituie un pilon fundamental al creativității și al progresului științific și social. Această capacitate a gândirii, strâns legată de inteligență și imaginație, este educabilă și poate fi cultivată în medii sociale și culturale adecvate. Cercetarea interdisciplinară propusă vizează identificarea unor pattern-uri euristice care să susțină atât înțelegerea procesului de cunoaștere, cât și dezvoltarea unor modele educaționale și cognitive relevante pentru realitățile contemporane, cu un focus special pe Republica Moldova.*

Rezultatele studiului pot contribui la fundamentarea strategiilor de cercetare și inovare, precum și la promovarea creativității științifice integrate în viața socială. În plus, cercetarea evidențiază responsabilitatea etică a științei în configurarea viitorului, subliniind necesitatea unei orientări sociale și culturale care să asigure utilizarea benefică și responsabilă a progresului științific. Astfel, cunoașterea euristică devine nu doar un instrument cognitiv, dar și un vector al evoluției personale și sociale, facilitând conexiunea între gândire, acțiune și umanitate.

Cuvinte cheie: creativitate, cercetare, euristică, metode euristice, imaginație, intelectualitate.

⁷ Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, gorceag.silvia@usm.md .

THE PARADIGM OF HEURISTIC KNOWLEDGE: THE FOUNDATION OF CONTEMPORARY SOCIETY. THE CASE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Abstract: *Heuristic knowledge, defined as the ability to generate innovative solutions to challenges, is a fundamental pillar of creativity and scientific and social progress. This capacity for thought, closely linked to intelligence and imagination, is teachable and can be cultivated in appropriate social and cultural environments. The proposed interdisciplinary research aims to identify heuristic patterns that support both the understanding of the knowledge process and the development of educational and cognitive models relevant to contemporary realities, with a special focus on the Republic of Moldova. The results of the study can contribute to substantiating research and innovation strategies, as well as to promoting scientific creativity integrated into social life. In addition, the research highlights the ethical responsibility of science in shaping the future, emphasizing the need for a social and cultural orientation that ensures the beneficial and responsible use of scientific progress. Thus, heuristic knowledge becomes not only a cognitive tool, but also a vector of personal and social evolution, facilitating the connection between thought, action and humanity.*

Keywords: creativity, research, heuristics, heuristic methods, imagination, intellectuality.

Introducere

Euristica studiază procesul apariției noului, originalului și valorosului în știință, tehnică, artă și alte domenii, punând accent pe interacțiunea dintre conștient și subconștient, între logic și illogic. Ea cuprinde metodele și tehnicile prin care se modelează, stimulează și dezvoltă creativitatea, fiind în esență o „știință a artei de a inventa”, după cum o defineau filosofi. Prin antrenamentul creativ și învățarea prin creație, euristica devine un instrument esențial pentru dezvoltarea gândirii inovatoare.

Evoluția conceptului de euristică a început să se cristalizeze în anii 1950, odată cu contribuțiile lui Herbert Simon, care a introdus noțiunea de raționalitate mărginită și a propus aplicarea euristicii în domeniul inteligenței artificiale. Ulterior, Kahneman și Tversky au evidențiat rolul euristi-

cii în procesele decizionale, precum și părtinirile cognitive care pot apărea. O altă perspectivă importantă a venit din cercetările lui Thomas Kuhn, care a arătat cum părtinirile și convențiile epistemice influențează percepția și validarea cunoașterii, inclusiv în procesele euristice.

Paradigma cunoașterii euristice, așa cum a fost formulată de Lakatos [4], oferă un set de reguli pentru descoperire, diferențiindu-se de metodologia științifică, care vizează evaluarea rezultatelor. Euristica ghidează rezolvarea problemelor la nivel individual, în timp ce metodologia formulează recomandări pentru comunitatea științifică în ansamblu.

Creativitatea este o trăsătură esențială a omului contemporan, fiind necesară pentru adaptarea la schimbările rapide ale societății și tehnologiei. Aceasta este educabilă și poate fi stimulată prin metode adecvate, contribuind la dezvoltarea capacităților intelectuale și practice. Legea creației, interpretată în termenii euristicii, este fundamentală pentru evoluția științifică și culturală. Paradigma cunoașterii euristice are o importanță majoră pentru dezvoltarea personală și colectivă, oferind cadrul teoretic necesar pentru înțelegerea și stimularea creativității în fața provocărilor societății contemporane.

Euristica studiază apariția noului, originalului și valorosului în știință, tehnică, artă, etc, prin conlucrarea între conștient și subconștient, logic/illogic, cât și modalitățile, tehnicile și procedeele de modelare, stimulare și dezvoltare a creativității, de antrenament creativ și de învățare creatoare, iar filosofi considerau euristica drept „știința artei de a inventa”. Euristica este adesea caracterizată ca reguli de bază care pot fi folosite pentru a accelera procesul de luare a deciziilor. Ele au fost examinate într-o gamă largă de domenii, inclusiv economie, psihologie, asistență socială și informatică. Subliniind perspectiva evolutivă care consideră euristica ca rezultată din dezvoltarea creierului [8]. Deși, putem urmări ideea de euristică de-a lungul mai multor secole și domenii de aplicare, ne concentrăm pe evoluția noțiunii moderne de euristică prin trei valuri de cercetare, începând cu Herbert Simon în anii 1950 [8], care a introdus noțiunea de raționalitate mărginită și a sugerat utilizarea euristicii în *inteligența artificială*, deschizând astfel calea pentru toate cercetările ulterioare despre euristică. O descoperire notabilă aparține lui Thomas Kuhn, care, în studiile sale asupra paradigmelor științifice, a subliniat modul în care părtinirile cognitive și convențiile epistemice influențează percepția și validarea cunoașterii, in-

clusiv în procesele euristice [6]. Aceste contribuții consolidează ideea că euristica nu este doar o tehnică de descoperire, ci și un instrument de modelare a mentalităților științifice și culturale, fiind strâns legată de evoluția paradigmatelor și de dinamica gândirii inovatoare.

Conceptul de paradigmă a cunoașterii euristice ocupă un loc central în filosofia științei propusă de Imre Lakatos [6]. Acesta distinge între euristică, înțeleasă ca un set de reguli orientate spre descoperire, și logica descoperirii (metodologia), care se referă la regulile de evaluare a rezultatelor științifice deja obținute. În timp ce euristica oferă instrumente concrete cercetătorului individual pentru rezolvarea problemelor, metodologia se adresează întregii comunități științifice raționale, oferind repere pentru utilizarea cunoașterii științifice în sprijinul unor obiective relevante din punct de vedere social.

Îmbrățișând noul la toate nivelurile existenței, în toate ipostazele și formele sale, de la cele foarte generale la cele particulare, euristica devine o veritabilă filosofie a creației, adesea denumită metaeuristică.

În studiile sale, Crăciun Cerasella descrie logica euristică cercetată de Ștefan Odobleja. Acesta consideră că euristica este o știință a introspecției gândirii, o artă a creației și un instrument al cercetării și descoperirii de noi consonanțe, fie între idei, fie între lume și idei. Ea este totodată o artă a gândirii și a invenției, dar și o știință a mecanismelor gândirii creatoare, care aparține unui domeniu diferit de cel al gândirii logice [2].

Capacitatea de a fi creativ este profund umană și reprezintă o necesitate a acestui mileniu. Pentru a ține pasul cu ritmul accelerat al schimbărilor tehnologice și sociale, avem cu toții nevoie de aptitudini creative, la fel de esențiale ca citirea, scrisul sau gândirea critică. Creativitatea derivă atât din trăsăturile individuale, cât și din operațiile cognitive pe care o persoană le poate realiza în contextul în care acționează. Mai mult decât atât, psihologii recunosc că această abilitate este educabilă și poate fi dezvoltată prin metode adecvate, la orice individ.

Creativitatea și creația omului, împreună cu viața spirituală, culturală, sunt valori „consonante cu ritmul pulsatoriu-creativ al întregii naturi” [8]. Adaptarea creativă oferă fiecăruia posibilitatea de a ține pasul cu schimbările lumii.

Omul, ca ființă rațională, trebuie să demonstreze că poate găsi, rapid, soluții optime în orice situație. Această abilitate, de a oferi multiple răs-

punsuri la aceeași problemă, reflectă atât inteligența, cât și creativitatea [5].

Toate progresele în știință, tehnică și artă sunt rezultatul spiritelor creative. În dezvoltarea personală, formarea și cultivarea capacităților intelectuale, teoretice și practice reprezintă fundamentul procesului creator. Creativitatea a devenit un aspect esențial al societății moderne, ajutându-ne să înțelegem mai bine lumea și să dezvoltăm tehnologii noi pentru rezolvarea problemelor complexe.

Legile creației, interpretate nerestrictiv ca legi ale euristicii, includ: legea echivalenței, compensației, reacției, alternanței, antrenamentului și reversibilității. Aceste principii, evidențiate M. Drăgănescu⁸ au dus la formularea euristicilor cu generalitate maximă: euristica structurală, fenomenologică și structural-fenomenologică. Aceste concepte au influențat direcțiile științifice în informatică, contribuind la dezvoltarea inteligenței artificiale, roboticii și informaticii [3].

Niculina Velea a adus contribuții importante în domeniul metodelor euristice de comunicare și însușire a cunoașterii. Ea evidențiază că metodele euristice, precum întrebările ghidate și dialogul euristic, stimulează gândirea critică și creativă, ajutând indivizii să descopere și să construiască singuri cunoștințe noi [9].

De asemenea, Velea subliniază rolul explorării, experimentării și problematizării ca tehnici care încurajează flexibilitatea mentală și găsirea de soluții inovative. Utilizarea analogiilor și metaforelor facilitează înțelegerea conceptelor complexe, făcând procesul de învățare mai accesibil și dinamic [9].

Prin aceste metode, comunicarea devine un proces activ, iar învățarea profundă și durabilă, contribuind la dezvoltarea creativității și autonomiei cognitive necesare în societatea actuală.

Cercetarea științifică este o activitate creativă, iar creația se sprijină pe cercetare. Paradigma cunoașterii euristice este actuală și semnificativă pentru ființa umană, contribuind la înțelegerea aprofundată a euristicii ca expresie a aspirațiilor omului contemporan spre creativitate, logică și dezvoltare intelectuală. Accentul pe creativitate evidențiază rolul euristicii în dezvoltarea personală și în aprofundarea cercetării, ca răspuns la provocările societății

⁸ M. Drăgănescu este pionier și promotor al revoluției informatice în România concepend o nouă teorie a informației pe baze structural-fenomenologice și elemente conceptuale privind Societatea informatică în România (1970-2001).

moderne. Logica și creativitatea nu sunt daruri naturale, ci procese existențiale continue de transformare [9]. Cercetarea se concentrează pe manifestarea omului în întoarcerea spre origini și atingerea stării „de a fi” la nivel personal și colectiv. Din această perspectivă, abordarea epistemologică a minții și a cunoașterii euristice, împreună cu identificarea unor modalități eficiente de gândire, vor contribui la obținerea unor rezultate relevante.

În contextul unei societăți caracterizate printr-o creștere accelerată a volumului de informații și o evoluție tehnologică rapidă, capacitatea de a genera soluții noi și eficiente este important pentru adaptarea și progresul individului și a comunității. Euristica, ca domeniu ce studiază procesele creatoare și mecanismele inovative ale gândirii umane, capătă o importanță tot mai mare în înțelegerea și susținerea dezvoltării intelectuale și cognitive.

Schimbările rapide în tehnologie, cultură și cercetare impun necesitatea unui echilibru intelectual și spiritual, iar creativitatea fiind componentă centrală a cunoașterii euristice, devine un factor cheie în formarea unor competențe pentru mobilitatea intelectuală și profesională. Această temă de cercetare este de actualitate, deoarece explorează modalitățile prin care oamenii pot învăța să gândească creativ, să rezolve probleme complexe și să inoveze în diverse domenii.

Mai mult, dezvoltarea euristicii contribuie la fundamentarea unor modele educaționale și cognitive aplicabile atât la nivel individual, cât și la nivel social, inclusiv în contextul specific al Republicii Moldova. Într-o epocă în care știința și tehnologia pot avea impact atât benefic, cât și riscant, înțelegerea și aplicarea responsabilă a metodelor euristice devine vitală pentru progresul sustenabil și etic al societății.

Prin urmare, cercetarea paradigma cunoașterii euristice nu doar că va răspunde unor nevoi actuale de dezvoltare personală și profesională, dar va oferi și un cadru teoretic și practic pentru promovarea creativității și inovației în fața provocărilor complexe ale lumii contemporane.

Metodologia cercetării

Având în vedere complexitatea temei „Paradigma cunoașterii euristice: fundament al societății contemporane. Cazul Republicii Moldova”, cercetarea propusă se bazează pe o abordare metodologică mixtă, care îmbină analiza teoretică cu investigația empirică, atât calitativă, cât și cantitativă. Scopul este de a înțelege în profunzime conceptul de cunoaștere euristică și

de a evalua modul în care acesta este reflectat și aplicat în societatea moldovenească actuală, în special în domeniile educației, cercetării și culturii academice.

În prima etapă, se va realiza o analiză teoretico-filosofică, care va urmări clarificarea și fundamentarea conceptului de paradigmă euristică. Aceasta va include o analiză conceptuală și comparativă a teoriilor epistemologice relevante, cu accent pe contribuțiile lui Imre Lakatos, dar și ale altor autori importanți din filosofia științei, precum Karl Popper și Thomas Kuhn ș.a.

Componenta calitativă a cercetării va cuprinde interviuri semi-structurate cu specialiști din domeniul educației, cercetării și inovării, precum și analiza de conținut a documentelor de politici publice relevante pentru sistemul educațional și de cercetare din Republica Moldova. În completare, va fi elaborat un studiu de caz focalizat pe realitățile specifice ale societății moldovenești, care va evidenția gradul de integrare și valorizare a gândirii euristice în procesele instituționale și culturale.

Pentru a sprijini și valida rezultatele obținute prin metodele calitative, va fi aplicat un chestionar cantitativ adresat cadrelor didactice și studenților din învățământul superior. Acesta urmărește identificarea percepțiilor asupra gândirii euristice, rolul în educație și cercetare, precum și a eventualelor obstacole în promovarea acestei paradigme în practica educațională curentă.

Această structură metodologică mixtă permite o triangulare a datelor, asigurând astfel o perspectivă integrată și bine fundamentată asupra modului în care paradigma cunoașterii euristice poate constitui un element esențial în construcția unei societăți bazate pe cunoaștere, adaptabilitate și gândire critică. Prin această abordare integrată, cercetarea nu doar clarifică teoretic paradigma cunoașterii euristice, ci oferă și instrumente practice pentru aplicarea ei în educație, cercetare și inovare.

Semnificația teoretică și practică a cercetării

Semnificația teoretică a cercetării constă în aprofundarea și clarificarea conceptului de *cunoaștere euristică* ca formă specifică de gândire creativă, aplicabilă în multiple domenii ale cunoașterii. Prin explorarea paradigmei euristice, cercetarea contribuie la consolidarea unei baze epistemologice moderne pentru studiul proceselor cognitive, a mecanismelor inovative și

a rolului creativității în știință, educație și societate. Prin această cercetare propunem, să oferim un cadru conceptual pentru înțelegerea relației dintre raționalitate, imaginație și adaptabilitate intelectuală, integrând perspective din filosofie, psihologie, pedagogie și științele cognitive. De asemenea, vom evidenția poziționarea euristicii în raport cu metodologia științifică și logica descoperirii, conform concepțiilor formulate de teoreticienii contemporani din domeniul filosofiei.

Semnificația practică a cercetării constă în posibilitatea aplicării concluziilor formulate la nivelul proiectării unor strategii educaționale și cognitive care să stimuleze creativitatea, gândirea flexibilă și capacitatea de rezolvare a problemelor în situații reale. Studiul va oferi modele și direcții concrete ce pot fi implementate în domeniul educației, formării profesionale, cercetării științifice, precum și în elaborarea politicilor publice, în special în contextul Republicii Moldova.

Prin identificarea unor pattern-uri euristice și a factorilor favorabili gândirii creatoare, cercetarea va propune metode aplicabile pentru dezvoltarea unei gândiri inovatoare, o competență esențială într-o societate aflată într-un proces continuu de transformare. În acest sens, contribuția cercetării, constă și în promovarea unei culturi a creativității și adaptabilității, oferind soluții relevante pentru provocările unei lumi în care progresul depinde, în mod decisiv, de capacitatea de a gândi diferit, rapid și eficient.

Concluzii

Paradigma cunoașterii euristice se afirmă ca un element esențial în formarea unei societăți moderne, capabile să valorifice cunoașterea, creativitatea și adaptabilitatea în fața transformărilor rapide ale lumii contemporane. Într-un context în care tehnologia evoluează accelerat, iar schimbările sociale sunt profunde, capacitatea de a gândi critic, de a găsi soluții inovatoare și de a înțelege complexitatea devine fundamentală.

Cunoașterea euristică, privită ca o formă specifică de gândire creativă și intuitivă, nu este doar o tehnică de rezolvare a problemelor, dar și o veritabilă filosofie a creației. Aceasta valorizează intuiția, imaginația și explorarea, fiind indispensabilă în dezvoltarea personală, științifică și culturală.

Creativitatea, ca formă superioară a imaginației, reprezintă o trăsătură esențială a ființei umane, iar abilitatea de a oferi multiple răspunsuri la aceeași problemă reflectă interacțiunea dintre inteligență și gândire inova-

toare. Astfel, omul, ca ființă rațională, trebuie să demonstreze capacitatea de a reacționa rapid și eficient în fața provocărilor, devenind agent activ al schimbării.

Toate progresele științei, tehnicii și artei au fost posibile datorită spiritelor creatoare, care au știut să valorifice atât dimensiunea interioară a gândirii, cât și interacțiunea cu lumea exterioară. Imaginația, ca funcție de mediere între aceste două dimensiuni, permite generarea de idei care transcend experiența concretă, contribuind astfel la cunoaștere și inovație.

În concluzie, euristica nu trebuie privită doar ca un instrument cognitiv, ci ca un mod de a înțelege și transforma lumea. Prin integrarea gândirii euristice în educație, cercetare și cultură, se pot construi premisele unei societăți echilibrate, creativ adaptabile și capabile de progres sustenabil.

Referințe bibliografice:

1. BUSUIOC BOTEZ, A. *Dialectica creșterii științifice*. București, 1980, 228 p.
2. CRĂCIUN, C. *Metode și tehnici de cercetare*. București: Editura Universitară, 2015, 51 p.
3. IANCU, S. Societatea informațională și modelarea integrativă a realității. In: *Enciclopedia marilor descoperiri, invenții, teorii și sisteme*. Vol. I. București, Editura Geneze, 2002.
4. KUHN, Thomas. *Structura revoluțiilor științifice*. Traducere de Radu J. Bogdan. București: Humanitas, 2008. ISBN 978-973-50-2030-9.
5. MUCCHIELLI, A. *Noua psihologie*. București: Editura Științifică, 1994.
6. SFETCU, N. (a). *Imre Lakatos: Euristica și toleranța metodologică*. Multi-Media Publishing (ed.). 2019. [accesat 2025.07.07]. Disponibil: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.35405.28649>
7. SFETCU, N. (b). *Rolul euristicii în metodologia programelor de cercetare a lui Imre Lakatos*, SetThings (9 august 2019), [accesat 2025.07.07]. Disponibil: <http://rgdoi.net/10.13140/RG.2.2.31140.63369>
8. ȚIGANAȘ, O., PLATON, T. Creativitatea - o reală provocare la lecțiile de biologie. In: *Revista Didactica Pro...*, revistă de teorie și practică educațională. 2008. vol. 52. Nr. 6. pp. 46-48.
9. VELEA, N. *Conversația euristică, model de descoperire a noilor cunoștințe*. [accesat 2025.07.07]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/20.Conversatia%20euristica%20model%20de%20descoperire%20a%20noilor%20cunostinte.pdf

EDUCAȚIA PENTRU AUTENTICITATE - UN IMPERATIV AL FORMĂRII CONȘTIINȚEI CIVICE

Ecaterina DMITRIC⁹

<https://orcid.org/0000-0003-4080-0953>

<https://doi.org/10.59295/tspp2025.05>

Recenzent: Eugenia BOGATU, doctor habilitat în filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, bogatue@yahoo.com.

Rezumat: *În contextul socio-cultural contemporan dominat de tendințe de conformism și de superficialitate informațională, educația pentru autenticitate devine un imperative fundamental în formarea conștiinței civice. Autenticitatea, înțeleasă ca aliniere între gândire, discurs și acțiune, presupune dezvoltarea unui sine critic, responsabil și reflexiv care reprezintă condiții indispensabile pentru o participare democratică conștientă.*

Pornind de la premisa că autenticitatea nu este un dat, ci un proces de devenire și reflecție, lucrarea fundamentează faptul că formarea civică autentică nu poate fi redusă la simple norme sau loialități politice, ci presupune exercițiul continuu al libertății interioare și al responsabilității față de celălalt. Astfel, educația pentru autenticitate devine un demers esențial pentru regenerarea sensului apartenenței, solidarității și angajării democratice în societate.

Cuvinte cheie: autenticitate, educație, conștiință civică, responsabilitate, gândire critică, participare democratică.

EDUCATION FOR AUTHENTICITY – AN IMPERATIVE FOR THE FORMATION OF CIVIC CONSCIOUSNESS

Abstract: *In the contemporary socio-cultural context dominated by tendencies of conformism and informational superficiality, education for*

⁹ doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, dmitric.ecaterina@gmail.com

authenticity is essential for cultivating civic consciousness. Authenticity, conceived as the alignment of thought, discourse and action, entails developing a critical, responsible and reflective self. This is an essential condition for conscious democratic participation.

Assuming that authenticity is a dynamic process of becoming and self-reflection rather than a given state, this study contends that authentic civic formation cannot be reduced to mere adherence to norms or political loyalties. Instead, it requires the continual exercise of inner freedom and ethical responsibility towards others. Consequently, education for authenticity is a vital strategy for fostering a sense of belonging, solidarity and democratic engagement within society.

Keywords: authenticity, education, civic consciousness, responsibility, critical thinking, democratic participation.

Introducere

În contextul educației contemporane, conceptul de autenticitate devine tot mai mult un ideal formativ, pentru că educația modernă recunoaște necesitatea cultivării sinelui reflexiv și responsabil al persoanelor aflate la confluența provocărilor unei societăți marcate de criza valorilor și de uniformizarea masivă a cunoașterii. În tradiția existențialistă, autenticitatea se raportează la ideea că fiecare individ trebuie să-și asume libertatea fundamentală și să trăiască în acord cu propriile sale valori, evitând să fie redus la roluri pasagere sau clișee sociale.

Idealul filosofic al autenticității pune accent pe unicitatea fiecărui parcurs de învățare și de dezvoltare personală. Importanța acestui ideal crește și pe fondul crizei valorilor, când reperele morale se fragmentează; astfel, pedagogia contemporană este chemată să educe nu doar capacitatea de memorare, ci mai ales abilitatea de a reflecta critic asupra valorilor și de a-și construi un sistem axiologic propriu. Formarea unui sine autentic implică însușirea responsabilității existențiale prin care individul este încurajat să construiască semnificații originale și să-și asume consecințele alegerilor sale, devenind astfel nu un simplu executant al sistemului, ci un actor reflexiv și responsabil în lume. Astfel, idealul autenticității dobândește relevanță în pedagogia actuală, căci el răspunde nevoii de a armoniza vocația umanistă a educației cu rigorile lumii contemporane, conferind întregului

demers educațional o dimensiune cu adevărat formativă și personalizată.

Actualitatea temei derivă din contextul educației contemporane, influențat de globalizare, fragmentare axiologică și uniformizare culturală. Într-o epocă a crizei valorilor și a standardizării cunoașterii, idealul filosofic al autenticității capătă relevanță majoră. Educația modernă nu mai poate fi redusă la transmiterea mecanică a informațiilor, ci trebuie să cultive formarea sinelui reflexiv și responsabil, capabil să gândească critic și să se raporteze etic la comunitate.

În tradiția existențialistă, autenticitatea presupune asumarea libertății fundamentale și raportarea la propriile valori, evitând conformismul și rolurile sociale pasagere. Din această perspectivă, pedagogia contemporană este provocată să armonizeze vocația umanistă cu exigențele lumii actuale, contribuind la formarea unei conștiințe civice mature și responsabile.

Scopul investigației: autorul își propune să examineze modul în care educația pentru autenticitate poate fundamenta formarea conștiinței civice în societatea democratizată și pluralistă. Obiectivele principale sunt:

- Clarificarea raportului dintre autenticitate, experiență educațională și cetățenie;
- Analiza contribuției gânditorilor Wilhelm Dilthey, John Dewey și Jean-Jacques Rousseau în conceptualizarea autenticității educaționale;
- Identificarea principiilor pedagogice care pot transforma educația civică într-un proces de formare morală și democratică;
- Explicarea modului în care articularea dintre dimensiunea individuală și cea comunitară a conștiinței poate conduce la o cetățenie reflexivă și responsabilă.

Metodologia aplicată. Investigația are un caracter teoretico-filosofic și se bazează pe:

- Analiza conceptuală a noțiunilor de autenticitate, conștiință civică, experiență și formare morală;
- Metoda hermeneutică, utilizată pentru interpretarea textelor fundamentale din opera lui Dilthey, Dewey și Rousseau;
- Analiza comparativă a modelelor pedagogice orientate spre conformism instituțional versus cele orientate spre autonomie morală;

- Abordare interdisciplinară, integrând elemente de filosofie, pedagogie, psihologie socială și teoria democrației deliberative.

În procesul formării conștiinței civice, educația pentru autenticitate implică dezvoltarea capacității de a înțelege experiența umană în contextul istoric și cultural care o modelează. Wilhelm Dilthey, a remarcat faptul că omul nu poate fi redus la o simplă sumă de reacții naturale, ci trebuie înțeles în complexitatea lumii sale spirituale [6]. Această perspectivă este fundamentală în formarea conștiinței civice, întrucât cetățeanul este cel care își asumă conștient moștenirea istorică și culturală, participând activ la dezvoltarea comunității.

Formarea conștiinței civice nu poate fi concepută în afara raportării la natura complexă a conștiinței umane. Conștiința este un produs al funcționării creierului, dar depășește nivelul strict individual. Putem distinge, astfel, între conștiința individuală, determinată de existența unică și finită a persoanei, de capacitățile sale intelectuale, de calitățile morale și interesele proprii și conștiința supraindividuală (socială), care constituie sinteza cunoașterii și experienței acumulate de umanitate de-a lungul timpului. Aceasta din urmă reprezintă rezultatul integrării și elaborării unor cunoștințe individuale provenite de la numeroși oameni, specialiști în domenii diverse, și asigură continuitatea spirituală și culturală a comunităților umane [5, p. 38]. Educația pentru autenticitate, ca fundament al formării conștiinței civice, trebuie să faciliteze tocmai această articulare între dimensiunea individuală și cea supraindividuală a conștiinței, stimulând participarea activă și reflexivă a individului în cadrul comunității.

Educația pentru autenticitate devine esențială prin posibilitatea recunoașterii individului ca ființă spirituală, capabilă să exercite libertatea nu doar în plan economic, ci în dimensiunea spirituală, creativă și socială. Actul spiritual constituie fundamentul binelui comun, iar participarea la dialogul universal se realizează prin limbajul comunității, exprimat prin cultură, solidaritate și responsabilitate civică.

Problema raportului dintre individ și comunitate nu este doar politică, ci fundamental istorică și ontologică. Transformarea legăturilor dintre om și comunitate sa definește, în esență, cursul istoriei. Individualitatea și comunitatea sunt concepte istorice, definite reciproc și în mod dinamic.

Omul nu aparține doar comunității politice (Statul), ci există numai

în și prin comunitate. Comuniunea cuprinde mai multe dimensiuni, cea economică, politică, religioasă, a credințelor și adevărilor, a gustului și frumosului, precum și în întreaga situație vitală determinată de specificitatea și temporalitatea istorică. Modul de conduită al individului determină caracterul acestor comunități și calitatea individualității sale.

Educația civică este definită ca procesul care influențează „convingerea, angajamentele, competențele și acțiunile oamenilor ca membri ai comunităților” [4]. Ea nu se limitează la școală sau la vârstă; este un proces continuu, de viață, în care familia, școala și spațiul public modelează atitudini civice. În acest context, autenticitatea devine condiția formării unei conștiințe civice veritabile care își asumă valorile, poate participa democratic în mod onest. Educația autentică pune accent pe formarea persoanei integre, nu doar pe transmiterea de informații. Procesul didactic devine centrat pe elev, stimulând învățarea prin experiență și reflecție critică [7]. În locul instruirii bazate pe memorare, școala autentică cultivă competențele de gândire critică și implicare civică, invitând elevii să dialogheze și să experimenteze participativ.

În contextul educației pentru autenticitate, reflecția asupra cetățeniei capătă o dimensiune filosofică fundamentală. Educația civică determină un proces de formare a conștiinței morale și comunitare a individului. Din această perspectivă, filosofia educației nu se limitează la analiza funcțională a proceselor formative, ci problematizează dimensiunea ontologică și axiologică a cetățeniei, interogând semnificația statutului de „bun cetățean”, structura valorilor care fundamentează viața civică și modalitățile etice prin care acestea pot fi formate, fără a compromite libertatea și autenticitatea persoanei.

În contextul societății democratice pluraliste, problematica cetățeniei nu se reduce la o reflecție teoretică, ci capătă un rol constitutiv în definirea orientărilor educației morale și politice a tinerilor. O educație autentică nu se limitează la transmiterea unor răspunsuri prestabilite, ci cultivă gândirea critică, participarea activă și sensul responsabilității personale și comunitare. În acest context, aspectele formative devin o condiție în contextul unei pedagogii reflexive și democratice. Astfel distingem câteva aspecte bazate pe:

- *Definirea cetățeanului bun* trebuie concepută ca rezultat al unui proces colaborativ și participativ, nu ca efect al unei impuneri unilaterale

le din partea autorității. Într-o societate democratică, sensul cetățeniei se configurează prin cooperarea dintre părinți, cadre didactice, elevi, instituții și societatea civilă, evitându-se astfel riscul ca identitatea colectivă să fie modelată de interesele celor aflați la putere, în detrimentul pluralismului comunitar.

- *Valorile cetățeniei* se caracterizează prin solidaritatea, respectul drepturilor omului, responsabilitatea și justiția. Aceste valori se constituie prin reflecție critică și dezbateră publică. Educația autentică presupune nu simpla memorare a acestor valori, ci interiorizarea lor, printr-o rezonanță profundă cu viziunea personală a fiecărui individ. Comunitatea educativă are datoria de a le cultiva prin exemplu, dialog și experiență, nu prin conformism sau constrângere normativă.

- *Formarea etică a valorilor civice* se bazează pe metode educaționale care respectă autonomia și spiritul deliberativ a persoanei. Educația autentică încurajează gândirea critică și participarea responsabilă la viața comunității, promovând învățarea prin experiență care își au rostul prin dialoguri deschise, activități civice și reflecție personală. Numai astfel valorile pot fi asumate în mod liber și durabil, contribuind la dezvoltarea discernământului moral și la configurarea unui caracter civic reflexiv, capabil să-și modeleze propriul „suflet cetățenesc” în acord cu propria conștiință [4].

Un principiu de bază al educației civice autentice este democrația deliberativă. Persoanele implicate trebuie încurajate să participe activ la discuții libere și civilizate despre probleme publice. Aceasta contribuie la dezvoltarea abilităților de gândire, capacitatea de a-și susține punctul de vedere prin argumente solide. Astfel de practici consolidează discernământul moral, capacitatea de analiză și alegere justă și etică. Astfel, elevii participă la procesul educational, devenind autonomi în gândire, nu doar să reproducă valorile învățate. Prin urmare, educația pentru autenticitate urmărește cultivarea caracterului abilităților, valorilor și idealurilor la tineri care susțin participarea politică. Aceasta presupune educarea pentru onestitate, responsabilitate și loialitate față de binele comun, dar și pentru curajul de a pune sub semnul întrebării convențiile nedrepte. Rolul instituțiilor de învățământ nu este doar să informeze, ci să modeleze atitudini prin care autenticitatea asigură proveniența lor din convingeri reale, nu din conformism.

În contextul contemporan al globalizării și al crizei valorilor democratice, educația civică se redefineste, depășind limitele unei simple instruirii în cunoașterea instituțiilor politice și a normelor juridice. Democrațiile moderne, în special cea americană, au reconceptualizat educația civică drept un proces de formare a caracterului democratic, în care accentul cade pe participare activă, gândire critică și experiență comunitară [4].

Modelul traditional bazat pe transmiterea de cunoștințe despre structurile politice, este completat de o viziune experiențială și reflexivă, care își are rădăcinile în filosofia educației lui John Dewey. Conform acestei paradigme, școala nu trebuie să fie doar un spațiu de instruire, ci o comunitate democratică, unde indivizii participă la luarea deciziilor, dezbateră problemelor asumarea responsabilității civice prin acțiune. Pentru Dewey, școala reprezintă un laborator social ce aplică ideea de experiență și control social la nivelul individului și societății. Educația este pentru Dewey o dezvoltare în, prin și pentru experiență. În cadrul experienței umane, John Dewey acordă gândirii un loc principal: prima necesitate a oricărei persoane este în prezent capacitatea de a gândi, puterea de a înțelege probleme, de a pune fapte în legătură cu ele, de a utiliza idei; ca rezultat, principalul scop al educației este dezvoltarea unei metode critice de gândire [2, p. 51].

În scrierile sale, John Dewey abordează problema experienței ca fiind definitorie în procesul de cunoaștere și înțelegere a realității. Contribuția lui John Dewey este esențială pentru înțelegerea modului în care experiența modelează individul. John Dewey subliniază că experiența nu este un simplu cumul de evenimente, ci o tranzacție activă între individ și mediu, în care ființa umană interacționează constant cu lumea înconjurătoare și cu semenii săi. Această perspectivă subliniază faptul că autenticitatea nu poate fi educată prin simpla transmitere de cunoștințe izolate, ci prin implicarea directă a persoanei în experiențe contextualizate, care permit dezvoltarea gândirii critice, a discernământului și a inițiativei personale. John Dewey evidențiază caracterul intențional al naturii umane, care nu se limitează la adaptarea pasivă la mediul extern, ci interacționează activ cu acesta. În contextul educației pentru autenticitate, acest principiu devine fundamental odată cu formarea conștiinței civice care implică stimularea capacității individului de a-și construi propriile judecăți și valori, de a se angaja responsabil în situații sociale și de a înțelege relația dintre experi-

ența personală și cea colectivă. Astfel, educația autentică nu se reduce la instruire formală, ci se extinde în continuumul experiențial al individului, în care principiul interacțiunii, continuității și conexiunii cu contextul social se suprapun și se completează. Experiențele educaționale nu sunt niciodată izolate; ele capătă sens numai atunci când sunt inserate într-un întreg care reflectă realitatea complexă a lumii sociale. În acest cadru, inițiativa și spiritul individual devin factori-cheie prin care ideile noi și concepțiile originale au întotdeauna la bază individul, iar educația pentru autenticitate presupune tocmai cultivarea acestei creativități și responsabilități personale, în armonie cu valorile comunității. Prin urmare, perspectiva lui John Dewey confirmă ideea că formarea autenticității nu poate fi disociată de experiența concretă, activă și responsabilă în lume, aceasta fiind fundamentul unei conștiințe civice mature și autentice.

În această ordine de idei, educația pentru cetățenie se intersectează cu educația pentru autenticitate, deoarece ambele urmăresc cultivarea unui raport conștient între individ și comunitate. A fi un „bun cetățean” nu înseamnă doar conformarea la reguli, ci autonomia morală de a acționa în acord cu propria conștiință, în beneficiul binelui comun. Această articulare între educația civică și formarea caracterului autentic configurează o pedagogie a libertății și a participării, prin care actul educativ devine o formă de implicare etică în lume. Prin urmare, reflecțiile asupra formelor moderne de educație civică evidențiază o mutație de paradigmă, de la conformismul instituțional spre formarea unei conștiințe reflexive și autentice, capabile să integreze dimensiunea morală a existenței în sfera acțiunii publice. În această viziune, educația devine nu doar un proces de socializare, ci o experiență de autoformare, prin care individul își descoperă propria vocație civică și etică. Așa cum sugerează și filosofia lui John Dewey, participarea democratică autentică nu se reduce la exercitarea unor funcții civice, ci implică o implicare interioară, o deschidere către alteritate și o capacitate de a transforma propria libertate în responsabilitate comună. Din această perspectivă, autenticitatea devine o condiție a cetățeniei morale, iar educația pentru autenticitate se impune ca un imperativ al timpului nostru, acela de a forma indivizi liberi, dar ancorați în sensul comunitar al existenței.

În centrul oricărei reflecții asupra educației civice se află întrebarea privind natura formării omului în raport cu comunitatea. Educația civică,

în accepțiunea sa clasică, urmărirea conformării individului la normele și valorile stabilite de ordinea politică. Însă, în contextul societății contemporane, marcate de pluralism axiologic și transformări identitare profunde, se impune o reconsiderare a acestei paradigme în favoarea unei educații orientate spre autenticitate, adică spre formarea unei conștiințe capabile să-și asume în mod liber și reflexiv participarea la viața publică.

Autenticitatea, în sens filosofic, presupune o coerență între interioritatea morală a individului și expresia sa socială. În acest sens, un cetățean autentic nu este doar un participant activ la procesele democratice, ci un subiect care înțelege sensul propriilor acțiuni și le orientează printr-un discernământ moral propriu. Așa cum observa Jean-Jacques Rousseau, educația adevărată nu se reduce la instruire, ci la cultivarea unei naturi interioare libere, care „nu poate fi constrânsă fără a fi coruptă” [10]. În lucrarea sa fundamentală, *Emil sau despre educație*, Jean-Jacques Rousseau subliniază importanța educației care respectă dezvoltarea naturală a copilului, fără a impune constrângeri care ar putea perverti natura sa esențială. Astfel, Jean-Jacques Rousseau argumentează că educația trebuie să fie în armonie cu natura umană și să permită dezvoltarea liberă a individului, fără a-l subordona normelor sociale impuse artificial. În acest sens, educația adevărată nu este doar un proces de transmitere a cunoștințelor, ci un demers de cultivare a unei libertăți interioare autentice. Din acest punct de vedere, John Dewey considera că scopul ultim al educației este formarea unei personalități capabile de participare conștientă și creativă la viața democratică, prin experiență, reflecție și acțiune. Din perspectiva acestor viziuni, autenticitatea devine principiul integrator al educației civice, deoarece ea leagă dimensiunea etică de cea politică.

Rezultatele investigației

Autenticitatea – premisă a formării sinelui civic

Autenticitatea constituie un proces de formare a unui sine reflexiv, capabil să-și construiască un sistem axiologic propriu. În viziunea lui Dilthey, înțelegerea experienței umane presupune depășirea dimensiunii strict individuale, conștiința se formează ca sinteză între experiența personală și patrimoniul spiritual al comunității. Educația autentică trebuie, astfel, să faciliteze articularea dintre conștiința individuală și cea socială.

Raportul dintre individ și comunitate – fundament al cetățeniei autentice

Individul există doar în și prin comunitate, care cuprinde dimensiuni economice, politice, religioase și culturale. Conduita persoanei modelează caracterul comunității. Formarea civică devine, astfel, o formare ontologică, întrucât cetățeanul este orientat să își asume libertatea în raport cu binele comun.

Educația civică autentică depășește perspectiva informativă și devine o educație a caracterului, a responsabilității și a participării democratice.

Democrația deliberativă ca principiu pedagogic

Un element important identificat este rolul democrației deliberative în formarea cetățeanului autentic. Educația trebuie să ofere spațiul pentru: dialog deschis, argumentare, reflecție critică, experiențe participative. Astfel, aceasta consolidează capacitatea de analiză morală și discernământul, elemente esențiale pentru o cetățenie activă.

Contribuția lui John Dewey – experiența ca nucleu al educației autentice

Dewey evidențiază că educația este o dezvoltare „în, prin și pentru experiență”. Experiența este o tranzacție continuă între individ și mediu, iar învățarea autentică nu se poate produce prin memorare, ci prin implicare activă, reflecție, deliberare și colaborare. Școala devine o comunitate democratică, un laborator social prin care se experimentează responsabilitatea civică. Din acest punct de vedere, autenticitatea este inseparabilă de experiența concretă și reprezintă fundamentul unei conștiințe civice mature.

Jean-Jacques Rousseau și libertatea interioară

Jean-Jacques Rousseau subliniază în lucrarea sa „Emil sau despre educație” că adevărata formare nu constă în constrângere, ci în cultivarea unei libertăți interioare care nu poate fi coruptă. Această abordare se regăsește în viziunea educației pentru autenticitate, prin care individul este încurajat să se dezvolte organic, în acord cu natura sa morală.

Educația civică – de la conformism la responsabilitate morală

Investigația evidențiază o mutație paradigmatică de la educația civică orientată spre conformare și transmitere de norme, spre o educație orientată spre reflecție critică, autonomie și angajament personal. Astfel, cetățeanul autentic este acela care acționează moral, nu din obligație, ci dintr-o conștiință interioară responsabilă.

Concluzii

Educația pentru autenticitate nu impune modele prestabilite de comportament civic, ci creează spații de libertate interioară și de dialog în care individul își poate construi propriul raport cu valorile publice. Formarea cetățeanului autentic presupune, astfel, dezvoltarea capacității de reflecție critică, empatie și responsabilitate, virtuți care transformă apartenența la comunitate într-un act conștient, nu într-o simplă obligație normativă. Prin cultivarea autenticității, educația civică dobândește o dimensiune ontologică și morală prin care nu urmărește doar integrarea individului într-un sistem social, ci dezvoltarea unei conștiințe capabile să transforme sistemul însuși prin acțiune responsabilă și creatoare. În acest sens, educația pentru autenticitate devine o formă de umanism civic, în care libertatea personală și angajamentul comunitar se află într-o relație de co-creație continuă.

Educația pentru autenticitate depășește limitele unei simple formări civice și se constituie într-un proces de devenire morală și ontologică, în care individul își asumă libertatea ca responsabilitate față de sine și față de comunitate. În acest sens, scopul educației civice autentice nu este conformarea la un model prestabilit de cetățenie, ci cultivarea capacității de a gândi și acționa liber, în acord cu principiile etice care izvorăsc din propria conștiință. Astfel, educația autentică devine o formă de autoeducație a spiritului democratic, în care libertatea individuală se împletește organic cu angajamentul față de binele comun.

Societatea actuală este marcată de fragmentare valorică și de crize ale sensului colectiv. Revenirea la autenticitate ca ideal educațional înseamnă redescoperirea unității dintre a fi și a acționa. Educația pentru autenticitate determină ființe capabile de reflecție critică, empatie și discernământ moral, apte să transforme participarea civică într-o expresie a propriei umanități. În acest orizont, formarea civică devine o formare a ființei și o cultivare a autenticității ca virtute a libertății.

Pornind de la aceste considerente, educația pentru autenticitate se conturează ca un proces esențial de formare a conștiinței civice. Individul trebuie să fie capabil să își valorifice libertatea în armonie cu libertatea comunității, să participe la binele comun și să devină o ființă spirituală activă și responsabilă. Autenticitatea nu este doar o categorie filosofică, ci fundamentul unei societăți juste și libere, în care libertatea și dreptatea

se realizează reciproc și armonios. Prin intermediul acestor competențe, indivizii sunt capabili să influențeze pozitiv comunitatea, să participe activ la viața publică și să contribuie la consolidarea unei conștiințe civice responsabile și angajate.

Educația pentru autenticitate se configurează tot mai pregnant ca un imperativ al societății contemporane. În contextul pluralismului și al fragmentării valorice care caracterizează societatea actuală, formarea conștiinței civice nu poate fi limitată la un cadru de instruire instituțională, ci trebuie înțeleasă ca un proces complex de autoformare morală, reflexivă și participativă. În această ordine de idei, putem constata următoarele:

- Autenticitatea se constituie într-un principiu integrator al educației civice, întrucât articulează dimensiunea etică cu cea democratică și orientează acțiunea formativă către dezvoltarea unui raport responsabil cu sine și cu societatea.
- Formarea cetățeanului autentic presupune cultivarea gândirii critice, a responsabilității morale, a empatiei și a libertății interioare, elemente indispensabile pentru participarea conștientă la viața comunității.
- Experiența, în accepțiunea deweyană, reprezintă fundamentul proceselor formative autentice, întrucât conectează reflecția cu acțiunea și facilitează transformarea situațiilor de învățare în practici cu valoare civică și etică.
- Educația civică trebuie să depășească paradigma strict instructivă, orientându-se către o pedagogie a participării democratice, în care actorii educaționali devin co-creatori ai sensului și ai responsabilității comune.
- Autenticitatea, înțeleasă ca un raport armonios între libertate și binele comun, constituie condiția posibilității unei societăți juste și democratice, capabile să susțină mecanisme de coeziune socială și deliberare publică.

O asemenea orientare educațională poate contribui decisiv la edificarea unei culturi civice solide și la consolidarea democrației în societatea contemporană.

Referințe bibliografice:

1. ARENDT, Hannah. *Condiția umană*. Cluj: Editura Idea Design & Print Casa Cărții de Știință Cluj, 2007, 430 p. ISBN (13) 978-973-7913-53-1
2. BOGATU, Eugenia. *Comunicare și filosofia educației*. In: Bogatu, Eugenia. *Perspective pragmatiste în comunicare: interpretări semiotice*. București: Editura Universității din București-Bucharest University Press, 2024, pp. 49-60. ISBN 978-606-16-1470-7
3. CRISTEA, Sorin. *Competențele civice ale secolului al XXI-lea*. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/53-56_77.pdf [accesat 14.10.2025]
4. CRITTENDEN, Jack; LEVINE, Peter. *Civic Education*. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/civic-education/> [accesat 14.10.2025]
5. DONȚOI, Petru; LEVINȚA Ștefan. *Existența și conștiința. Suport de curs la filozofie*. Chișinău: UST, 2019, 59 p. ISBN 978-9975-76-034-8
6. DILTHEY, W. *Introduction to the Human Sciences*. Princeton: Princeton University Press, 1989, 524 p. ISBN 0-691-0-027074-4
7. GOLLOB, Rolf; KRAPF, Peter; WEIDINGER, Wiltrud. *Educație pentru democrație*. URL: <https://www.living-democracy.com/pdf/ro/V1/V01.pdf#:~:text=cu%20elevii,cercetare%20%C5%9Fi%20%C3%AEm-p%C4%83rt%C4%83%C5%9Fire%20de%20achizi%C5%A3ii> [accesat 14.10.2025]
8. HEIDEGGER, Martin. *Ființă și timp*. București: Humanitas, 2012, 676 p. ISBN 973-28-0294-4
9. MERLEAU-PONTY, Maurice. *Fenomenologia percepției*. Oradea: Aion, 1999, 536 p. ISBN 973-99943-3-4
10. ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil sau despre educație*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1973, 470 p. URL: <https://lectiadefilosofie.wordpress.com/wp-content/uploads/2018/07/40-jean-jacques-rousseau-emil-sau-despre-educatie.pdf>
11. SARTRE, Jean-Paul. *Ființă și neantul: eseu de ontologie fenomenologică*. Pitești: Paralela 45, 2004. ISBN 973-697-178-3
12. TAYLOR, Charles. *The Ethics of Authenticity*. Cambridge, Harvard University Press, 2003. ISBN 0-674-26863-6.

CZU: 321.7:342.7 + 322.2(100)

STATUL LAIC: FUNDAMENTUL UNEI DEMOCRAȚII MODERNE

Andrei GUȚU¹⁰

<https://orcid.org/0000-0003-4809-474X>

<https://doi.org/10.59295/tspp2025.06>

Recenzent: Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, ludmilarosca.com@gmail.com

Rezumat: *Statul laic reprezintă un pilon esențial al democrației moderne, asigurând separarea dintre instituțiile religioase și cele ale statului. Această separare garantează că guvernarea se bazează pe principii raționale, legi laice și respect pentru drepturile omului, indiferent de credințele religioase ale cetățenilor. Într-un stat laic, toate cultele religioase sunt tratate în mod egal, iar religia nu influențează deciziile politice sau legislative. Astfel, se previne discriminarea pe bază de convingeri religioase și se promovează o societate pluralistă și tolerantă. Laicitatea nu înseamnă ostilitate față de religie, ci asigurarea faptului că libertatea de conștiință este protejată pentru toți indivizii. Prin limitarea influenței religiei asupra puterii de stat, se creează un spațiu public neutru, în care toți cetățenii pot participa egal la viața democratică. În concluzie, statul laic este fundamentul unei democrații autentice, în care libertatea, egalitatea și neutralitatea sunt respectate.*

Cuvinte cheie: laicitate, democrație, separarea bisericii de stat, libertate religioasă, egalitate.

Secular Status: The Foundation of a Modern Democracy

Abstract: The secular state represents a fundamental pillar of modern democracy, ensuring the separation between religious institutions and state

¹⁰doctorand, Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie „George Emil Palade” din Târgu Mureș, România, prof.andreigutu@gmail.com .

institutions. This separation guarantees that governance is based on rational principles, secular laws, and respect for human rights, regardless of citizens' religious beliefs. In a secular state, all religious denominations are treated equally, and religion does not influence political or legislative decisions. Thus, discrimination based on religious beliefs is prevented, and a pluralistic and tolerant society is promoted. Secularism does not mean hostility towards religion, but rather ensures that freedom of conscience is protected for all individuals. By limiting the influence of religion on state power, a neutral public space is created, in which all citizens can equally participate in democratic life. In conclusion, the secular state is the foundation of an authentic democracy, where freedom, equality, and neutrality are upheld.

Keywords: secularism, democracy, separation of church and state, religious freedom, equality.

Introducere

De-a lungul istoriei, relația dintre religie și puterea politică a fost adesea tensionată. În multe societăți, conducerea statului a fost legată strâns de dogme religioase, iar normele morale sau legale erau adesea dictate de instituțiile religioase. În acest context, ideea de stat laic a apărut ca o soluție menită să asigure echilibrul între libertatea individuală și ordinea socială. Laicitatea nu înseamnă respingerea religiei, ci separarea clară între credință și autoritatea politică, pentru ca fiecare cetățean să se simtă protejat și egal în fața legii, indiferent de convingerile sale. Un stat laic oferă cadrul necesar pentru ca oamenii să-și poată exprima credințele fără teama de discriminare sau marginalizare. Este, în esență, o garanție a libertății de conștiință: fiecare poate să creadă sau să nu creadă, să practice o religie sau să trăiască fără niciun cult, fără ca statul să intervină. Această neutralitate a autorităților publice nu subminează spiritualitatea individului, ci, dimpotrivă, o protejează, oferind un spațiu sigur pentru manifestarea credinței. Relevanța statului laic este cu atât mai mare astăzi, într-o lume globalizată, în care oamenii din medii culturale și religioase diferite intră tot mai des în contact. În lipsa neutralității instituțiilor, riscul de discriminare sau de tensiuni sociale crește considerabil.

Statul laic devine astfel un instrument esențial pentru conviețuirea pașnică și pentru menținerea unui echilibru între drepturile individuale și inte-

rezele colective. În plus, laicitatea nu protejează doar cetățenii, ci și religia însăși. Când credințele sunt implicate în politică, riscă să fie folosite ca instrumente de putere sau manipulare, pierzându-și autenticitatea. Prin separarea clară a sferei religioase de cea politică, ambele domenii își păstrează autonomia: statul se ocupă de bunul comun și de respectarea drepturilor fundamentale, iar religia își păstrează rolul în viața personală și comunitară. Istoria oferă numeroase exemple care subliniază importanța laicității. Conflictele religioase și discriminările au marcat adesea epoci întregi, iar lecțiile trecutului arată că respectarea pluralismului este cheia stabilității sociale. Totodată, democrația însăși depinde de acest principiu: votul egal, libertatea de exprimare și drepturile cetățenilor nu pot fi garantate complet dacă statul favorizează o anumită credință. Astfel, statul laic nu este doar un concept teoretic sau un principiu abstract, ci o condiție practică pentru funcționarea unei societăți moderne și democratice. Înțelegerea și respectarea laicității reprezintă nu doar un act de responsabilitate civică, ci și un pas esențial pentru construirea unei comunități în care libertatea, egalitatea și diversitatea sunt cu adevărat respectate.

Analiza prezentului articol se bazează pe studii teoretice din domeniul științelor politice, surse istorice relevante și literatură de specialitate privind laicitatea și democrația modernă, iar pentru elaborarea articolului s-au folosit metode calitative, prin compararea modelelor internaționale de stat laic și examinarea legislației și practicilor democratice. Tema statului laic rămâne de actualitate, întrucât în multe țări tensiunile între religie și politică continuă să influențeze procesul decizional și drepturile cetățenilor. În contextul globalizării și al diversității culturale și religioase, laicitatea devine o condiție esențială pentru menținerea echității și stabilității în societățile democratice. Discuțiile recente despre libertatea religioasă, pluralismul și separarea puterilor subliniază importanța înțelegerii și consolidării principiului laicității în guvernarea modernă.

Conceptul de stat laic și originile sale

Definirea statului laic continuă să fie un subiect de analiză și dezbateră, atât în mediul academic, cât și în rândul altor actori interesați, în special cei religioși. Din perspectiva contemporană, conceptul de stat laic accentuează necesitatea separației instituționale între religie și sfera politică, subliniind faptul că un stat democratic are obligația de a asigura libertatea religioasă

și de a preveni favorizarea sau impunerea unei religii oficiale[21].

În limbajul de astăzi, statutul de stat laic înseamnă procesul prin care sfera publică și instituțiile statului se desprind treptat de influența directă a autorității religioase. În prezent, acest fenomen se reflectă printr-o delimitare mai clară între instituțiile politice și cele religioase, precum și o diminuare a rolului religiei în educație și în viața politică. Totodată, societatea contemporană se caracterizează printr-o diversificare tot mai accentuată a opțiunilor spirituale și culturale, acordând o importanță majoră libertății de conștiință și dreptului fiecăruia de a-și alege propriile credințe. În acest context, statul laic nu se limitează doar la separarea clară a sferei politice de cea religioasă, ci promovează și pluralismul religios. Aceasta presupune recunoașterea și respectarea coexistenței mai multor tradiții spirituale și viziuni asupra lumii în cadrul aceluiași spațiu social, asigurând astfel că nicio persoană sau comunitate nu este discriminată pe criterii religioase. În acest fel, diversitatea culturală și religioasă devine un element valoros al vieții sociale, contribuind la toleranță, dialog și înțelegere între diferitele grupuri [8, p. 135-149].

În continuare, voi analiza rădăcinile istorice ale statului laic, pentru a înțelege originea acestui concept și rolul său în societățile trecutului. Vom examina contextul în care s-a conturat ideea separării puterii religioase de cea politică, motivațiile care au stat la baza apariției statului laic și modul în care acesta a influențat relațiile dintre instituțiile religioase și cele politice de-a lungul timpului. Această abordare ne va permite să apreciem mai bine importanța principiilor de laicitate și pluralism religios în societatea contemporană.

Ideea separării puterii religioase de cea politică a început să se contureze în Europa secolului al XVII-lea și al XVIII-lea, în contextul conflictelor religioase care au marcat istoria continentului, cum ar fi Războiul de Treizeci de Ani sau tensiunile dintre catolici și protestanți. Motivațiile principale care au stat la baza apariției statului laic au fost dorința de a preveni conflictele religioase, de a asigura libertatea de conștiință și drepturile egale pentru toți cetățenii, precum și nevoia de a limita influența bisericii asupra deciziilor politice. Pe măsură ce conceptul de stat laic s-a consolidat, relațiile dintre instituțiile religioase și cele politice s-au schimbat semnificativ. Biserica și alte culte au continuat să existe și să influențeze moralita-

tea și cultura, însă nu mai aveau control direct asupra legilor sau politicilor de stat. Această separare a permis dezvoltarea unui spațiu public în care diverse tradiții religioase și viziuni asupra lumii pot coexista, favorizând pluralismul religios și reducând discriminarea pe criterii religioase. Astfel, statul laic nu doar că a protejat libertatea individuală, dar a contribuit și la stabilitatea politică și socială prin clarificarea rolurilor religiei și politicii. Originile statului laic în Europa sunt strâns legate de dorința de a preveni conflictele religioase și de a proteja libertatea de conștiință. Cu toate acestea, diversitatea religioasă contemporană, inclusiv prezența musulmanilor, provoacă o reevaluare a principiilor laicității, pentru a răspunde mai bine nevoilor unei societăți multiculturale [6, p.20-74].

Iluminismul a jucat un rol crucial în dezvoltarea statului laic, promovând ideea că guvernarea trebuie să se bazeze pe rațiune și nu pe dogmele religioase. Filosofi iluminați au susținut că separarea puterii religioase de cea politică este esențială pentru protejarea libertății individuale și prevenirea abuzurilor [10]. Aplicarea principiilor laicității în societățile contemporane, caracterizate de diversitate religioasă și multiculturalism, s-a dovedit mai complexă decât se anticipa inițial. Studiile recente arată că, deși statul laic urmărește neutralitatea religioasă, interacțiunea dintre diferitele comunități religioase impune o adaptare constantă a practicilor de secularism[3].

Și Revoluția Franceză (1789–1799) marchează un punct de cotitură în istoria relației dintre biserică și stat, fiind adesea considerată momentul de naștere al statului laic modern, iar revoluționarii au contestat autoritatea politică și economică a Bisericii Catolice, susținând că puterea religioasă nu trebuie să interfereze cu guvernarea și drepturile cetățenilor. În acest context, principiul separării bisericii de stat a fost afirmat prin măsuri precum naționalizarea bunurilor ecleziastice, introducerea jurământului civil al preoților și promovarea Cultului Rațiunii, simbol al supremației rațiunii asupra dogmei religioase. Această transformare a avut la bază ideile iluministe despre libertate, egalitate și fraternitate, subliniind că statul trebuie să fie neutru din punct de vedere religios și să garanteze libertatea conștiinței tuturor cetățenilor [11].

În România, spre exemplu, relațiile dintre autoritatea laică și biserică, încă de la primele forme de organizare statală au fost puternic influențate de tradiția creștinismului ortodox răsăritean. Conceptul de „simfonie”,

care caracteriza cooperarea dintre puterea politică și cea religioasă în Imperiul Bizantin, a fost preluat și adaptat în Principatele Române. Astfel, între voievod și mitropolit exista o relație de colaborare și interdependență: mitropolitul îl înscăuna pe voievod ca domn, în timp ce voievodul avea un rol decisiv în numirea sau demiterea mitropolitului. Odată cu formarea statului român modern după Unirea din 1859 și adoptarea Constituției din 1866, aceste relații nu s-au schimbat fundamental, deși elitele politice, sub influența modelelor occidentale, s-au distanțat treptat de biserică. Chiar dacă principiul simfoniei a continuat să fie recunoscut, Constituția din 1866, ca și cea din 1923, stabilea Ortodoxia ca religie dominantă, oferind episcopilor locuri în senat și salarii preoților plătite de stat, de asemenea, urmașii regelui Carol I trebuiau botezați în credința ortodoxă. Totuși, relația dintre stat și biserică a început să semene mai mult cu modelul țărilor protestante, cu un control strict al statului asupra instituțiilor bisericești. Formarea României Mari, la 1 Decembrie 1918 și integrarea unor minorități naționale și a unor noi confesiuni religioase au adus elemente noi în structura relațiilor stat-biserică, inspirate și de experiența Transilvaniei și de Statutul Mitropolitului Andrei Șaguna [5, p.9].

Constituția României din 1923 confirma statutul privilegiat al Bisericii Ortodoxe Române, însă recunoștea și Biserica Greco-Catolică ca biserică națională. Celelalte culte, considerate istorice, beneficiau de libertate religioasă garantată. Episcopii ortodocși își păstrau calitatea de senatori de drept, onoare extinsă acum și episcopilor greco-catolici, precum și liderilor celorlalte culte istorice (romano-catolic, reformat, lutheran, unitarian, armean-gregorian, mozaic și musulman). Importanța majoră a bisericii în perioada interbelică se reflectă și în implicarea patriarhului Miron Cristea, care a fost regent între 1927 și 1930 și mai târziu prim-ministru (1938-1939). Pentru prima dată în istoria României, în 1928 s-a adoptat o lege a cultelor, care prevedea că statul are dreptul de supraveghere și control asupra tuturor cultelor, exercitat prin Ministerul Cultelor. Relațiile dintre stat și biserică s-au modificat profund odată cu instaurarea regimului comunist. Decretul-Lege nr. 177/1948 stabilea atribuțiile Ministerului Cultelor prin termeni precum „examinează”, „aprobă”, „încuviințează”, „suspendă”, „verifică”, „recunoaște” sau „anulează”. Totuși, niciun act legislativ din această perioadă nu prevedea explicit separarea statului de biserică. Aceas-

ta apare pentru prima dată în articolul 30 din Constituția Republicii Socialiste România din 1965, care stipula că școala este separată de biserică, iar nicio confesiune, congregație sau comunitate religioasă nu poate înființa sau întreține instituții de învățământ în afară de școlile speciale pentru pregătirea personalului religios [5, p.10].

Statul laic ca garanție a democrației și drepturilor cetățenești

Egalitatea între cetățeni, indiferent de religie sau convingeri, reprezintă unul dintre pilonii fundamentali ai societăților democratice moderne și a statului laic. Într-o lume diversă, respectul pentru libertatea religioasă și pentru convingerile personale nu este doar un drept individual, ci și o condiție esențială pentru coeziunea socială. Legile și constituțiile statelor democratice consacră acest principiu, asigurând că niciun cetățean nu poate fi discriminat pe baza credințelor sale. Promovarea toleranței și a dialogului intercultural contribuie la construirea unei comunități incluzive, în care diversitatea devine o valoare, nu un motiv de excludere [1].

Egalitatea între cetățeni, indiferent de religie sau convingeri, este un principiu fundamental al Uniunii Europene, consacrat în legislația europeană și internațională. Conform articolului 21 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, este interzisă discriminarea pe motive de religie sau convingeri, printre altele. Această protecție se extinde în diverse domenii, inclusiv educația, accesul la bunuri și servicii, precum și protecția socială. Uniunea Europeană promovează activ tratamentul egal al tuturor cetățenilor, indiferent de religie sau convingeri, prin politici și măsuri specifice destinate combaterii discriminării și promovării incluziunii sociale [16].

Un alt lucru esențial este că dreptul la libertatea religioasă nu se limitează doar la manifestarea religioasă, ci include și convingerile nereeligioase, precum ateismul sau agnosticismul, fiind un element esențial al unei societăți democratice. În contextul unui stat laic, trebuie să evidențiem că autoritățile publice trebuie să asigure o separație între instituțiile religioase și cele de stat, protejând astfel pluralismul religios și nereligios. Această separație permite cetățenilor să își exprime liber convingerile, fără interferențe sau discriminări din partea statului. De asemenea, statul poate interveni în exercitarea acestui drept doar în cazuri excepționale, precum protejarea ordinii publice, sănătății, moralei publice sau drepturilor și li-

bertăților altora. Astfel, în cadrul unui stat laic, orice restricție a libertății religioase trebuie să fie proporțională și justificată în mod clar. Așadar, statul laic este un cadru în care libertatea de gândire, de conștiință și de religie este protejată și promovată, asigurându-se că autoritățile publice nu favorizează niciun cult religios și nu impun convingeri asupra cetățenilor [15].

În legătură cu statul laic, trebuie să înțelegem că acesta reprezintă un element central al democrației și al protecției drepturilor cetățenești. Un stat laic rămâne neutru față de religii și convingeri, ceea ce înseamnă că niciun cetățean nu este favorizat sau discriminat pe baza credințelor sale. Această separare între instituțiile religioase și autoritățile publice permite oamenilor să-și exprime liber opiniile și credințele, inclusiv să nu aibă niciuna, fără teamă de repercusiuni. Intervențiile statului în libertatea religioasă sunt permise doar în situații excepționale, pentru a proteja ordinea publică, sănătatea, moralele comunității sau drepturile altor persoane și trebuie să fie mereu proporționale și bine justificate. Astfel, statul laic asigură un cadru în care diversitatea de convingeri este respectată, iar egalitatea și libertatea individuală devin adevărate garanții ale unei societăți democratice.

Libertatea de conștiință reprezintă unul dintre pilonii fundamentali ai unei societăți democratice, garantând fiecărui individ dreptul de a-și forma, schimba și manifesta convingerile fără constrângeri externe. Ea include nu doar libertatea religioasă, ci și dreptul de a nu adera la nicio credință și de a exprima opinii filosofice sau etice [2]. Împreună, libertatea de conștiință și pluralismul contribuie la menținerea echilibrului între drepturile individuale și binele comun, protejând diversitatea și prevenind impunerea unei viziuni unice asupra societății [9, p.133-168].

Un cadru democratic autentic presupune nu doar garantarea libertății de conștiință, ci și recunoașterea pluralismului ca valoare fundamentală a societății. Libertatea de conștiință oferă individului posibilitatea de a-și construi identitatea spirituală și morală, în timp ce pluralismul creează condițiile pentru ca aceste identități să coexiste și să se exprime fără conflicte majore. În lipsa pluralismului, libertatea rămâne vulnerabilă în fața presiunilor majoritare sau a încercărilor de uniformizare culturală. Din această perspectivă, protejarea pluralismului este o formă de protejare a demnității umane și a diversității sociale, fiind o garanție că nicio convingere nu

poate deveni hegemonică în spațiul public [7, p.72-75]. Consider că statul laic este cadrul necesar pentru ca libertatea de conștiință și pluralismul să funcționeze cu adevărat. Prin separarea dintre autoritatea politică și cea religioasă, statul garantează că niciun grup de credință nu este privilegiat și că toate vocile pot fi auzite în mod egal. Pentru mine, aceasta nu înseamnă excluderea religiei din spațiul public, ci asigurarea unui echilibru în care statul rămâne neutru, iar cetățenii își pot exprima liber convingerile. Doar un stat laic autentic poate proteja diversitatea și preveni conflictele care apar atunci când o singură viziune încearcă să se impună asupra întregii societăți. În acest fel, statul devine garantul unui spațiu comun în care fiecare cetățean își poate afirma identitatea fără teamă și fără a fi constrâns să adopte valori care nu îi aparțin.

Provocări și perspective în menținerea statului laic în societatea contemporană

Dacă analizăm statutul României în ceea ce privește relația dintre stat și religie, ajungem la concluzia că România nu este un stat laic în sensul strict al termenului. Conform prevederilor legale, România este definită ca un stat neutru din punct de vedere religios, nu ca un stat laic, iar acest lucru înseamnă că statul nu promovează nicio religie oficială și nu impune cetățenilor să adere la o credință religioasă, dar, în același timp, nu se distanțează complet de religie. De exemplu, în învățământul public din România, religia este predată ca disciplină opțională, iar statul sprijină financiar cultele religioase, inclusiv prin subvenționarea construcției de lăcașuri de cult. În ceea ce privește relația stat-culte, statul român recunoaște autonomia cultelor religioase, dar menține o relație de colaborare cu acestea. Această relație se manifestă prin sprijin financiar și prin implicarea cultelor în diverse domenii ale vieții publice, cum ar fi educația și asistența socială. De asemenea, statul român nu a adoptat o lege a cultelor care să reglementeze în mod clar statutul acestora, ceea ce duce la o situație de ambiguitate legislativă [12, p.11-67].

Relația dintre stat și religie are implicații semnificative pentru societatea românească. Pe de o parte, se asigură libertatea religioasă și pluralismul confesional. Pe de altă parte, există riscul ca influența religioasă asupra deciziilor politice și asupra instituțiilor publice să fie mai mare decât în cazul unui stat cu un principiu laic mai strict. De exemplu, în trecut, au existat

propuneri de modificare a Constituției pentru a include referiri la Dumnezeu, ceea ce a generat dezbateri publice și politice. Trebuie să înțelegem că România nu este un stat laic în sensul clasic al termenului, cum am menționat adineaori, ci un stat neutru religios, în care statul colaborează cu cultele religioase și le sprijină financiar, fără a le impune o religie oficială. Această abordare reflectă o realitate complexă și echilibrată, care caută să respecte diversitatea religioasă a cetățenilor și să mențină un cadru de cooperare între stat și culte [12, 79-161].

Într-un stat laic, guvernul urmărește să mențină separația între instituțiile religioase și deciziile politice, asigurând astfel că niciun grup religios sau ideologic nu poate impune constrângeri asupra cetățenilor. Statul laic nu dorește ca indivizii să fie supuși presiunilor de natură religioasă sau ideologică, protejând libertatea de conștiință și diversitatea opiniilor. Cu toate acestea, în practică, presiunile religioase și ideologice continuă să existe și să influențeze comportamentele și deciziile sociale. Presiunile religioase se manifestă prin așteptări sociale și norme morale impuse de o comunitate religioasă. Exemple includ obligația participării la ritualuri, respectarea strictă a codurilor morale sau sancțiuni pentru abateri. În anumite societăți, presiunea religioasă poate fi formalizată prin legi care reflectă dogmele dominante, afectând astfel drepturile individuale [4].

În analiza statului laic, se pot identifica exemple de succes și eșec care oferă lecții valoroase despre cum separarea religiei de stat influențează stabilitatea politică și coeziunea socială. Franța este un exemplu clasic de stat laic, unde principiul „laicité” a fost consacrat în Constituția din 1905. Această separare strictă între biserică și stat a permis dezvoltarea unei societăți pluraliste, în care drepturile civile și libertatea de conștiință sunt protejate. Cu toate acestea, provocările recente legate de integrarea minorităților religioase și de combaterea extremismului religios au testat limitele acestui model. Suedia, de asemenea, a implementat un model de stat laic, separând oficial Biserica Suediei de stat în anul 2000. Această decizie a consolidat principiile egalității și nediscriminării, contribuind la o societate în care religia este o chestiune personală, iar statul garantează drepturile tuturor cetățenilor, indiferent de credințele lor religioase [17].

Sunt și exemple de eșec în ceea ce privește implementarea statului laic. Iranul oferă un exemplu de tranziție eșuată de la stat laic la teocrație. În

perioada 1925–1979, Iranul a fost un stat laic sub conducerea dinastiei Pahlavi. După Revoluția Islamică din 1979, s-a instituit un regim teocratic, iar statul a devenit un exemplu de eșec al secularismului, unde religia a preluat controlul asupra instituțiilor statului [18].

Samoa a trecut de la un stat laic la unul religios în 2017, când parlamentul a adoptat o amendare constituțională care instituie creștinismul ca religie oficială a statului. Această schimbare a ridicat întrebări despre impactul asupra pluralismului religios și al drepturilor minorităților religioase [19]. Modelele de succes ale statului laic, precum Franța și Suedia, demonstrează că separarea religiei de stat poate contribui la o societate echitabilă și tolerantă. În schimb, exemplele de eșec, cum ar fi Iranul și Samoa, ilustrează riscurile asociate cu amestecul religiei în guvernare, care poate duce la restrângerea libertăților fundamentale și la conflicte interne. Sunt multe alte exemple însă trebuie să conștientizăm că aceste lecții subliniază importanța menținerii unui stat laic pentru asigurarea drepturilor și libertăților tuturor cetățenilor.

O componentă fundamentală a unui stat laic o reprezintă educația civică, care are un rol esențial în formarea unei conștiințe civice responsabile, capabile să înțeleagă, să respecte și să promoveze principiile laicității în viața socială și comunitară. Prin programe educative care promovează drepturile și responsabilitățile cetățenilor, elevii și tinerii sunt încurajați să dezvolte gândirea critică și să înțeleagă importanța egalității și neutralității statului față de religie. Aceasta contribuie la crearea unei culturi a toleranței și respectului reciproc, elemente indispensabile pentru consolidarea unui stat laic. Educația civică nu se limitează doar la transmiterea de cunoștințe teoretice, ci include și activități practice, precum dezbateri, simulări de procese legislative sau implicarea în comunitate, care permit tinerilor să experimenteze funcționarea instituțiilor democratice și să aprecieze rolul acestora în menținerea echilibrului între libertatea religioasă și reglementările statului [13, p.539-541].

Astfel, educația civică devine un instrument prin care valorile laicității sunt interiorizate, pregătind cetățenii să participe activ și informat la viața publică. Instituțiile democratice, pe de altă parte, constituie mecanismele prin care laicitatea este efectiv implementată și protejată. Parlamentul, guvernul, sistemul judiciar și alte organisme publice trebuie să acționeze în

conformitate cu principiul neutralității religioase, asigurându-se că deciziile politice și legile respectă drepturile fundamentale ale tuturor cetățenilor, indiferent de convingerile lor religioase. În plus, instituțiile democratice au responsabilitatea de a reglementa educația și de a supraveghea aplicarea programelor de învățământ civic, astfel încât acestea să promoveze valorile laicității și ale toleranței. Prin colaborarea între educație și instituțiile statului, societatea poate preveni discriminarea, influențele excesive ale religiei asupra politicii și conflictele între diferite comunități religioase. Așadar, consolidarea laicității într-o societate democratică depinde în mod direct de calitatea educației civice și de funcționarea corectă a instituțiilor democratice. Educația civică formează cetățeni responsabili și critici, conștienți de importanța separației dintre stat și religie, în timp ce instituțiile democratice asigură cadrul legal și administrativ care protejează aceste principii. Împreună, aceste două dimensiuni creează o societate echilibrată, în care libertatea religioasă este respectată, iar deciziile politice sunt luate în mod neutru și democratic [14, p. 539-541].

Ne dăm bine seama că în contextul globalizării și al diversificării culturale, menținerea statului laic reprezintă o provocare semnificativă în societățile contemporane. Statul laic, definit ca un sistem în care instituțiile religioase sunt separate de cele politice, asigurând astfel neutralitatea statului față de religie, se confruntă cu multiple tensiuni și dileme în fața diversității religioase și a influenței crescânde a religiei în sfera publică. Unul dintre principalele obstacole în menținerea statului laic este integrarea minorităților religioase într-o societate majoritar religioasă. În multe țări europene, inclusiv în România, există o tensiune între principiul laicității și prezența vizibilă a simbolurilor religioase în spațiile publice, precum școli sau instituții guvernamentale. Această situație poate genera conflicte între dreptul la libertatea religioasă și principiul neutralității statului [20]. Mai mult, reîntoarcerea religiei și renunțarea la statul laic, așa cum își doresc mulți politicieni suveraniști din lume, poate fi interpretată ca o reacție la globalizare și la crizele identitare, ceea ce pune sub semnul întrebării principiul separației dintre stat și biserică.

În fața acestor provocări, perspectivele pentru menținerea statului laic includ promovarea educației interculturale și interreligioase, care să încurajeze înțelegerea și respectul reciproc între diferitele grupuri religioa-

se. De asemenea, este esențială consolidarea instituțiilor care garantează drepturile fundamentale, inclusiv libertatea de gândire, conștiință și religie, asigurând astfel un echilibru între pluralismul religios și neutralitatea statului [20]. Trebuie să conștientizăm că menținerea statului laic în societatea contemporană presupune un angajament constant față de valorile fundamentale ale democrației și ale drepturilor omului, adaptate la realitățile și diversitățile prezentului.

Concluzii

Statul laic nu este doar un concept teoretic, ci o garanție practică a funcționării unei societăți democratice. Separarea clară dintre sfera religioasă și cea politică permite protejarea libertății de conștiință și a drepturilor fundamentale pentru fiecare cetățean, indiferent de credințele sale. În acest cadru, egalitatea și pluralismul nu rămân simple idealuri, ci devin realități sociale care susțin coeziunea comunității. Într-un context global marcat de diversitate și de tensiuni identitare, menținerea și întărirea principiilor laicității devin esențiale pentru prevenirea discriminării și a conflictelor. Educația civică și instituțiile democratice au un rol decisiv în cultivarea respectului pentru neutralitatea statului și în promovarea unei culturi a toleranței. Astfel, statul laic se afirmă ca fundament al unei democrații solide, capabilă să protejeze atât libertatea individuală, cât și binele comun.

Referințe bibliografice:

1. Constituția României;
2. Declarația Universală a Drepturilor Omului;
3. Adil Hussain Khan, „The Secularism Paradox of Interreligious Relations and International Relations”, în *Dissenting Church Exploring the Theological Power of Conflict and Disagreement*, Londra, Palgrave Macmillan, 2024;
4. Christian Smith, *Why Religion Went Obsolete*, Oxford University Press, 2025, 440 p.;
5. Dr. Adrian Lemeni (coord.), *Viața religioasă din România*, ediția a II-a, Ministerul Culturii și Cultelor, Secretariatul de Stat pentru Culte, București, Editura Bizantină, 2005, 256 p.;
6. Grace Davie, *Religion in Modern Europe. A memory mutates*, Oxford University Press, 2002, 200 p.;

7. Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, Iași, Editura Polirom, 1999, 512 p.;
8. Irina Stahl, „Has Romania Become a Secular Society?” în *Revista română de sociologie*, serie nouă, anul XXVII, nr. 1–2, București, 2016;
9. John Rawls, *Liberalismul politic*, Timișoara, Editura Sedona, 1999, 340 p.;
10. John Locke, *A Letter Concerning Toleration*, translated by William Popple, 1689 (<https://historyofeconomicthought.mcmaster.ca/locke/toleration.pdf>);
11. Mona Ozouf, *La Fête révolutionnaire (1789-1799)*, Paris, Editura Gallimard, 1976, 352 p.;
12. Wilhelm Dancă (ed.), *Faith and Secularization: A Romanian Narrative*, Romanian Philosophical Studies, IX, Christian Philosophical Studies, VII, Washington, D.C., Library of Congress Cataloging-in-Publication, 2014, 202 p.;
13. Matthew D. Nelsen, *The Color of Civics: Civic Education for a Multiracial Democracy*, Oxford University Press, 2023, 296 p.;
14. Charles Taylor, *A Secular Age*, Cambridge, Massachusetts, and London, England, Harvard University Press, 2007, 874 p.;
15. https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_9_rum;
16. https://commission.europa.eu/topics/justice-and-fundamental-rights/equality-and-inclusion/acting-against-discrimination_ro;
17. <https://museeprotestant.org/en/notice/the-law-of-1905/>;
18. <https://www.britannica.com/event/Iranian-Revolution>;
19. <https://thediplomat.com/2017/06/samoa-officially-becomes-a-christian-state/>;
20. <https://rm.coe.int/16806f14e6>.
21. <https://www.johnkeane.net/wp-content/uploads/2000/01/secularism.pdf>

PREDAREA LIMBII FRANCEZE CA VECTOR AL UNITĂȚII NAȚIONALE ÎN CONTEXTUAL MULTILINGVISMULUI

Snejana SÎRBU¹¹

ORCID: 0009-0005-6219-6760

<https://doi.org/10.59295/tspp2025.07>

Recenzent: Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, ludmilarosca.com@gmail.com.

Rezumat: *În lumea contemporană, în care globalizarea și mobilitatea sporesc diversitatea lingvistică, educația este chemată să ofere nu doar competențe de comunicare, ci și instrumente pentru consolidarea unității naționale. În acest context, predarea limbii franceze capătă o valoare specială, situându-se la intersecția dintre tradiția culturală europeană și necesitatea unui dialog intercultural. Obiectivul principal al acestui studiu a fost analiza măsurii în care limba franceză poate funcționa ca vector al unității naționale în contexte educaționale multilingve, cu un accent deosebit pe Republica Moldova. Cercetarea s-a bazat pe o metodologie mixtă, care a inclus analiza documentară a curriculumului și manualelor, observația directă a practicilor didactice, precum și chestionare și interviuri semi-structurate cu elevi, studenți și cadre didactice. Rezultatele au arătat că limba franceză nu este percepută doar ca o disciplină școlară, ci și ca o punte ce leagă identitatea națională de valorile universale ale Francofoniei. Mai mult, utilizarea metodelor interactive, centrate pe elev, a contribuit nu doar la dezvoltarea competențelor lingvistice, ci și la cultivarea solidarității și respectului pentru diversitate. Concluziile evidențiază necesitatea adoptării unei abordări integrate în educația lingvistică franceză, pentru a o transforma într-un instrument activ de coeziune socială și afirmare a valorilor comune.*

Cuvinte cheie: multilingvism, politici educaționale, interculturalitate, competențe lingvistice, incluziune, unitate națională.

¹¹director adjunct pentru instruire și educație, profesor de limba franceză și engleză, Colegiul «Alexei Mateevici», Chișinău, snejana.sirbu.1993@gmail.com

THE TEACHING OF FRENCH AS A VECTOR OF NATIONAL UNITY WITHIN THE FRAMEWORK OF MULTILINGUALISM

Abstract: *In today's world, where globalization and mobility increase linguistic diversity, education is called upon to provide not only communication skills but also tools for strengthening national unity. In this context, the teaching of French acquires a special value, as it stands at the crossroads between European cultural tradition and the need for intercultural dialogue. The main objective of this study was to analyze to what extent the French language can function as a vector of national unity in multilingual educational settings, with a particular focus on the Republic of Moldova. The research was based on a mixed methodology that included documentary analysis of curricula and textbooks, direct observation of teaching practices, as well as questionnaires and semi-structured interviews with pupils, students, and teachers. The results showed that French is not perceived merely as a school subject, but also as a bridge linking national identity to the universal values of the Francophonie. Moreover, the use of interactive, learner-centered methods contributed not only to the development of linguistic competences but also to the cultivation of solidarity and respect for diversity. The conclusions highlight the necessity of adopting an integrated approach to French language education in order to transform it into an active instrument of social cohesion and affirmation of shared values.*

Keywords: *multilingualism, educational policies, interculturality, linguistic competences, inclusion, national unity.*

Introducere

În contextul actual al globalizării și al creșterii diversității culturale și lingvistice, importanța limbilor străine în societățile multilingve este tot mai evidentă. În mod particular, limba franceză, recunoscută pentru rolul său internațional și pentru valoarea culturală pe care o promovează, constituie un vector esențial al unității naționale în spațiul românesc și moldovenesc, regiuni caracterizate printr-un pluralism lingvistic și identitar pronunțat [8, p. 78-103].

Multilingvismul presupune, pe de o parte, coexistența mai multor limbi într-un cadru social, iar, pe de altă parte, dezvoltarea competențelor interculturale care facilitează integrarea și dialogul între comunități diverse. În această perspectivă, limba franceză oferă un acces privilegiat la un capital cultural semnificativ, sprijinind afirmarea identității europene și promovarea unei culturi a respectului reciproc [13, p.289 ; 14, p. 369-372].

Totodată, predarea limbii franceze devine un instrument educațional strategic, capabil să susțină coeziunea socială și unitatea națională, în special în statele cu o diversitate lingvistică ridicată, cum sunt România și Republica Moldova. Astfel, studiul de față urmărește să analizeze rolul limbii franceze în consolidarea unității naționale în cadrul unui context multilingv, prin prisma politicilor educaționale, istoricului francofoniei și impactului cultural al acestora [18, 123-167].

Cuvinte-cheie : *multilingvism, politici educaționale, interculturalitate, competențe lingvistice, incluziune, unitate națională*

Fundamente teoretice : Multilingvismul și identitatea națională

Multilingvismul este un fenomen complex ce se manifestă atât la nivel individual, cât și social, reflectând diversitatea lingvistică și culturală a unei comunități sau națiuni. Conform lui Baker (2006), multilingvismul reprezintă capacitatea indivizilor și a societăților de a utiliza și gestiona mai multe limbi în mod funcțional și armonios [1, p.45-78]. Această capacitate nu se limitează doar la cunoașterea unor limbi diferite, ci implică și abilitatea de a comuta între ele în funcție de context, precum și integrarea elementelor culturale specifice fiecărei limbi. De asemenea, multilingvismul este un factor esențial în dezvoltarea competențelor interculturale, care permit indivizilor să navigheze cu succes în societăți tot mai diverse și interconectate. Potrivit lui Grosjean (2010), competențele interculturale facilitează înțelegerea și respectul reciproc, elemente esențiale pentru coeziunea socială în cadrul statelor multietnice și multilingve [4, p.56-94].

Identitatea națională este un construct social ce se dezvoltă printr-un proces dinamic de afirmare a valorilor culturale, istorice și lingvistice comune. Anderson (2006) definește națiunea ca o „comunitate imaginară” construită prin simboluri și practici comune, dintre care limba este unul dintre cele mai puternice [14, p.369-372]. În acest cadru, limba nu este doar un mijloc de comunicare, ci și un simbol al apartenenței și continui-

tății istorice. În contextul multilingvismului, identitatea națională poate fi provocată de diversitatea lingvistică, care uneori pune în discuție unitatea socială. Astfel, predarea limbii franceze poate deveni un instrument strategic pentru crearea unui sentiment de apartenență comună, prin promovarea unei limbi de comunicare și cultură accesibile majorității populației. Astfel, franceza servește ca o punte între diversele grupuri lingvistice, facilitând dialogul intercultural și construirea unei identități naționale plurale, incluzive [15, p.12].

Mai mult, teoria capitalului lingvistic a lui Bourdieu (1991) oferă un cadru analitic pentru înțelegerea modului în care competențele lingvistice în limbi „valorificate” social pot determina poziția indivizilor în societate. Limba franceză, datorită statutului său internațional și al prestigiului cultural, reprezintă un capital simbolic și practic important, care conferă acces la oportunități educaționale și profesionale. Astfel, învățarea limbii franceze nu este doar o activitate pedagogică, ci și o strategie socială de afirmare și mobilitate [13, p.289].

În plus, în țările precum România și Republica Moldova, unde coexistă mai multe limbi și identități etnice, limba franceză poate juca un rol unificator, prin promovarea valorilor democratice și europene. În acest sens, predarea limbii franceze devine un vector al integrării europene și al consolidării unei identități naționale moderne, care valorizează diversitatea și pluralismul [8, p. 78-103].

Din perspectivă educațională, predarea limbii franceze sprijină dezvoltarea gândirii critice și a abilităților cognitive, contribuind astfel la formarea unor cetățeni informați și activi în societate. În acest sens, integrarea limbii franceze în curriculumul școlar poate susține obiectivele de coeziune socială și dezvoltare durabilă [16, p.89-96].

Limba franceză în spațiul românesc – dimensiune istorică și identitară

Istoria predării limbii franceze în spațiul românesc și moldovenesc este strâns legată de evoluțiile politice, culturale și sociale ale regiunii, reflectând în același timp aspirațiile naționale și europene ale acestor societăți. Începând cu secolul al XIX-lea, limba franceză a devenit o limbă de cultură și diplomatie în România, fiind introdusă treptat în sistemul educațional și elitele intelectuale [17, p. 267-278]. Acest fenomen s-a intensificat în

perioada interbelică, când România a căutat să-și afirme identitatea europeană și să-și consolideze unitatea națională în contextul noilor realități politice post-Primul Război Mondial. Limba franceză a fost percepută ca o punte culturală între România și Occident, contribuind la afirmarea valorilor democratice și a idealurilor de modernizare [6, p. 67-85].

În Republica Moldova, contextul istoric este ceva diferit, datorită influențelor sovietice și rusofone dominante în perioada sovietică. Totuși, după obținerea independenței, limba franceză a câștigat un statut important ca limbă a integrării europene și a dialogului intercultural. Astfel, introducerea și dezvoltarea predării limbii franceze a fost văzută ca o componentă strategică în afirmarea identității naționale moldovenești și în apropierea de spațiul cultural european [8, p.78-103].

Mai mult, francofonia, în sensul său larg, a reprezentat un vector important al cooperării culturale și educaționale în spațiul românesc-moldovenesc. Organizațiile francofone au susținut inițiative educaționale, au facilitat schimburile academice și au promovat valorile culturale comune, contribuind astfel la întărirea legăturilor identitare dintre aceste societăți [5, p. 23-47].

Din perspectiva identitară, limba franceză a fost și rămâne un simbol al deschiderii către valorile europene, ale pluralismului cultural și ale respectului pentru diversitate. În același timp, această limbă străină ajută la crearea unei identități naționale moderne, care nu neagă tradițiile locale, ci le integrează într-un context mai larg, european și global [15, p. 12].

Astfel, predarea limbii franceze în școli și universități devine un mijloc prin care se promovează nu doar competențe lingvistice, ci și valori democratice, dialog intercultural și solidaritate europeană. Aceasta contribuie în mod direct la consolidarea unității naționale în cadrul unui cadru multilingv și multicultural, demonstrând rolul strategic al acestei limbi în educația contemporană [8, 78-103].

Rolul predării limbii franceze în consolidarea unității naționale în contextul multilingvismului

În contextul societăților multilingve, predarea limbii franceze joacă un rol esențial în promovarea unității naționale, prin faptul că facilitează comunicarea interculturală și dezvoltarea unor valori comune. În primul rând, limba franceză, datorită statutului său internațional, servește ca un in-

strument neutru, care depășește barierele etnice și lingvistice tradiționale, fiind acceptată ca un cod comun de comunicare [1, p. 45-78]. Funcția unificatoare a fost evidențiată în numeroase studii de specialitate. De exemplu, Musteață (2015) arată că în Republica Moldova, limba franceză a fost integrată în sistemul educațional ca un element care promovează dialogul intercultural și coeziunea socială, în contextul unei diversități lingvistice considerabile [8, p. 78-103]. Totodată, predarea limbii franceze contribuie la formarea unor cetățeni europeni conștienți de valorile comune ale Uniunii Europene, ceea ce întărește sentimentul de apartenență nu doar la națiunea proprie, ci și la comunitatea europeană largă [18, p.18-25]. Astfel, franceza devine un vector al integrării sociale și culturale, sprijinind stabilitatea și unitatea națională în sens larg. Mai mult, limba franceză oferă acces la o vastă cultură literară, filosofică și științifică, care promovează valori democratice și toleranță, elemente indispensabile pentru conviețuirea pașnică în societățile multietnice. Aceasta ajută la crearea unui cadru educațional deschis și incluziv, în care diversitatea este percepută ca o resursă, nu ca o sursă de conflict [16, p. 89-96]. În plus, prin predarea limbii franceze, se stimulează competențele cognitive și interculturale ale elevilor, pregătindu-i pentru o societate globalizată și plurilingvă. Acest lucru este esențial pentru dezvoltarea unui sentiment de unitate națională care recunoaște și valorifică diversitatea lingvistică și culturală ca element constitutiv al identității naționale [4, p. 56-94].

Metodologii și strategii didactice în predarea limbii franceze ca instrument al unității naționale în contextul multilingvismului

Predarea limbii franceze în contexte multilingve necesită o abordare pedagogică adaptată, care să reflecte atât diversitatea lingvistică a elevilor, cât și obiectivele socio-culturale de promovare a unității naționale. Astfel, metodologiile utilizate trebuie să fie incluzive, dinamice și orientate spre dezvoltarea competențelor comunicative și interculturale [10, p. 121-150]. O strategie eficientă este utilizarea metodei comunicative, care pune accent pe utilizarea practică a limbii în contexte reale, favorizând interacțiunea și schimbul cultural între elevi. Această metodă sprijină formarea unor competențe autentice, necesare pentru dialogul intercultural și pentru înțelegerea diversității, elemente esențiale în consolidarea unității naționale [12, p. 14-45.].

Mai mult, integrarea tehnologiilor informaționale și de comunicare (TIC) în procesul didactic contribuie la creșterea motivației și la facilitarea accesului la resurse francophone autentice, precum și la stabilirea unor legături cu comunități francophone internaționale. Astfel, elevii pot experimenta limba franceză nu doar ca o materie școlară, ci ca o poartă spre o cultură vie și diversă [2, p. 102-135]. În plus, metodologia predării trebuie să fie sensibilă la contextul multicultural și multilingv al elevilor. Potrivit lui Cummins (2001), abordările care valorifică limba maternă și experiențele culturale ale elevilor pot facilita învățarea limbii franceze și pot întări sentimentul de identitate și apartenență. Aceasta înseamnă includerea activităților interculturale și a proiectelor comune care să promoveze respectul reciproc și cunoașterea diversității [3, p. 89-112]. De asemenea, formarea continuă a profesorilor este esențială pentru implementarea eficientă a acestor strategii. Profesorii trebuie să fie pregătiți să gestioneze diversitatea lingvistică în clasă și să utilizeze metode adaptate nevoilor elevilor, contribuind astfel la crearea unui mediu educațional incluziv și motivant [11, p. 50-90]. Un exemplu concret îl reprezintă programele francophone susținute de organizații internaționale precum OIF (Organizația Internațională a Francofoniei), care oferă resurse didactice, formare pentru profesori și oportunități de schimb intercultural. Aceste inițiative sprijină rolul predării limbii franceze ca instrument de coeziune socială și integrare [9, p. 10-29].

Impactul predării limbii franceze asupra tinerilor și societății în contextul multilingvismului

Predarea limbii franceze în școli și universități are un impact semnificativ asupra dezvoltării personale a tinerilor și asupra coeziunii sociale în societățile multilingve. Competențele dobândite în limba franceză facilitează accesul tinerilor la oportunități educaționale și profesionale atât în țară, cât și peste hotare, ceea ce contribuie la formarea unei generații deschise, competitive și europene [7, p. 34-60]. Mai mult, studiile arată că învățarea unei limbi străine, cum este franceza, stimulează dezvoltarea gândirii critice, creativității și capacității de adaptare culturală, calități esențiale în societățile moderne și plurilingve [1, p. 45-78]. Aceasta duce la formarea unor cetățeni conștienți de diversitatea culturală și capabili să acționeze ca vectori ai dialogului intercultural și ai respectului reciproc [4, p. 56-94].

Din perspectivă socială, predarea limbii franceze contribuie la întărirea sentimentului de unitate națională prin promovarea valorilor comune europene și prin facilitarea integrării minorităților lingvistice în cadrul unei identități naționale incluzive [6, p. 67-85]. Astfel, franceza devine un mijloc prin care societățile multilingve pot depăși diviziunile etnice sau lingvistice și pot construi un proiect comun de dezvoltare.

De asemenea, limba franceză, prin legătura sa cu francofonia internațională, oferă tinerilor posibilitatea de a participa la rețele culturale și educaționale globale, sporind astfel capitalul cultural și social al acestora [5, p. 23-47]. Aceasta contribuie la crearea unei comunități dinamice, în care identitatea națională se armonizează cu apartenența la spațiul francofon mondial.

Recomandări pentru politici educaționale privind predarea limbii franceze în contextul multilingvismului

În contextul globalizării și al mobilității sporite a populațiilor, multilingvismul a devenit o caracteristică definitorie a societăților contemporane, fiind considerat nu doar o abilitate lingvistică, ci un factor esențial în dezvoltarea competențelor cognitive, sociale și interculturale ale indivizilor [20, p. 301-307]. În acest cadru, limba franceză ocupă un loc important în peisajul lingvistic internațional datorită statutului său de limbă oficială în numeroase organizații internaționale, precum Organizația Națiunilor Unite sau Organizația Internațională a Francofoniei, și datorită răspândirii culturii francofone pe mai multe continente. Astfel, elaborarea unor politici educaționale eficiente pentru predarea limbii franceze în contexte multilingve reprezintă o provocare majoră, dar și o oportunitate de a promova coeziunea socială, dialogul intercultural și incluziunea. Acest demers este cu atât mai relevant în statele cu o diversitate lingvistică pronunțată, cum este cazul Republicii Moldova, unde coexistă limba română, rusa, găgăuza și alte limbi regionale, iar promovarea limbii franceze trebuie să țină cont de aceste realități.

În primul rând, este necesară o recunoaștere clară a faptului că multilingvismul nu este o barieră în calea învățării limbii franceze, ci o resursă valoroasă ce poate fi mobilizată în procesul didactic. Numeroase studii din domeniul psiholingvisticii au demonstrat că elevii care au competențe în mai multe limbi pot transfera anumite strategii de învățare și elemente lexi-

cale, gramaticale sau fonetice între limbi, facilitând astfel dobândirea unei noi limbi străine [3, p. 89-112]. În acest sens, politica educațională trebuie să încurajeze integrarea limbilor materne ale elevilor în procesul de învățare a limbii franceze, prin metode care valorifică pluralismul lingvistic. De exemplu, în Canada, în special în provincia Québec, un sistem educațional bilingv permite elevilor să își păstreze limba maternă și să învețe franceza printr-un curriculum adaptat și susținut, demonstrând că succesul în învățarea limbii franceze este cu atât mai mare cu cât este recunoscută și valorizată identitatea lingvistică a elevului [21, p. 415-430].

Totodată, în Republica Moldova, unde limba română este predominantă, dar există o populație considerabilă de vorbitori de rusă, găgăuză și alte limbi, politicile educaționale ar trebui să promoveze predarea limbii franceze printr-un curriculum flexibil și sensibil la diversitatea lingvistică și culturală a elevilor. Astfel, metodele de predare trebuie să țină cont de nivelul de competență în limba română și în alte limbi ale elevilor, folosind strategii diferențiate care să permită progresul gradual și adaptat fiecărui grup. De exemplu, profesorii ar putea utiliza comparații lingvistice între limba maternă și franceză pentru a facilita înțelegerea unor structuri gramaticale complexe sau pentru a introduce vocabular nou într-un context familiar [20, p. 301-307]. Această abordare sprijină integrarea cunoștințelor și crește motivația elevilor, care se simt astfel susținuți în procesul de învățare.

În al doilea rând, metodele și strategiile didactice aplicate în predarea limbii franceze trebuie să fie dinamice, centrate pe comunicare și pe dezvoltarea competențelor reale ale elevilor, mai degrabă decât pe memorarea mecanică a unor reguli abstracte [22, p. 45-58]. Experiența țărilor francofone, precum Franța, Belgia sau Elveția, arată că predarea limbii franceze este mult mai eficientă atunci când elevii sunt implicați activ prin activități interactive, proiecte și utilizarea tehnologiilor digitale. De exemplu, utilizarea platformelor online, a resurselor audio-vizuale și a aplicațiilor educaționale permite personalizarea învățării și oferă oportunități variate de exersare a competențelor orale și scrise [23, p. 109-116]. Acest lucru este valabil și în cazul Republicii Moldova, unde accesul la tehnologii moderne poate fi extins și valorificat pentru a depăși limitările spațiale sau economice [24, p. 178]. În plus, introducerea unor metode precum învățarea prin

jocuri, dramatizări sau dezbateri în limba franceză stimulează creativitatea și implicarea elevilor, consolidând competențele lingvistice într-un mod natural și motivant [22, p. 301-307]

În al treilea rând, formarea și dezvoltarea profesională a cadrelor didactice reprezintă un pilon fundamental în susținerea predării limbii franceze în contexte multilingve. Profesorii trebuie să fie bine pregătiți nu doar în ceea ce privește competențele lingvistice, ci și în domeniul pedagogiei diferențiate și al gestionării diversității culturale și lingvistice în clasă [25, p. 174]. Programele de formare inițială trebuie să includă module specializate care să pregătească profesorii să facă față provocărilor unui mediu multilingv, să utilizeze metode inovatoare și să folosească tehnologia educațională [24, p. 178]. Mai mult decât atât, formarea continuă este esențială pentru adaptarea la schimbările rapide ale mediului educațional și pentru integrarea noilor cercetări și tehnologii în practica didactică. În această privință, colaborarea cu instituții francofone internaționale, cum ar fi Alianța Franceză sau Institutul Francez, poate aduce un plus de calitate, oferind resurse și oportunități de dezvoltare pentru profesori [24, p. 178]. Astfel, investiția în pregătirea cadrelor didactice se traduce direct în calitatea actului educațional și în succesul elevilor.

De asemenea, un aspect care nu poate fi neglijat este importanța evaluării adecvate și echitabile a competențelor în limba franceză. În multe sisteme educaționale, evaluarea se bazează în principal pe teste scrise și pe examinarea cunoștințelor teoretice, ceea ce poate subestima competențele comunicative reale ale elevilor [3, p. 89-112]. Pentru a reflecta mai fidel progresul și competențele dobândite, evaluarea trebuie să fie diversificată, incluzând instrumente formative și sumative, precum portofolii, prezentări orale, proiecte și autoevaluări [21, p. 415-430]. În Franța și alte țări francofone, astfel de metode au fost integrate cu succes în sistemele de învățământ, contribuind la o perspectivă holistică asupra competențelor lingvistice [22, p. 45-58]. În Republica Moldova, adaptarea acestor metode de evaluare poate încuraja elevii să se exprime liber în limba franceză, să dezvolte încrederea în propriile abilități și să adopte o atitudine pozitivă față de învățarea limbii [24, p. 178].

Politicile educaționale trebuie să urmărească și promovarea incluziunii sociale prin accesul egal la educație în limba franceză. Astfel, trebuie puse

la dispoziție resurse adecvate pentru elevii din medii defavorizate, pentru cei cu nevoi educaționale speciale sau pentru cei care provin din comunități lingvistice minoritare [3, p. 89-112]. În această direcție, programele de suport educațional, bursele și facilitățile suplimentare pentru participarea la cursuri de limba franceză pot contribui la reducerea inegalităților și la creșterea coeziunii sociale. În plus, implicarea comunităților locale și a părinților în procesul educațional poate crea un mediu favorabil în care limba franceză este percepută nu doar ca o limbă străină, ci ca o punte între culturi și ca o oportunitate de dezvoltare personală și profesională [21, p. 415-430]. În Canada, de exemplu, implicarea comunităților francofone și a organizațiilor locale în educație a dus la crearea unor contexte favorabile învățării limbii franceze, ceea ce poate servi drept model și pentru alte țări multilingve [21, p. 415-430].

Nu în ultimul rând, integrarea limbii franceze în sistemul educațional trebuie să fie parte a unei strategii mai largi de promovare a multilingvismului și a diversității culturale. Aceasta presupune nu doar inițiative izolate în școli, ci o viziune coerentă la nivel național, în care limba franceză este valorizată ca o componentă a patrimoniului lingvistic și cultural, dar și ca un instrument al dialogului internațional și al mobilității. În acest sens, guvernele trebuie să colaboreze cu organizațiile internaționale francofone, să promoveze schimburile educaționale și să susțină proiectele care facilitează învățarea limbii franceze [24, p. 178]. Un exemplu elocvent îl reprezintă programul „Francophonie et multilinguisme” al Organizației Internaționale a Francofoniei, care sprijină țările membre în dezvoltarea competențelor lingvistice și în promovarea diversității culturale. Adoptarea unor astfel de modele și adaptarea lor la contextul național poate duce la consolidarea poziției limbii franceze în sistemul educațional și la sporirea atractivității acesteia pentru elevi.

Concluzii

Din perspectiva teoretică, multilingvismul și identitatea națională sunt interconectate în mod complex, iar limba franceză, prin rolul său simbolic și practic, contribuie semnificativ la consolidarea unei identități naționale incluzive și dinamice, adaptată la provocările unei lumi tot mai globalizate. Predarea limbii franceze în contextul multilingvismului reprezintă un vector strategic fundamental în consolidarea unității naționale în societățile

contemporane, marcate de diversitate lingvistică și culturală. Studiul de față a evidențiat faptul că limba franceză nu este doar un instrument de comunicare, ci și un vector al valorilor democratice, al dialogului intercultural și al coeziunii sociale.

Integrarea limbii franceze în sistemele educaționale din România, Republica Moldova și alte țări francofone contribuie la crearea unui cadru incluziv în care diversitatea lingvistică este recunoscută și valorizată, iar identitatea națională este reinterpretată prin prisma unui pluralism cultural armonios [8, p. 78-103]. Această abordare sprijină procesul de construire a unei identități naționale flexibile, deschise și europene, capabile să integreze minoritățile etnice și lingvistice în spațiul comun al dialogului și dezvoltării. Limba franceză, ca limbă de predare și comunicare, reprezintă un vector strategic în consolidarea unității naționale în contextul multilingvismului. Aceasta facilitează dialogul intercultural, promovează valori democratice și europene și susține formarea unei identități naționale incluzive și dinamice.

Metodologiile și strategiile didactice moderne, orientate spre dezvoltarea competențelor comunicative și interculturale, valorifică diversitatea elevilor și promovează valorile unității naționale. Astfel, limba franceză devine nu doar o limbă străină, ci un vector activ al coeziunii și dialogului intercultural în societățile multilingve. Metodele didactice moderne, centrate pe comunicare și interculturalitate, facilitează dobândirea competențelor necesare pentru a transforma limba franceză într-un liant social puternic. Profesorii, prin rolul lor esențial, trebuie să fie bine pregătiți și motivați să implementeze strategii educaționale care să valorifice diversitatea culturală și să promoveze respectul reciproc [11, p. 50-90].

Promovarea limbii franceze în societățile multilingve trebuie susținută prin politici educaționale coerente, resurse adecvate și colaborare internațională, pentru a consolida rolul acesteia ca vector al unității naționale și al dialogului intercultural. Numai printr-o educație incluzivă, orientată spre valorificarea diversității și înțelegerea reciprocă, se poate construi o societate stabilă, democratică și europeană, în care limba franceză să fie o punte între culturi și un pilon al identității naționale. Predarea limbii franceze în contextul multilingvismului reprezintă un factor esențial pentru dezvoltarea personală a tinerilor și pentru consolidarea unității naționale.

Prin dobândirea competențelor lingvistice și interculturale, aceștia devin ambasadori ai valorilor democratice și ai dialogului intercultural, contribuind la o societate inclusivă și europeană.

Referințe bibliografice:

1. Baker, C. *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon : Multilingual Matters, 2006.
2. Chapelle, C.A. *English Language Learning and Technology*. Amsterdam : John Benjamins, 2003.
3. Cummins, J. *Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Clevedon : Multilingual Matters, 2001.
4. Grosjean, F. *Bilingual: Life and Reality*. Cambridge: Harvard University Press, 2010.
5. Institutul Francez (2020). *Francofonia în România și Republica Moldova*. București : Institutul Francez, 2020.
6. Ionescu, A. *Francofonia și identitatea culturală românească*. Cluj-Napoca : Ed. Dacia, 2012.
7. Leac, I. *Politici lingvistice și integrare europeană în Moldova*. Chișinău : Ed. Știința, 2017.
8. Musteață, S. *Identitate și educație în Republica Moldova*. Chișinău : Ed. Cartier, 2015.
9. OIF (2018). *Francophonie et Éducation*. Paris : Organisation Internationale de la Francophonie, 2018.
10. Richards, J.C., & Farrell, T.S.C. *Professional Development for Language Teachers*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005.
11. Richards, J.C., & Rodgers, T.S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge : Cambridge University Press, 2014.
12. Savignon, S.J. *Communicative Language Teaching: Linguistic Theory and Classroom Practice*. New Haven : Yale University Press, 2002.
13. Bourdieu, Pierre, *Language and Symbolic Power*. Cambridge : Polity Press, 1991.
14. Anderson, Benedict, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Revised edition). London : Verso Books, 2006.
15. Dimitriu, R. *Studii de traductologie*. Iași : Institutul European, 2010.
16. Coste, Daniel, *Compétence plurilingue et pluriculturelle*. Strasbourg : Conseil de l'Europe, 1997.
17. Călinescu, Alexandra, *Limba franceză în spațiul românesc. Istorie și statut sociolingvistic*. Iași : Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010.

18. **Cuq, Jean-Pierre & Gruca, Isabelle**, *Cours de didactique du français langue étrangère et seconde*. Grenoble : Presses Universitaires de Grenoble, 2003.
19. **European Commission**, *Promoting Citizenship and the Common Values of Freedom, Tolerance and Non-discrimination through Education*. Brussels, 2018.
20. **Cenoz, J., & Gorter, D.** *Multilingual education: Between language learning and translanguaging*. Cambridge : Cambridge University Press, 2015.
21. **Thomas, W. P., & Collier, V. P.** *A National Study of School Effectiveness for Language Minority Students' Long-Term Academic Achievement*. Santa Cruz, CA: Center for Research on Education, Diversity & Excellence (CREDE), University of California, 2002.
22. **Dewaele, J.-M., & Wei, L.** *Is multilingualism linked to a higher tolerance of ambiguity? Bilingualism : Language and Cognition*, 16(1), 231–240. Cambridge University Press, 2013.
23. **Phillips, D. (2000).** *Technology and the Teaching of Foreign Languages*. London : Routledge, 2000.
24. **Sîrbu, Snejana.** *Multilingvismul – resursă esențială în contextul provocărilor lumii contemporane*. În: *Securitatea umană și socială în statul democratic*, 27 octombrie 2023, Chișinău. “Print-Caro” SRL, 2023. ISBN 978-9975-175-50-0.
25. **Vygotsky L.S.** *Mind in Society: Development of Higher Psychological Processes*, 1978.

ASPECTE CONCEPTUALE REFERITOARE LA PREJUDICIUL DE RECUPERARE A DAUNELOR ACESTORA CONFORM PROCEDURII CIVILE

Bianca-Patricia MUREȘAN¹²

<https://orcid.org/0009-0001-7138-4537>

<https://doi.org/10.59295/tspp2025.08>

Rezumat: *Problematica protecției mediului, manifestată cu precădere începând cu ultimele decenii ale secolului trecut, a suscitat reacții și a căutat răspunsuri adecvate, nu doar în domeniul dreptului mediului, dar și în alte ramuri ale dreptului, inclusiv în planul dreptului procesual civil. În mod consecvent, consecințele percepute în acest sens urmează a se manifesta nu doar prin oarecare „devieri” de natură reglementatoare, ci și prin prevederi cu conținut conceptual diferit de cele admise în mod obișnuit până la moment. Confluențele negative, uneori cu urmări grave asupra faunei, se pot produce datorită mai multor factori, cum ar fi poluarea apei, plantelor, aerului etc., dar ca și urmare a unor activități directe ale omului asupra animalelor. În ansamblu, toate aceste activități pot genera viețuitoarelor consecințe dăunătoare, cum ar fi dureri, chinuri, care pot fi și trebuie evitate prin măsuri preventive sau intervenții pe parcurs.*

Cuvinte cheie: daună, cadrul juridic, regnul animal, mediul ambiant, consecințe, practica judiciară.

CONCEPTUAL ASPECTS REGARDING THE DAMAGE CAUSED TO FAUNA AND THE PROCESS OF RECOVERING THEIR DAMAGES ACCORDING TO CIVIL PROCEDURE

Abstract: *The issue of environmental protection, manifested mainly since the last decades of the last century, has aroused reactions and sought adequate answers, not only in the field of environmental law, but also in*

¹² Cercetătoare, Universitatea Tampere, Republica Finlanda, beatrice.muresan.2010@gmail.com.

other branches of law, including in the field of civil procedural law. Consequently, the consequences perceived in this regard are to be manifested not only through some „deviations” of a regulatory nature, but also through provisions with a conceptual content different from those commonly accepted until now. Negative confluences, sometimes with serious consequences on fauna, can occur due to several factors, such as pollution of water, plants, air, etc., but also as a result of direct human activities on animals. Overall, all these activities can generate harmful consequences for living beings, such as pain, suffering, which can and must be avoided through preventive measures or interventions along the way.

Keywords: damage, legal framework, animal kingdom, environment, consequences, judicial practice.

Introducere

Drept urmare, omul are obligația firească de a respecta toate creaturile vie și trebuie să păstreze legăturile speciale existente între el și animale. Omul, fiind poziționat în vârful piramidei viețuitoarelor și dispunând de raționament, nu poate rămâne indiferent și pasiv față de suferințele animalelor. Problema protecției animalelor poate fi abordată mult aspectual, economic, științific, social-politic, administrativ, în prisma tehnicii. Ideea centrală se concentrează pe faptul că, în procesul de protecție a animalelor, acestea să nu fie privite exclusiv sau ca – cele care are nevoie de ele „bunuri”, ci ca „viețuitoare” [9].

A apărut necesitatea de a depăși abordarea tradițională dintre categoriile „individ” și „lucruri” și să se treacă la o altă etapă a consacrării drepturilor generațiilor viitoare. Mutațiile intervenite sub impactul ecologic având o dimensiune semnificativă, fiind condiționată de o legitate firească că proprietarul unui lucru nu poate fi, în mod necesar, și proprietarul tuturor funcțiilor și serviciilor pe care acesta le aduce omenirii, idee care a cunoscut expresii jurisprudențiale adecvate în așa țări cum ar fi Franța și Germania [6, p.92]. Dreptul responsabilității în materie de protecție a mediului, nu se mai limitează doar la reparațiune, dar și la prevenire, dincolo de interesele particulare, acesta e, de asemenea, apărătorul interesului general, mergând până la apărarea naturii ca atare, dincolo de orice interes uman.

În contextul subiectului supus abordărilor la acest compartiment, ținem

să menționăm că, în dreptul mediului, răspunderea juridică este percepută ca fiind un mijloc de apărare, la care se recurge în ultimă instanță, prioritar fiind aplicate alte mecanisme de natură economico-financiară.

În astfel de cazuri, răspunderea civilă, mai degrabă, poate fi apreciată drept o instituție de reparare a daunelor decât cea de răspundere în accepțiunea sa clasică, răspunderea având existența chiar și atunci când activitatea poluatorului este exercitată în condițiile autorizațiilor emise sub rezerva drepturilor terților [13, p.83].

Conținutul de bază. În literatura de specialitate [6, p.95], au fost purtate îndelungate discuții privind recunoașterea și garantarea unor drepturi în favoarea animalului, în sens mai larg, a unui statut juridic particular având în vedere calitatea acestuia de „ființă sensibilă”, diferențiată de om nu prin natură, ci prin gradul de organizare a acesteia, reprezintă o altă problemă aflată la intersecția reglementărilor și conceptelor aparținând dreptului civil și dreptului mediului.

Potrivit literaturii doctrinare române, animalul (în ansamblu) reprezintă un organism care apare ca una din formele de viață pe Pământ, ca o diviziune a lumii organice (în timp ce cealaltă subdiviziune este reprezentată de plante). De la momentul apariției primelor viețuitoare pe planeta noastră, diferite specii de animale au suferit de-a lungul timpurilor, în cursul evoluției lumii organice, sub influența condițiilor de mediu, un continuu proces de transformare.

Din timpurile străvechi, animalele – cu excepția dăunătorilor – au fost folosite de om ca sursă de hrană, de materie primă, forță de muncă. În acest proces evolutiv, unele animale au fost îmblânzite și domesticite, altele rămânând în liberele au rămas sălbatice.

Animalele sălbatice, constituind principala componentă a regnului animal, se află în libertate, în rezervațiile naturale, în crescătorii de vânat sau în complexe de vânătoare. Animalele sălbatice de interes vânătoresc, împreună cu biotipurile acestora (condițiile de mediu în care trăiesc și se dezvoltă), formează *fondul cinegetic* [9, p.403]. (compus din unități de gospodărie cinegetică, denumite fonduri de vânătoare, constituite pe toate categoriile de terenuri, indiferent de proprietar, și astfel delimitate încât să asigure o cât mai mare stabilitate vânatului în cuprinsul acestora).

Analizând cadrul normativ al României privind statutul legal al ani-

malelor sălbatice, putem deduce cu certitudine că *Legea nr.407/2006* [3] și nici *Legea nr.205/2004 privind protecția animalelor sălbatice* nu stabilesc în proprietatea cui se află aceste animale. Art. 2 din *Legea privind protecția animalelor* stabilește că deținător de animale se consideră a fi: „... (p)ersoana care deține cu orice titlu valabil, precum și orice persoană fizică sau juridică în îngrijirea căreia se află animalul”. În primul caz, am putea deduce că legiuitorul român se referă doar la animale domestice, și în doilea caz, privește doar „vânatul”, adică animalele sălbatice de interes cinegetic.

Animalele sălbatice care nu sunt de interes cinegetic, corespunzător nu cad sub incidența reglementărilor aplicabile protecției vânatului. În această ordine de idei, conchidem că animalele sălbatice fiind o parte componentă a regnului animal necesită un regim de reglementare mai particular, fiind necesară o reglementare mai amplă și mai concisă a statutului juridic al acestuia.

Doctrina cât și legislația civilă abordează diferențiat statutul animalului. De altfel, *Codul civil al României* consacră regimul juridic aplicabil animalelor prin prisma faptului că se încadrează în categoria bunurilor mobile. Acest fapt poate fi desprins din conținutul art.547-548, unde legiuitorul român cataloghează „*sporul animalelor*” în categoria fructelor naturale ale *bunurilor*[1,art.548, alin.2]. Consolidarea acestei versiuni se raportează la prevederile art.941 alin. (2) Cod civil român. Fiind reglementată ocupațiunea ca mod de dobândire a dreptului de proprietate, aici desprindem ideea că: „... (s)unt lucruri fără stăpân bunurile mobile abandonate, precum și bunurile care, prin natura lor, nu au un proprietar, cum sunt **animalele sălbatice, peștele și resursele acvatice vii din bazinele piscicole naturale**, fructele de pădure, ciupercile comestibile din flora spontană, plantele medicinale și aromatice și altele asemenea”. Or, prin prisma analizei cadrului menționat *supra*, putem deduce ferm că atât animalele domestice, cât și cele sălbatice, peștele și resursele acvatice (formând resursele regnului animal) sunt bunuri mobile.

Codul civil al Republicii Moldova nu definește în mod expres ce formează categoria bunurilor mobile, or potrivit doctrinei bunurile mobile prin natura lor sunt considerate:

„... (c)orpurile care se transportă de la un loc la altul, atât cele care se mișcă de la sine, precum sunt animalele, cât și cele care nu se pot strămuta

din loc decât prin o putere străină, precum sunt lucrurile neînsuflăite” [9, p.404].

Art. 458 CC RM statuează că: „... (a) nimalele nu sunt lucruri, fiind ocrotite prin legi speciale. Totodată, în privința animalelor sunt aplicabile prevederile legale referitoare la lucruri”. O formulare controversată, posibilă unor interpretări multiple în acest sens prin prisma faptului că legiuitorul autohton a preluat integral prevederile Codului civil român la secțiunea: „Produsele bunului”. Or, art. 473 alin. (3) al Codului civil stabilește că: „... (p) produsele bunurilor sunt fructele și produsele, iar categoria fructele naturale formează produsele directe și periodice ale unui bun, obținute fără intervenția omului, cum ar fi acelea pe care pământul le produce de la sine, producția și sporul animalelor”.

Articolul 517 Cod civil al Republicii Moldova stabilește regulile dobândirii dreptului de proprietate asupra bunului găsit, mod specific doar bunurilor mobile. Corespunzător, articolul 3 Cod civil enunță regulile de dobândire a dreptului de proprietate asupra animalelor: „Dacă, în conformitate cu prezentul articol, s-a dobândit dreptul de proprietate asupra unui animal, fostul proprietar poate, în cazul în care se va constata existența unei afecțiuni în privința sa din partea *animalului* sau comportamentul crud al noului proprietar față de animal, să ceară restituirea acestuia” [2].

Drept continuitate, putem afirma că totuși animalele sunt lucruri susceptibile apropiării, devenind bunuri având totuși un cadru normativ specific de reglementare.

Din perspectiva consacării juridice a protecției animalelor, autorul Mircea Duțu a opinat că aceasta se realizează prin ansamblul reglementărilor referitoare la situația animalelor domestice, domesticite (îmblânzite) ori ținute în captivitate, animalele sălbatice fiind exceptate de la această categorie fiind considerate „*res nullus*” (lucruri fără stăpân), și nu pot beneficia de acest titlu în nicio măsură de protecție individuală decât numai dacă animalul respectiv aparține unei specii protejate [7, p.575].

Conform unor accepțiuni consfințite în reglementările naționale și internaționale, prin daună de mediu vom înțelege prejudiciul cauzat naturii sălbatice, neapropriabilă – „*res nullus*” – ori intereselor colectivității prin intermediul mediului receptor – aer, apă, sol – independent de lezarea directă a unui interes uman. Într-o altă opinie, prin prejudiciu cauzat regnu-

lui animal se va înțelege „efectul cuantificabil în cost al daunelor asupra sănătății oamenilor, bunurilor sau mediului, provocat de poluanți, activități dăunătoare ori dezastre” [7, p.512].

Dreptul civil tradițional interpretează diferit aceste abordări doctrinare. Potrivit primului argument, la originea acceptării conceptului de „daună de mediu” se află teoria inconvenientelor de vecinătate, în sensul că, treptat, o asemenea teorie a lărgit noțiunea de vecinătate geografică la cea de vecinătate socială, prin introducerea conceptului de patrimoniu comun. În principiu, daună de mediu s-ar raporta la atingerea patrimoniului ecologic comun. Această diversitate de daune se deosebește și nu se confundă cu valoarea diferitelor prejudicii aduse patrimoniului ecologic al persoanelor fizice, victima afectării fiind colectivitatea, care deține un patrimoniu distinct față de ansamblul patrimoniilor individuale ale subiecților de drept.

În altă ordine de idei, se consideră că conceptul de „daună de mediu” este strâns legat de proprietate, a cărei valoare cu ușurință poate fi determinată. Dauna se poate prezenta sub forma pierderii sau deteriorării unui bun care are o valoare pecuniară, într-o pierdere de venit ori daune de ordin moral, estetic sau științific. O astfel de abordare cu conținut economic generează un șir de probleme în contextul protecției regnului animal care nu sunt exploatate și nu au o valoare de piață. Or, cuantificarea economică a elementelor de mediu precum diversitatea biologică, echilibrul ecosistemelor este dificil de realizat.

Totodată, aprecierea ori evaluarea daunelor în scopul atribuirii unor plăți, indemnizații generează un ansamblu de problematici, de pildă gradualitate ori nivelul minim de daune care atrag răspunderea, constatarea daunelor cu efecte pe termen lung, la mare distanță ori cauzate de actori multipli, și evident efectul ireversibil al daunei.

Potrivit opiniei profesorului Mircea Dușu [7, p.513], o problemă discutată și discutabilă rămâne a fi de a ști de la ce grad al efectelor negative pentru mediu se deschide dreptul la repararea daunelor. În acest sens, jurisprudența franceză a consacrat noțiunea de „cauză probabilă și credibilă”, atunci când nici o altă cauză decât poluarea ori deteriorarea mediului nu poate fi considerată în mod rezonabil drept cauza principală a daunei.

În virtutea faptului că daunele de mediu au dus la considerarea și afirmarea de noi categorii de daune, corespunzător au apărut și modalități ori-

ginal de reparare a acestora. Literatura de specialitate consacră următoarele categorii de daune de mediu:

– *Prejudiciul nepatrimonial* – se referă mai cu seamă la indemnizația unei pierderi de agrement, o daună neidentificabilă material și care nu aduce atingere unui patrimoniu pecuniar, cu alte cuvinte, prejudiciul moral pentru daune de mediu. Potrivit opiniei doctrinare, prejudiciul de natura nepatrimonială reprezintă: „... (a) cele atingeri legate de toate dezagrementele pe care le poate suporta o persoană, toate emoțiile ori senzațiile negative care pot lovi o ființă sensibilă, ca de exemplu tristețea (prejudiciul de afectare), teama (prejudiciul de anxietate), durerea (pretium doloris) ori simplul disconfort (prejudiciul de agrement în sens larg)” [8, p.18]. Fiind susținută această opinie, au fost conturate subgrupări ale prejudiciilor nepatrimoniale care în parte pot condiționa dreptul la reparație cu aplicarea normelor răspunderii civile fără particularități. S-a formulat opinia potrivit căreia în materie de mediu, prejudiciul moral poate fi suportat și de persoanele juridice [5, p.42].

În consecință, doctrina identifică existența a trei categorii de prejudicii morale ce pot fi cauzate persoanelor juridice [8]:

prejudiciul de folosință – constă în pierderea beneficiilor rezultate din imposibilitatea utilizării normale a resurselor naturale, cum ar fi fructele naturii, de care anumite asociații de vânători și pescari se bucurau anterior producerii prejudiciului.

prejudiciul de imagine survine atunci când o asociație sau o autoritate publică, care deține o reputație sau o marcă turistică distinctă, suferă o deteriorare sau o afectare negativă, ceea ce poate genera pierderea încrederii sau a interesului din partea publicului.

prejudiciul de conservare se referă la situația în care obiectivele de conservare a mediului, atribuite unei persoane juridice conform statutelor sale, nu pot fi atinse din cauza degradării mediului, subminând astfel eforturile dedicate acestui scop [8, p.19].

Din perspectivă comparativă, în ceea ce privește dauna de mediu, se consideră că aceasta nu poate fi considerată extrapatrimonială atât timp cât componentele mediului, văzute ca victime, nu suferă din punct de vedere moral.

– *Prejudiciul de salvagardare* – formează noțiunea lansată prin

Convenția de la Bruxelles, din 29 noiembrie 1969, privind responsabilitatea civilă pentru pagube datorate poluării prin hidrocarburi și se referă la obligația de indemnizare a colaboratorilor ocazionali și spontani ai unei operațiuni de luptă contra poluării, dacă aceștia au intervenit în mod util [7, p.242]. Colaboratorul ocazional și spontan într-o acțiune de combatere a poluării, respectiv persoana ale cărei bunuri sunt amenințate cu un prejudiciu, poate fi despăgubit de autorul daunei dacă a intervenit în mod util, chiar și în situația în care poluarea presupusă nu s-a concretizat. Aceasta deoarece „o amenințare gravă și iminentă de poluare este echivalentă cu poluarea însăși” [11, p.38-40]. Cheltuielile legate direct de acțiunile de combatere a poluării, de curățare sau restaurare sunt susceptibile de compensare către persoana responsabilă pentru pagube. De asemenea, un serviciu public poate solicita rambursarea cheltuielilor asociate măsurilor luate pentru prevenirea poluării. Întinderea prejudiciu de acest tip este determinată de cantitatea activităților efectuate pentru prevenirea poluării, nu de gradul de risc creat.

— *Prejudiciul de dezvoltare* – reprezintă o extindere a principiului precauției, având în vedere siguranța ulterioară responsabilității obiective și justificând răspunderea civilă bazată pe risc. Această formă de prejudiciu implică o daună care nu poate fi determinată în prezent, dar este evaluabilă din perspectiva dreptului contractual și a răspunderii delictuale. În ceea ce privește modalitățile de remediere, acestea se referă în special la încetarea poluării, restaurarea în natură și compensarea financiară [7, p.243].

Unii autori [11, p.39] susțin că responsabilitatea sistemului ar trebui să fie asumată de către cei care generează riscurile. Astfel, orice persoană implicată în crearea unui risc ar trebui să fie responsabilă pentru consecințele acestuia.

Prin urmare, chiar dacă în timpul desfășurării unor activități cu impact asupra mediului nu se constată o daună efectivă, cel care beneficiază de pe urma acestor activități poate fi obligat să plătească despăgubiri pentru riscul la care sunt expuși cei care nu sunt implicați în astfel de acțiuni (responsabilitate obiectivă). Totuși, în anumite situații care nu le pot fi imputate, aceștia ar putea suporta ulterior consecințele (prejudiciile) generate de o posibilă daună ecologică.

O asemenea abordare jurisprudențială ar putea facilita promovarea

unui regim de răspundere pentru punerea în pericol a altora, prin crearea unui risc nou, gestionat, pe care unii îl definesc drept un fapt generator distinct [6, p.433]. În acest sens, se consideră că, pentru a deschide dreptul la despăgubire, este suficient ca prejudiciul să rezulte material din aceste acțiuni, întrucât cel care desfășoară o activitate trebuie să-și asume riscurile asociate. Aceasta este cu atât mai justificată cu cât activitatea respectivă reprezintă pentru el o sursă de profit. Astfel, câștigul și riscul trebuie să fie asumate în același patrimoniu [5, p.45]. Pentru a fi calificat drept prejudiciu cauzat prin punerea în pericol a altora, riscul sau amenințarea de prejudiciu trebuie să fie iminentă, ceea ce presupune existența unei probabilități semnificative ca prejudiciul să se producă într-un interval de timp apropiat. Acest criteriu de iminență este esențial în stabilirea răspunderii pentru punerea în pericol a altora. Conform anumitor interpretări, amenințarea iminentă cu un prejudiciu presupune o probabilitate suficient de mare ca un prejudiciu asupra mediului să se producă într-un viitor apropiat [9, p.243].

– *Prejudiciul cauzat mediului natural*. Prejudiciul cauzat mediului natural se referă la vătămări aduse ecosistemului, biodiversității sau peisajului, cum ar fi dispariția unei specii de animale sau plante. Acest tip de prejudiciu este dificil, dacă nu imposibil, de evaluat în termeni financiari și implică de obicei măsuri de restaurare sau „reparare în natură”, adică acțiuni menite să readucă mediul într-o stare similară cu cea anterioară vătămării.

Legislația rusă privind protecția și folosința regnului animal consacră raporturile privind protecția și folosința animalelor sălbatice viețuitoare în habitatele lor naturale: apă, sol, subsol, iar animalele domestice, animalele aflate în captivitate sau semicaptivitate nu cad sub incidența acestor reglementări [14, p.325]. Codul civil al Federației Ruse, reglementând dreptul de proprietate, stabilește că animalele capturate din habitatul lor natural formează categoria de bunuri ale proprietății private.

Legislația civilă a Republicii Moldova, prin prisma reglementărilor articolului 2014 Codului civil, intitulat „Răspunderea pentru prejudiciul cauzat de animale” consacră dreptul la repararea prejudiciilor cauzate de animale, unde: „Proprietarul unui animal sau persoana care se servește de animal în timpul serviciului răspunde de prejudiciul cauzat de acesta fie că se afla în paza sa, fie că a scăpat de sub pază. Obligația reparației nu apare

dacă prejudiciul a fost cauzat de un animal domestic predestinat activității profesionale, de întreprinzător sau obținerii de mijloace pentru întreținerea proprietarului, iar proprietarul animalului a asigurat grija cuvenită pentru supravegherea animalului, sau dacă prejudiciul s-a produs chiar și în cazul manifestării unei asemenea griji. Tot în acest context, persoana care, în baza contractului încheiat cu posesorul animalului, și-a asumat obligația de a supraveghea animalul răspunde pentru prejudiciul cauzat de acesta dacă nu demonstrează nevinovăția sa” [2, art.2014]. În această ordine de idei, într-o speță [16]: „La data de 22 iulie 2019, pe unul din terenurile agricole ce aparține GȚ „Poclit Vasile”, a pătruns o turmă de oi și caprine care aparține lui Diaconu Vasile, locuitor al *****, titularul GȚ „Diaconu Vasile”. Turma de ovine care păștea pepeni a fost depistată la data de 22 iulie 2019 în jurul orei 04:00, de către paznicul Pașa Ivan. Acesta a explicat că, a depistat ovinele în lanul cu pepeni, le-a scos de pe lan și le-a condus la stâna care aparține lui Diaconu Vasile. Cât timp ovinele s-au aflat pe câmpul cu pepeni nu poate spune, și nici nu a putu să zică câte ovine au fost dar erau multe. Când a condus ovinele la stână a strigat însă nu a ieșit nimeni, din ce rezultă că ovinele erau fără supraveghere. Turmă de oi a pătruns la data de 22 iulie 2019 pe terenul GȚ „Poclit Vasile” din neglijență lui Diaconu Vasile, precum și a ciobanilor care au activat la acesta. Terenul cu suprafața de 1,2 ha era plantat cu bostănoase, inclusiv 0,75 ha era plantat cu pepeni galbene și 0,45 ha cu pepeni verzi, iar ca urmare a invaziei turmei de ovine, plantațiile au fost distruse. Referitor la mecanismul de apreciere a daunelor de animale domestice (turma de ovine) s-a concretizat că: „Pornind de la schema de plantare a pepenilor galbeni, care este de 1,4 x 0,5 m sau 0,7m la o plantă, se constată că au fost plantate 10 700 plante de pepeni galbeni. Respectiv, de la 10.700 plante au fost distruse în mediu 1,5 fructe la plantă, care fiind înmulțite la 1 kg și cantitate de 16.000 kg, care fiind înmulțiți la 5 lei, s-a constatat un prejudiciul de 80.000 lei. Pe suprafața de 0,45 ha plantată cu pepeni verde, plantele nu erau încă fructificate, dar au fost afectate vârfurile plantelor, prin care fapt prima roadă a fost compromisă. Paguba a fost evaluată de comisie în proporție de 15% din roada așteptată, ceea ce constituie o cantitate de 25 de tone de pepeni verzi. Ca urmare a investigațiilor efectuate, comisia a constatat pierderi de la roadă așteptată în cantitate de 8000 kg, care fiind înmulțită la 2,5 lei, constituie

20.000 lei. La fel, materialul semincer, care a fost semănat a fost evaluat la suma de 2.200 lei, aratul – 1100 lei, discuitul efectuat de 2 ori – 1000 lei, cultivatul realizat de 2 ori – 1000 lei, semănatul – 500 lei, aplicarea ierbicidului – 1150 lei, costul ierbicidului – 1150 lei, fertilizarea – 500 lei, costul fertilizantului – 1 350 lei. În consecință, prin Actul de constatare a pagubei din 05 august 2019, comisia a constatat **prejudiciu de 29.300 lei, care include venitul ratat și cheltuielile pentru pregătirea solului, semănatul și realizarea altor lucrări**. Astfel, s-a constatat cu certitudine că ovinele și caprinele care aparțin pârâtului Diaconu Vasile au cauzat un **prejudiciu material în sumă totală de 154.820 lei**”.

În altă cauză [17], cu privire la **repararea prejudiciului material cauzat de animale**: „La motivarea acțiunii au fost expuse circumstanțele cauzei. S-a indicat că la data de 13 septembrie 2015, aproximativ ora 20:20, ciobanii Valeriu Caranic și Vasile Luca, fiind în stare de ebrietate, conducând pe timp de noapte o turmă de ovine de aproximativ 300 de capete, încredințată lor, fiind obligați de a supraveghea animalele, proprietate a fraților Vasile Sava și Nicolae Sava, au traversat cu turma de ovine traseul public național R-34, în apropierea satului *****, raionul *****. Din motiv că ovinele traversau traseul printr-o zonă cu vizibilitate redusă, iar ciobanii nu posedau îmbrăcăminte cu elemente fluorescente-reflectorizante, turma de ovine a fost tamponată de automobilul de model „Opel Insigna”, cu număr de înmatriculare *****, condus de Andrian Andronachi, care se deplasa din direcția or. ***** spre mun. *****. Reclamantul a menționat că în urma accidentului automobilul a fost grav avariat, suma prejudiciului fiind estimată, conform raportului de expertiză nr. 301015AR din 29 octombrie 2015, în mărime de 231 779,00 de lei.

Răspunderea pentru prejudiciul cauzat de animale revine persoanei care la momentul cauzării prejudiciului avea paza juridică a animalului. Prin paza juridică se înțelege puterea de direcție, control și supraveghere pe care o persoană o poate exercita asupra unui animal, adică posibilitatea „păzitorului juridic” de a stăpâni și utiliza direct și personal sau prin intermediul persoanelor. Persoana care deține paza juridică a animalului răspunde pentru prejudiciul cauzat indiferent de vinovăția sa, deoarece art. 2014 Cod civil nu conține o reglementare specială privind posibilitatea acesteia de a proba contrariul, spre a înlătura temeiurile răspunderii. În

situația în care prejudiciul a fost cauzat de un animal domestic predestinat activității profesionale, de întreprinzător sau obținerii de mijloace pentru întreținerea proprietarului, legiuitorul instituie prezumția de vinovăție a acestuia. Obligația reparației apare dacă persoana care, în baza contractului încheiat cu posesorul animalului, și-a asumat obligația de a supraveghea animalul răspunde pentru prejudiciul cauzat de acesta dacă nu demonstrează nevinovăția sa”. Consolidarea poziției instanțelor judecătorești în vederea reparării daunelor cauzate de animale domestice are loc prin luarea deciziilor similare [15], unde instanța s-a expus asupra faptului că: „Conform art. 2014 CC RM proprietarul unui animal s-au persoana care se servește de animal în timpul serviciului, răspunde de prejudiciul cauzat de aceasta, fie că se află în paza sa, fie că a scăpat de sub pază. Răspunderea pentru prejudiciul cauzat de animale, se aplică numai în cazul prejudiciului cauzat de animale care se afla în paza juridică a unei persoane, asupra lor putând fi exercitată o putere de direcție, control și supraveghere. Din această categorie fac parte animale domestice, indiferent de specie. Răspunderea pentru prejudiciul cauzat de animale revine persoanei în a cui posesie se află animalul și răspunde pentru prejudiciul cauzat indiferent de voința sa”.

Dosarul nr. 2a-4960/14 [18] din 03.02.2015 expune detaliat un caz practic privind mecanismul de calculare și încasare a prejudiciilor materiale cauzate animalelor domestice. Din conținutul speței putem deduce, că: „La data de 06.05.2014, Ion Vieru a depus o cerere de chemare în judecată împotriva Solonari Valentina cu privire la repararea prejudiciului material cauzat. În motivarea acțiunii a indicat că, la data de 21.04.2013 a priponit cabalina pe imășul din preajma s. Mașcăuți, raionul Criuleni. În aceeași zi, aproximativ la ora 16.00, calul care aparține pârâtei, a traumatizat cabalina, iar conform concluziilor medicului veterinar, a fost nevoit să sacrifice calul și carnea a dat-o spre realizare, primind un venit de 4000 lei. La momentul incidentului costul unui cal constituia suma de 9.500-10.000 lei, și astfel i-a fost cauzat un prejudiciu material în mărime de 5.500 lei. Așadar, la calcularea valorii prejudiciului s-a ținut cont de preț real al unei cabaline care, conform certificatului eliberat de către întreprinderea

„Coopcolprod” nr.32 din 18.04.2014 este de 7.000-10.000 lei, în mediu constituie suma de 8.500 lei, și suma încasată de Ion Vieru în rezultatul

sacrificării cabalinei este de 4.000 lei, astfel se va încasa diferența prejudiciului cauzat în mărime de 4.500 lei.”

Prin prisma analizei minuțioase a practicii judiciare privind prejudiciile materiale cauzate de animale domestice sau prejudiciile cauzate animalelor domestice, la calcularea prejudiciului se iau în considerare mai multe elemente de bază ce formează prejudiciului, cum ar fi: preț real al animalului; venitul ratat și cheltuielile pentru pregătirea solului, semănatul și realizarea altor lucrări (Decizie Curtea de Apel Cahul, sediul mun. Cahul din 27.02.2024 în Dosarul nr. 2-20000003-05-2a-27072023); prețul mediu de realizare a materialului semincer; discuitul, cultivatul, semănatul, aplicarea ierbicidului, costurile legate fertilizarea solului, etc.

Drept urmare a raționamentelor expuse *supra* putem conchide că animalele, prin prisma reglementărilor civile, se încadrează în categoria lucrurilor, care fiind susceptibile apropierei formează bunuri mobile. Astfel, pornind de la natura acestora, putem aprecia just mecanismul specific reparării daunelor cauzate regnului animal.

Aplicarea măsurilor de răspundere civilă nu are doar rolul de a condamna acțiunile care au dus la încălcarea normelor juridice, ci și de a asigura stabilitatea mediului ambiant [12, p. 121-123].

Protejarea mediului este considerată o problemă prioritară, având în vedere că afectează însăși existența umană. Conștientizarea necesității unei soluționări eficiente a acestei probleme a condus la stabilirea condiției aplicării tuturor metodelor care ar putea avea un efect pozitiv, chiar și cel mai mic, în rezolvarea ei. În ceea ce privește instituția răspunderii în relațiile de dreptul mediului, aceasta se caracterizează prin faptul că sunt aplicate și aplicabile aproape toate formele de răspundere, inclusiv cea civilă. Cu toate acestea, răspunderea civilă în cadrul relațiilor juridice de dreptul mediului prezintă anumite caracteristici specifice.

În așa fel articolul 3 al Legii privind protecția mediului înconjurător al Republicii Moldova declară principiul „responsabilității tuturor persoanelor fizice și juridice pentru prejudiciul cauzat mediului”. Realizarea de facto a acestui principiu, implementarea lui în practică, ne solicită respectarea anumitor condiții specifice, uneori chiar neordinare, care ar putea să asigure pe deplin scopul urmărit.

Vom încerca să evidențiem specificul aplicării răspunderii civile în ra-

porturile de dreptul mediului chiar și în pofida formulărilor „clasice”, expuse în legislația de mediu, și anume, că:

„... (i) ncălcarea prevederilor prezentei legi atrage după sine răspunderea civilă, penală, contravențională, după caz” [4]. Vizavi de principiul răspunderii obiective – indiferent de culpă – pentru daunele de mediu, în doctrină sunt înaintate opinii precum că ar fi necesar de a face o diferențiere între ceea ce privește aplicarea răspunderii penale, civile și contravenționale pentru încălcarea prevederilor Legii privind protecția mediului înconjurător și răspunderea pentru cauzarea daunei de mediu [9;10]. Despre cea din urmă se discută în perspectivă ca despre o formă distinctă de răspundere.

Important însă este acel fapt că în ce privește răspunderea patrimonială pentru daunele ecologice, indiferent de faptul dacă se recunoaște sau nu la nivel doctrinar ca o răspundere de dreptul mediului distinctă de cea civilă, totuși ne aflăm în prezența unui șir de particularități.

Astfel, dacă am porni de la aceasta, ar trebui să susținem că, într-un proces de examinare a unei cereri de despăgubire pentru contracararea unei daune rezultate dintr-un act poluator, s-ar aplica toate regulile de drept material și procesual civil.

În același timp, observăm că regula aceasta este inaplicabilă pentru procedura de dezdăunare de mediu, iar prin urmare ideea că toate regulile prevăzute de legislația civilă sunt proprii raporturilor de despăgubire a daunei de mediu nu-și poate găsi un fundament trainic și poate fi combătută destul de ușor.

În vederea argumentării ipotezei inaplicabilității tuturor regulilor de drept civil pentru daunele de mediu, enumerate *infra* susținem:

– În cadrul unui proces civil, într-o cauză de „drept comun”, procedura este inițiată doar de către partea care nemijlocit a avut de suportat o daună de natură patrimonială.

Într-adevăr, în cazul unei daune de mediu, procedura de examinare și solicitare a despăgubirilor poate fi inițiată nu doar de către persoana care a suferit direct o daună de natură patrimonială, ci și de către o autoritate publică responsabilă pentru protecția mediului, care deține atribuții și funcții în acest domeniu. Mai mult, orice altă persoană poate iniția procedura chiar dacă nu a suferit direct daune patrimoniale din cauza daunei cauzate mediului. Astfel, dreptul de a iniția o acțiune de despăgubire în cazul daunelor

cauzate regnului animal este extins pentru a permite un spectru mai larg de actori să protejeze și să promoveze interesul comun în conservarea și restaurarea mediului.

Deci, acțiunea în justiție poate fi înaintată de către o persoană ce a avut de suferit personal ca urmare a actului dăunător, precum și de către o persoană care are de suferit din cauza actului prejudiciabil prin ricoșeu, așa cum și de către o persoană care nemijlocit nu a avut de suportat suferințe.

De asemenea, procesul civil în cauzele de acordare de despăgubiri pentru daunele suferite ca urmare a unui act de poluare, poate fi declanșat și de către o terță persoană, care nu a avut de suferit nemijlocit sau mijlocit un prejudiciu din urma actului poluator. Ne referim inclusiv la unele categorii de daune de mediu pe care unii autori le atribuie la compartimentul tulburărilor de vecinătate [13, p. 57-61].

Acest drept la acțiune – *action popularis* – este fundamentat prin consacarea dreptului persoanei la un mediu sănătos și echilibrat din punct de vedere ecologic. Reglementările respective au sediu în *Legea Republicii Moldova privind protecția mediului înconjurător*, care în articolul 30 stabilește că: „... (s)tatul recunoaște tuturor persoanelor fizice dreptul la un mediu sănătos, în care scop asigură, în conformitate cu legislația în vigoare, dreptul de a se adresa, direct sau prin intermediul unor organizații, partide, mișcări, asociații, autorităților pentru mediu, administrative sau judecătorești pentru a sista acțiunile care aduc daune mediului, indiferent dacă agenții economici vor fi sau nu prejudiciați în mod direct și dreptul la despăgubire pentru prejudiciul suferit cu urmare a poluării sau a altor acțiuni de afectare a mediului, precum și pentru prejudiciul adus sănătății oamenilor” [4].

– În procesul civil comun, păgubașul poate fi exonerat de la răspundere. Aceasta este o oportunitate a reclamantului de a decide între a cere reparațiunea sau a refuza de a cere reparațiunea.

Într-adevăr, în cazul unei cauze de despăgubire în urma unei daune cauzate regnului animal, posibilitatea de a opera exonerarea de răspundere pentru dauna de mediu este exclusă, având în vedere că legislația de mediu instituie principiul „*poluatorul plătește*”. Acest principiu implică responsabilitatea clară a celui care a cauzat dauna mediului de a suporta costurile reparațiilor, compensațiilor și alte măsuri necesare pentru reme-

dierea sau minimizarea impactului negativ al daunei asupra mediului. În astfel de cazuri, partea care a cauzat dauna de mediu poate fi obligată să suporte răspunderea fără a se putea exonera de aceasta pe baza unor excepții sau apărări legale specifice din dreptul civil comun. Aceasta deoarece mediul nu tolerează daunele. Ele trebuie reparate. Altfel, mediul tinde spre un echilibru, iar uneori acest echilibru nu se stabilește neapărat în favoarea confortului uman.

Anume acest fapt impune ca reprezentantul statului, fie că acesta este reprezentant al autorității administrației publice locale sau centrale de specialitate, fie că este reprezentant al autorităților constatatoare. Într-o cauză de drept comun în care chestiunea reparației este o problemă ce privește doar interesul privat al pârâtului și reclamantului, aceștia au libertatea de a decide dacă doresc sau nu să inițieze procedura de solicitare a dezdăunării. Cu toate acestea, în cadrul unui proces declanșat de o cerere de dezdăunare ca urmare a unui prejudiciu cauzat regnului animal, situația poate fi diferită.

În cazurile daunelor de mediu, adesea interesele implicate depășesc sfera intereselor private ale părților implicate. Acestea pot include interesele publice, protecția biodiversității și conservarea ecosistemelor. Din acest motiv, chiar dacă părțile ar prefera să nu inițieze procedura de solicitare a dezdăunării din motive personale sau financiare, autoritățile competente sau alte părți interesate pot să fie implicate în demararea procesului pentru a asigura protecția mediului și repararea prejudiciului cauzat regnului animal.

Astfel, în astfel de cazuri, facultatea de a nu porni procedura de solicitare a dezdăunării poate fi limitată de interesul public și de necesitatea de a asigura conservarea și restaurarea mediului înconjurător.

– În procesul civil comun, părțile pot negocia cuantumul despăgubirilor spre diminuarea acestora în raport cu valoarea reală a daunei.

Într-adevăr, într-un proces care are ca obiect o cauză de despăgubire în urma unei daune cauzate regnului animal, posibilitatea de a diminua cuantumul despăgubirii prin negocieri poate fi exclusă. Acest lucru se datorează unor principii și interese specifice.

Legislația și principiile legate de protecția mediului, inclusiv principiul „despăgubirii integrale a daunei cauzate mediului”, pot impune obli-

gația de a acoperi în totalitate daunele cauzate mediului și regnului animal. Interesele publice legate de conservarea mediului și a biodiversității pot prevala în fața intereselor private, motiv pentru care reducerea cuantumului despăgubirii prin negocieri poate fi exclusă. Cei care cauzează daune mediului, inclusiv daune regnului animal, pot fi obligați să suporte consecințele acțiunilor lor și să ofere despăgubiri adecvate pentru restaurarea și compensarea daunelor produse.

Prin urmare, în cazurile de daune cauzate regnului animal, părțile implicate pot fi îndemnate să urmărească o despăgubire integrală și adecvată în conformitate cu principiile legale și de protecție a mediului, fără posibilitatea de a diminua cuantumul despăgubirii prin negocieri.

Deși potrivit legislației din Federația Rusă făptuitorul poate fi scutit de o parte din sarcina de despăgubire, vizând starea financiar-materială a făptuitorului, considerăm că o astfel de abordare este una depășită conceptual, deoarece pentru natură, dar și pentru alți oameni, nu este mai puțin bolnăvicios de a suporta consecințele unei poluări, dacă cel ce a comis fapta poluatoare, va fi mai puțin avut, din punctul de vedere a valorii patrimoniului său.

Considerăm că toți noi trăim în mod egal în fața Naturii, iar consecința dăunătoare ne afectează în egală măsură, indiferent de censul de avere. Aceasta deoarece suntem de față cu fenomene obiective, care nu „înțeleg” considerațiunile și valorile sociale și morale. Și obligația de despăgubire nu poate avea raportare la criteriile neobiective (sociale și morale). Natura poate fi ori pură, ori poluată.

Pe cale de consecință, s-ar putea admite că persoana trebuie să se „mulțumească” de un mediu poluat doar din considerentul că această poluare este generată de o persoană mai puțin avută (săracă) și ar trebui să nu se mulțumească cu o stare de poluare, dacă această poluare ar fi fost provocată de o persoană cu o stare patrimonială mai avansată.

Este evident că o astfel de abordare este una populistă, nu este logică și nu asigură realizarea scopurilor de protejare a mediului.

Într-o cauză de drept comun în care problema vizează doar interesul privat al pârâtului și reclamantului, focalizarea se face pe relația directă dintre aceștia și dauna suferită. Totuși, în cazul unei cereri de dezdăunare ca urmare a unui prejudiciu cauzat regnului animal, problema unui interes

public devine centrală și evidentă. În aceste situații, natura obiectivului apărut se extinde dincolo de interesele private ale părților implicate și se concentrează pe impactul daunelor asupra mediului și comunității în general. Aceasta evidențiază importanța unor decizii și acțiuni care să asigure protejarea și respectarea valorilor ecologice și sociale, reflectând preocupările și cerințele legate de dreptul mediului și de conservarea naturii.

– Dacă într-un proces civil comun, pentru a fi soluționată chestiunea temeiniciei solicitărilor, în instanță urmează a fi examinată chestiunea vinovăției făptuitorului. Aceasta este o regulă pentru procesul civil de drept comun. În procesul de examinare a unei cereri de chemare în judecată privind dezdăunarea unui prejudiciu cauzat regnului animal, problema vinovăției nu constituie obiect de examinare și nu se pune în dezbatere. Aceasta deoarece răspunderea pentru daunele de mediu are un caracter obiectiv. Acest fapt rezultă din condițiile impuse de prevederile lit. c) al art. 3 al Legii protecției mediului înconjurător [4].

Concluzii

Cele expuse mai sus ne pun în situația în care suntem nevoiți să ajungem la concluzia că aplicarea regulilor de răspundere civilă în raporturile de dreptul mediului este caracterizată de anumite particularități. Aceste particularități sunt condiționate de specificul raporturilor de dreptul mediului și de scopul utilizării instituției răspunderii juridice pentru asigurarea realizării acestor deziderate.

În esență însă, fără a pretinde la o reconsiderare a acestei răspunderi ca o formă de răspundere distinctă, considerăm că răspunderea patrimonială pentru daunele de mediu, care constituie obiect de examinare pentru raporturile de dreptul mediului, se aplică cu unele caractere și condiții diferite de cele caracteristice pentru restul raporturilor, în mod special de cele de drept civil.

Răspunderea patrimonială în raporturile de dreptul mediului este o formă specifică a răspunderii juridice, care implică obligații particulare legate de cauzarea de daune mediului. Această formă de răspundere constă în înlăturarea consecințelor provocate de fapta cauzatoare de daune și a condițiilor care favorizează provocarea acestora, precum și în despăgubirea prejudiciilor cauzate mediului, indiferent de vinovăția autorului faptei.

Principiile răspunderii patrimoniale în dreptul mediului se concentrează pe principiul „poluatorul plătește”, care impune responsabilizarea celor care generează daune mediului pentru consecințele acțiunilor lor. Astfel, răspunderea patrimonială vizează nu doar repararea daunelor produse, ci și luarea măsurilor necesare pentru înlăturarea efectelor negative și prevenirea unor astfel de situații în viitor.

Această formă de răspundere reflectă preocuparea pentru protejarea mediului și asigurarea unei conduite responsabile din partea celor implicați în activități care pot afecta mediul și biodiversitatea.

Referințe bibliografice:

1. Cod civil al României, aprobat prin Legea 71/2011, republicată. În: Monitorul Oficial al României, 15.07.2011, nr. 505;
2. Cod civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86, 661;
3. Legea vânătorii și protecției fondului cinegetic nr.407/2006. În: Monitorul Oficial al României nr.944 din 22.11.2006;
4. Legea privind protecția mediului înconjurător: nr. 1515 din 16.06.1993. Publicat: 30.10.1993 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 10;
5. ARDELEAN Grigore, Consacrarea diferitor tipuri de prejudicii ecologice prin prisma specificității care le caracterizează. În: Legea și Viața, 2016, nr. 5, p. 42. ISSN 2587-4365;
6. DUȚU Mircea, DUȚU Andrei. Răspunderea în dreptul mediului. București: Editura Academiei Române, București, 2015. p.92. 349.6;
7. DUȚU, Mircea. Tratat de dreptul mediului, Ediția a 3-a. București: C.H. Beck, 2007. p.575. ISBN 978-973-115- 202-8;
8. DUȚU, Mircea. Repararea prejudiciului ecologic în condițiile Codului civil. În: Pandectele române, 2014, nr. 6, p.18;
9. LUPAN, Ernest. Tratat de dreptul protecției mediului. București: C.H Beck, 2009. p.400. ISBN 978-973-115- 519-7;
10. LUPAN, Ernest, Observații pe marginea prevederilor Legii nr. 137/1995 privitor la răspunderea juridică, În: Fiat Justitia, 2003, nr. 1, pp. 58-64. ISSN 1224 – 4015;

11. NICOLAU, Ingrid Ileana. Aspecte privind responsabilitatea pentru daune ecologice în legislația franceză. În: *Legea și viața*, 2010, nr. 11, p. 38-40;
12. SÂNDULESCU, Ingrid-Ileana, Definiția răspunderii civile în raporturile de dreptul mediului. În: *Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova*, Ediția a VII-a, Chișinău, 2007, p.121-123. ISSN 1857-0976;
13. TEODOROIU, Simona-Maya. Răspunderea civilă pentru dauna ecologică. București: Lumina Lex, 2003. p.83;
14. БОГОЛЮБОВ, С.А. Экологическое право. Учебник для вузов. Москва: НОРМА, 1998. с.325. ISBN 5- 89123-259-6;
15. Hotărâre Judecătoria raionului Dondușeni, orașul Dondușeni din 24.02.2010 în Dosarul nr. 2-19/2010. Disponibil: https://jed.instante.justice.md/pigd_integration/pdf/ee5579c1-1030-df11-9b41-00226442fbc5 [accesată: 04.01.2025];
16. Decizie Curtea de Apel Cahul, sediul mun. Cahul din 27.02.2024 în Dosarul nr. 2-20000003-05-2a-27072023. Disponibil: https://cach.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/7945f700-41bd-4beb-a93c-ef87d6288ae9 [accesată: 01.02.2025];
17. Decizie Curtea de Apel Cahul, sediul mun. Cahul din 10.06.2019 în Dosarul nr. 05-2a-331-14032019. Disponibil: https://cach.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/7f4a3b6b-b79e-41fb-b2d1-eae033e23e42 [accesată: 10.03.2025];
18. Decizie Curtea de Apel, sediul mun. Chișinău din 03.02.2015 în Dosarul nr. 2a-4960/14. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/cd3dadda-6fb6-e411-8112-005056a5d154, [accesată: 21.01.2025].

PAPRICULARITĂȚILE REPARĂRII DAUNELOR CAUZATE REGNULUI ANIMAL PRIN PRISMA REGLEMENTĂRIILOR SPECIFICE UNIUNII EUROPENE

Elena-Casiana ALEXĂNDRESCU¹³

<https://orcid.org/0009-0002-9552-7026>

<https://doi.org/10.59295/tspp2025.09>

Rezumat: *Adoptarea unui cadru de reglementare uniform în domeniul prevenirii și reparării daunelor aduse mediului a reprezentat o preocupare majoră pentru instanțele Uniunii Europene de ceva vreme. Aceasta este legată de necesitatea aplicării unor principii de bază, precum răspunderea și principiul „poluatorul plătește”, în gestionarea problemelor de mediu.*

Principiul răspunderii se referă la ideea că cei care cauzează daune aduse mediului trebuie să suporte consecințele acțiunilor lor și să repare daunele cauzate. Acest principiu este esențial pentru asigurarea unei abordări juste și echitabile a gestionării problemelor de mediu și reprezintă un pilon important al dreptului și jurisprudenței Uniunii Europene.

Cuvinte cheie: regnul animal, daună, reglementare, Uniunea Europeană, reparare.

THE PARTICULARITIES OF REPAIRING DAMAGE CAUSED TO THE ANIMAL KINGDOM THROUGH THE LENS OF SPECIFIC EUROPEAN UNION REGULATIONS

Abstract: *The adoption of a uniform regulatory framework in the field of prevention and remedying of environmental damage has been a major concern for the courts of the European Union for some time. This is linked to the need to apply basic principles, such as liability and the polluter pays principle, in the management of environmental problems.*

The liability principle refers to the idea that those who cause environ-

¹³ cercetătoare, Universitatea Tampere, Republica Finlanda, elena.bianca.1990.24@gmail.com.

mental damage must bear the consequences of their actions and make good the damage caused. This principle is essential for ensuring a fair and equitable approach to the management of environmental problems, and is an important pillar of European Union law and case law.

Keywords: animal kingdom, damage, regulation, European Union, repair.

Introduction

On 9 February 2000, the European Commission adopted the *White Paper on Environmental Liability* [1], an international act which succeeded in establishing a set of environmental principles which clarified the shortcomings in the European regulatory framework. Community intervention in the field was conditioned by the need to ensure the coherence of policies and Community law, creating a basis for guaranteeing competition and improving the functioning of certain mechanisms of the internal markets of the Member States.

The common objective was to fill the gaps in the legislation of the EU Member States, which allowed for liability in the event of damage to the health of persons or property, but did not always cover damage caused to natural resources and in particular to biodiversity.

In these efforts, the *White Paper* represented an essential instrument for strengthening liability in the field of environmental protection, so that damage caused to natural resources and biodiversity would be taken into account and fairly compensated in accordance with the „polluter pays” principle. This approach had a significant impact on the harmonisation and efficiency of environmental policies within the European Union.

Issues were addressed regarding the acceptance and applicability of the principle of non-retroactivity in the regime of liability for environmental damage, including discussions on the assessment of „past pollution”. These issues were addressed in the context of the development and implementation of environmental policies and legislation in the European Union, with the objective of clarifying and establishing clear and fair rules in the management of liability for environmental damage, regardless of when it occurred [13, p.363].

Core content. The principle of coherence has been emphasised and

capitalised on in European policies on environmental liability, expressed through the definition of a set of priorities. The European Commission has emphasised the importance of integrating the environmental liability regime into the context of appropriate prevention regimes. Thus, it has been highlighted that the environmental liability regime should not be considered separately from the associated prevention measures.

In the context of the European Union legislative framework, not all activities with the potential to cause environmental damage are treated uniformly, and the protection of the environment and species is not applied equally and uniformly. In this regard, particular attention is paid to activities with increased danger or that significantly affect natural balances. Emphasis is also placed on contaminated areas and the need to protect biodiversity, as they are more vulnerable and require specific measures for conservation and recovery.

It is important to underline that the adoption of a Union document on liability for causing environmental damage was not enough. On 23 January 2002, the proposal of the European Parliament and of the Council on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage was published (COM 2002/17 final), which was subsequently amended on 26 January 2004 (COM 2004/55 final) and was finalised as *Directive 2004/35/EC on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage* [5, p.56], adopted on 21 April 2004. This Directive represented a significant step in strengthening the legal and institutional framework for liability for environmental damage in the European Union. It provided clarity and guidance on liability for environmental damage, setting out clear requirements and procedures for its prevention and remedying. It also encouraged the harmonisation of practices and standards in the Member States, thus helping to ensure a high level of environmental protection throughout the EU. According to the provisions of *Directive 2004/35/EC*: „...(pre)vention and remedying of environmental damage must be implemented in accordance with the „polluter pays” principle, meaning that the polluter must be charged with the costs of measures taken by public authorities to maintain the environment in an acceptable state” [14, p.116]. At the same time, it is stated that: „the operator whose activity has caused environmental damage or an imminent

threat of such damage must be held financially liable, in order to induce operators to adopt measures and develop practices designed to reduce the risks of environmental damage, so as to reduce exposure to the associated financial risks” [5, art.2, p.56].

From the above-mentioned act, we can see that the following categories of damage were assessed:

- direct or indirect damage caused to the aquatic environment covered by Community legislation on water management;
- direct or indirect damage caused to species and natural habitats protected at Community level by the 1979 Wild Birds Directive and the 1992 Habitats Directive;
- direct or indirect contamination of soil posing a significant risk to human health.

In the context of the application of the polluter pays principle, the Directive imposes on Member States the responsibility to ensure that damage caused to species and natural habitats protected at Community level is repaired. This can be a difficult task, as sometimes the exact identification and assessment of the damage, as well as the determination of culpability and remedial measures, can be complex.

Under the Directive, Member States are required to cooperate with the operator or person responsible for the activity that caused the damage. This involves establishing mechanisms for collaboration and communication between authorities, environmental protection bodies and private entities involved in the activities causing the damage. Cooperation is therefore essential to ensure that the damage is remedied effectively and in accordance with legal and regulatory provisions.

We would like to emphasize that cross-border crime has a special dynamism, with serious negative consequences on environmental elements, but also positive on the profits made by some, not infrequently with the concurrence of political factors, and the clandestine storage of toxic and hazardous waste, the trade in illegally exploited natural resources, as a rule, in a smuggling system, etc. In response to such dangerous effects, a quasi-unanimous social reaction has emerged, requesting the intervention of the criminal legislator or the incrimination of the respective phenomenon, adequate to operate the axiological transfer from the „criminological

assessment” to the „legal-criminal assessment” of these phenomena [16, p.549].

In terms of environmental liability and environmental protection through criminal law at the EU level, we would like to point out that after the adoption, on 4 November 1998, of the *Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law* [3], the Tampere European Council in October 1999 called for increased efforts to adopt common definitions, criminalisations and sanctions in significant areas of crime, including environmental crime.

Moreover, taking a first step towards establishing environmental protection through criminal law instruments, *Directive 2008/99/EC on the protection of the environment through criminal law* was finally adopted on 19 November 2008 [3], representing real progress in the field, being the first EU regulatory act concerning environmental criminal law.

Directive 2008/99/EC is a European legislative framework that establishes minimum standards for the protection of the environment through criminal law. This Directive aims to prevent and sanction activities that may cause environmental damage, being applicable to a wide range of activities with a potential negative impact on the environment. In this context, from the moment of adoption until the present period, legislative „deadlocks” have been identified, which have led to a blockage of the activity of the European courts.

The European Commission carried out an evaluation of Directive 2008/99/EC in the period 2019-2020, the results of which were published in October 2020. The evaluation criteria used were:

- a) effectiveness (whether the objectives of the directive have been achieved);
- b) efficiency (whether the benefits of implementing the directive justify the costs);
- c) coherence (in relation to other EU regulations in the field of criminal law and environmental law, as well as to the EU’s international obligations;
- d) relevance (of the initial objectives of the directive in relation to present and future needs).

Following the evaluation, the experts concluded that the document did not produce the desired effects for the *following reasons*:

- The scope of the directive is outdated and defined in an overly complex manner, which hinders effective criminal proceedings and cross-border cooperation,

- The directive contains numerous unclear definitions used to describe environmental crimes, which may hinder effective criminal proceedings and cross-border cooperation.

- The level of sanctions is not sufficiently precise and dissuasive, a phenomenon found in all EU Member States.

- Insufficient cooperation at national and cross-border level on environmental crime between Member States hinders the efficient conduct of criminal proceedings.

- The lack of reliable, reliable and comprehensive statistical data on criminal proceedings concerning environmental crime in the Member States hinders the monitoring of the effectiveness of these measures by both policy makers and practitioners.

- Inefficiency of the law enforcement chain: environmental crimes are not prioritized, identified, investigated and sanctioned effectively, due to the malfunctioning of specific procedures. These have been found at the level of all Member States and concern all the institutions involved, at the same time, a lack of qualified personnel, insufficient training and a lack of specialist knowledge, together with poor cooperation and information sharing in the field, have also been identified.

As a result of this evaluation, the Commission decided to review the directive, and an impact assessment study was prepared between February and July 2021. At the same time, the European Commission ordered a separate study to identify the impact, in particular economic and financial, of the proposed changes, and a resolution was adopted in this regard [3].

In the context of the document, the section „special observations” stated that:

„The European Parliament regrets that environmental crime is one of the most profitable forms of transnational criminal activity; therefore calls on the Commission and the Member States to allocate adequate financial and human resources to prevent, investigate and prosecute environmental crime and to improve the skills of the authorities involved, including prosecutors and judges, in order to be able to prosecute and sanction environmen-

tal crime more effectively; calls on the Member States to set up or strengthen specialised units within national police services, at the appropriate levels, for the investigation of environmental crime; also calls on the Commission and the Member States to ensure that all Member States have adequate procedures for managing environmental crises, at national and transnational level, and encourages Member States to use joint investigation teams and exchange information in transnational cases of environmental crime, which facilitates the coordination of investigations and prosecutions carried out in parallel in several Member States” [6, p.5].

Based on the synthesis of the conclusions and studies carried out, the European Commission proposed a set of objectives aimed at improving the Union regulatory framework, as follows:

Objective no. 1 establishes the improvement of the effectiveness of criminal investigation and trial by updating the scope of the directive and introducing an efficient mechanism for its constant updating in relation to the *European Green Deal* [7].

Objective no. 2 focuses on improving the effectiveness of the criminal trial by eliminating vague terms used in the definition of environmental crime, defining them more precisely within the directive and eliminating imprecise terms, such as „significant damage”, „high risk”.

Objective no. 3 is based on the application of concrete and proportionate sanctions for environmental crimes, with minimum and maximum levels of penalties being established. At the same time, it is proposed to correlate the amount of the financial sanction with the financial situation of the perpetrator and/or with the illicit profile obtained by him.

Objective no. 4 consists of promoting cross-border judicial cooperation, by harmonizing criminal investigation tools, the obligation to cooperate through Europol, Eurojust and OLAF (European Anti-Fraud Office), but also new rules regarding material jurisdiction.

Objective no. 5 aims to improve information cooperation in the field of environmental crime by obliging Member States to collect and communicate statistical data to the Commission according to common harmonized standards.

Objective no. 6 aims at implementing training programs at all levels, creating national and Union strategies to combat environmental crime and

increasing awareness of the issue among the population.

Furthermore, in the light of the proposals for the Directive, the Commission has identified the need for criminal sanctions to ensure the effective implementation of EU environmental policies, in relation to the following categories of offences not currently covered by the Directive:

- placing on the market of products which, in breach of mandatory requirements, cause significant damage to the environment as a result of the wider use of the product;
- serious infringements of EU chemicals legislation which cause significant damage to the environment or human health;
- illegal recycling of ships;
- illegal abstraction of water;
- sources of discharges of polluting substances from ships (this category of offences is enshrined in Directive 2005/35/EC [4, p.11];
- illegal trade in timber;
- serious infringements of the rules on the introduction and spread of invasive alien species of Union concern;
- serious circumvention of the requirements to carry out an environmental impact assessment;
- illegal production, placing on the market, import, export, use, emission or release of fluorinated greenhouse gases [3, p.5].

After a period of negotiations, *EU Directive 2024/1203 on the protection of the environment through criminal law* was published, replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC.

The adapted regulatory framework certainly improves the previous legal framework for combating environmental crimes, in particular with the extension of the offences and the introduction of specific criminal and non-criminal penalties.

Unlike *Directive 2008/99/EC on the protection of the environment through criminal law*, which contained a total of nine offences (including three pollution control offences, two waste management offences, three biodiversity offences and one air pollution management offence), the recast Directive 2024/1203 not only maintains these offences (with some changes ranging from significant to modest) but also introduces 12 new offences. In addition, it introduces two new offences for acts comparable to

ecocide [15], largely due to the interventions of the European Parliament during its negotiations [5, art.3 (3)]. This extension largely reflects new developments in EU environmental law and policy, including new EU environmental legislation that was being adopted while the recast Directive 2024/1203 was being negotiated. Ultimately, this led to essential changes to the text of Directive 2024/1203. In this regard, it should be noted that the 2008 Directive on the Protection of the Environment through Criminal Law already provided for the option to amend that Directive, taking into account new developments in EU environmental policy. However, this option was never exercised and no amendments were made in accordance with the 2008 Directive.

Overall, the new Article 3(2) of Directive 2024/1203 lists a total of 21 offences dealing with a wide range of environmental policy concerns, in particular:

- Pollution control (including mercury pollution);
- Waste management;
- Hazardous activities in installations;
- Pollution of offshore installations;
- Pollution with radioactive substances;
- Invasive species;
- Project execution/environmental impact assessment;
- Ship shipment;
- Ship recycling;
- Ship-source pollution;
- Operation of an installation;
- Radioactive materials;
- Placing on the market of goods/illegal trade in timber;
- Ozone-depleting substances;
- Fluorinated greenhouse gases;
- Illegal water abstraction;
- Killing/possession of species;
- Illegal trade in species/CITES;
- Habitat degradation.

It should be noted that most of these offences could be classified as „concrete endangerment offences”, as they require a certain threshold of

environmental damage to be reached. There are also „abstract endangerment offences”, which do not depend on a threshold of environmental damage being reached [17, p.158-163]. However, despite the significant expansion of the number of offences, it could have been criticised that Directive 2024/1203 could have gone further and criminalised other activities with a significant impact on the environment or health, in particular illegal, unreported and unregulated fishing, fraud in EU carbon markets, illegal trade in genetically modified organisms (GMOs) and their deliberate release into the environment and the setting of forest fires – none of which are included as separate offences in Directive 2024/1203.

For example, with regard to the EU Timber Regulation, although all Member States have included sanctions for offenders in national law, the types of sanctions and their maximum levels vary significantly from one Member State to another: administrative fines and confiscations can be imposed in 23 Member States, criminal fines in 16, imprisonment in 17, suspension of activity in 15 and other types of sanctions in 11. The fines applicable for infringements of the EU Timber Regulation range from EUR 50 to an unlimited amount [10, p.14].

These discrepancies between Member States’ sanction regimes applicable to infringements of the EU Timber Regulation and the fact that sanctions are often considered too low to have a real deterrent effect on illegal behaviour, together with uneven enforcement across the EU, pose a risk of trade diversion.

Disparities in sanction regimes and inconsistent enforcement of the legislation across Member States can create an unfair playing field between economic operators, giving an advantage to those who do not comply with legal requirements or who do not face adequate sanctions for environmental damage. This can directly affect operators who strictly comply with the rules and invest in environmentally friendly practices.

To remedy this situation and ensure a level playing field, the Environmental Crime Directive can be considered as an important instrument. Harmonising sanctioning regimes and approximating the levels of sanctions across the European Union could help to combat discretion and significant differences in the approach to environmental offences between Member States. This would increase trust in a fair enforcement system and encour-

age compliance with environmental rules across the European Union. As another example, illegal water abstraction is a serious problem, especially in the context of climate change, as it contributes to the accelerated depletion of water resources. This illegal activity can have devastating consequences for aquatic ecosystems, the environment and the human communities that depend on these resources. In its 2021 Special Report entitled „Sustainable water use in agriculture: CAP funds likely to promote more intensive rather than more efficient water use”, the Court of Auditors documents the ineffectiveness of administrative measures to address excessive water abstraction and highlights that checks are rare and penalties are too low to ensure effective implementation and compliance with the relevant obligations. The report points to shortcomings in the penalty regimes in each Member State [8, p.32].

The Republic of Moldova, as a candidate state for accession to the European Union, is to harmonize national legislation with the Union legislation as a priority. Moreover, at the national level, according to the *Report on the activity of the prosecutor's office in 2021* [18, p.111-115], with reference to the investigation and combating of crimes against the forest fund and forest lands, in 2020-2021 only 13 criminal cases were initiated under art. 231 of the Criminal Code (Illegal felling of forest vegetation). For comparison, in 2019 1 criminal case was initiated under art. 231 of the Criminal Code. However, the statistics do not reflect the real situation in the area of illegal felling of forest vegetation, because the study shows that, in multiple situations, illegal felling of trees in the forest fund is the subject of criminal cases initiated under art. 186 of the Criminal Code.

An impediment to the investigation of the crime provided for in Article 231 of the Criminal Code is the calculation of the damage caused to the forest fund, which is carried out according to the methodology regulated by the Forestry Code [11], which is outdated and establishes minimum amounts in relation to the actual damage caused to the environment.

In comparison, the *Report on the activity of the prosecutor's office for 2023* [19] does not contain any data on the analysis of the investigation of criminal trials or cases, the object of which is illegal hunting or fishing. This denotes an alarming situation. Analyzing statistical data presented by the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Moldova during the

years 2022-2024, criminal prosecution was initiated under art. 233 of the Criminal Code of the Republic of Moldova (Illegal hunting) – 29 criminal cases and under art. 234 of the Criminal Code of the Republic of Moldova (Illegal fishing, hunting or other exploitation of water) – 4 criminal cases.

Analyzing the decisions taken within the framework of criminal prosecution initiated during the above-mentioned period, we note the following:

1. Pursuant to art. 271 of the CPC RM, the materials were transmitted according to jurisdiction – **2 cases**;
2. Pursuant to art. 287¹, p. 2 of the CPC RM, the criminal investigation was suspended: The criminal investigation is suspended in cases where there is one of the following grounds that prevent its continuation and completion: „2) the person who can be charged is not identified” – **8 cases**;
3. Pursuant to art. 297 par. 2 of the CPC RM (the accused did not appear to familiarize himself with the case materials and receive the indictment) the case was sent to trial – **13 cases**.

Analyzing the presented data, we can conclude that in the period 2022-2024, only 13 criminal cases reached the court, while in reality several illegal acts were committed. The state was harmed in particularly large proportions. However, it is not only about the pecuniary aspect of the harm caused, but also about the fact that restoring the situation in nature is not always possible. Even then, a long period is needed in order to quantitatively restore wildlife.

A brief analysis of environmental violations recorded in the period 2022-2024 is summarized as follows:

In 2022, environmental violations were detected (we will expose the most frequent illegalities), as follows: art.115 paragraph 3 (Open field burning of plant residues of any origin) – **458 cases**, which constitutes 23.5%; art.154 paragraph 1 (Failure to comply with the established method of collection, storage, transportation, storage, neutralization and disposal, including in aquatic facilities, in the basement, etc., of industrial, construction, biowaste, municipal and other waste) – **777 cases**, which constitutes 39.9%; art.158 paragraph 1 (Violation of prohibitions or rules for keeping dogs, cats and other animals, approved by decision of the local public administration authority) – **237 cases**, which constitutes 12.2%. Of which,

misdemeanor cases sent to court: art.115 paragraph 3 (Open burning of plant residues of any origin) – **19 cases**, 38%; art.157 paragraph 3 (Cruelty to animals with harm to the animal's health) – **9 cases**, 18%; art.157 paragraph 9 (Public incitement to cruelty to animals or justification thereof) – **6 cases**, 12%.

In comparison, in 2023 the largest number of environmental violations were detected, based on: art.115 paragraph 3 (Open field burning of plant residues of any origin) – **404 cases**; art.122 paragraph 1 (Illegal cutting or damage to trees and shrubs to the extent of cessation of their growth or damage to trees and shrubs that does not interrupt their growth) – **135 cases**; art.158 paragraph 1 (Violation of prohibitions or rules for keeping dogs, cats and other animals, approved by decision of the local public administration authority) – **997 cases**.

In 2024, the number of violations detected under art. 115 paragraph 3 (Open field burning of plant residues of any origin) – **293 cases**; art. 122 paragraph 1 (Illegal cutting or damaging trees and shrubs to the extent of cessation of their growth or damaging trees and shrubs that does not interrupt their growth) – **174 cases**; art. 158 paragraph 1 (Violation of prohibitions or rules for keeping dogs, cats and other animals, approved by decision of the local public administration authority) – **1102 cases**.

During the period 2022-2024, the number of contravention cases sent to court is modest, as follows: art.115 paragraph 3 (Open field burning of plant residues of any origin) – **11 cases**; art.116 paragraph 2 (Illegal occupation of land, its fencing) – **1 case**; art.142 paragraph 2 (Marketing or circulation of wood products without legal documents of origin (delivery documents according to accounting documentation) – **1 case**; art. 154 paragraph 1 (Failure to comply with the established method of collection, storage, transport, storage, neutralization and disposal, including in aquatic facilities, in the basement, etc., of industrial, construction, biowaste, municipal and other waste) – **1 case**; art.154 paragraph 2 (Failure to comply with the established method of collection, storage, transport, storage, neutralization and disposal, including in aquatic facilities, in the basement, etc., of industrial, construction, biowaste, municipal and other waste, which created the danger of environmental pollution) – **1 case**; art.157 paragraph 2 (Intentional illegal infliction of avoidable pain or suf-

fering to an animal, if the act does not constitute a crime) – **2 cases**; art. 157 paragraph 12 (Intentional unlawful infliction of avoidable pain or suffering to an animal, if the act does not constitute a crime repeatedly during the same calendar year in public or in the presence of minors; by a person responsible for the care, protection and welfare of animals, for training or for providing veterinary medical assistance; towards two or more animals – **1 case**; art. 158 paragraph 1 (Violation of prohibitions or rules for keeping dogs, cats and other animals, approved by decision of the local public administration authority) – **1 case**.

The analysis of contraventions (2022-2024) detected in the field of harm to the animal kingdom is summarized in art. 114 (Violation of the rules for the protection of fish resources and fishing rules – **67 cases**; art. 140 (Collection or destruction of plants, capture or destruction of animals included in the Red Book of the Republic of Moldova and in the annexes to the Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES)) – **3 cases**; art. 149 (Environmental pollution causing damage) – **2 cases**.

Conclusions

We find that the documentation of contraventions of illegalities related to harming the animal kingdom is insignificant, with priority being given to illegalities related to the violation of prohibitions or rules for keeping dogs, cats and other domestic animals, approved by decision of the local public administration authority.

It is essential to have adequate and dissuasive sanctions for activities that harm the environment, given the increase in the number of environmental crimes and their extended impact beyond the borders of the states in which they are committed. The introduction of more severe sanctions can contribute to protecting the environment and preventing significant damage to air, soil, water, animals and plants, including the conservation of species.

A prompt „criminal reaction” is an important „tool” for guaranteeing compliance with the objectives established in European Union legislation on accountability and environmental protection through criminal law.

By applying more severe and dissuasive sanctions, the aim is to hold those who commit crimes against the environment accountable and reduce the negative impact on it. At the same time, such an approach contributes

to promoting a culture of respect for the environment and awareness of the importance of protecting it for future generations.

Bibliographic references:

1. White Paper on Environmental Liability, Reflections and Scenarios for the EU-27 by 2025. Available: https://commission.europa.eu/system/files/2017-06/carteia_alba_privind_viitorul_europei_ro.pdf, [accessed: 24.01.2024];
2. Directive 2004/35/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage (OJ L 143, 30.4.2004, p. 56);
3. Directive 2008/99/EC on the protection of the environment through criminal law. Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0099&from=PT>, [accessed: 12.05.2024];
4. Directive 2005/35/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on ship-source pollution and on the introduction of penalties for infringements (OJ L 255, 30.9.2005. Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005L0035&from=RO> (repealed). [accessed: 17.04.2024];
5. Directive 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC (OJ L, 30.4.2024). Available: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401203 [accessed: 13.02.2024];
6. European Parliament Resolution of 20 May 2021 on corporate liability for environmental damage (2020/2027(INI)) Available: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0259_RO.html [accessed: 06.04.2024];
7. European Green Deal, Available: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_ro [accessed: 26.02.2024];
8. Special Report 2021, European Court of Auditors, Sustainable water use in agriculture: CAP funds likely to promote more intensive rather than more efficient water use. Available: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10997-2022-INIT/ro/pdf> [accessed: 01.03.2024];
9. Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC. Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021PC0851&from=EN> [accessed: 16.04.2024];

10. Commission Staff Working Document – Fitness Check of Regulation (EU) No 995/2010 of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 laying down the obligations of operators who place timber and timber products on the market (EU Timber Regulation) and on Regulation (EC) No 2173/2005 of 20 December 2005 establishing a FLEGT licensing scheme for imports of timber into the European Community (FLEGT Regulation) 17.11.2021 SWD (2021) 328 final;
11. Forestry Code of the Republic of Moldova No. 69 of 28.03.2024. In: Official Gazette of the Republic of Moldova No. 188-191 of 26.04.2024;
12. Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova No. 122 of 14.03.2003. Published: 05.11.2013 in the Official Gazette of the Republic of Moldova no. 248-251. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=147708&lang=ro# [accessed: 26.03.2024];
13. DUȚU, Mircea. Environmental and Climate Law. Vol. I. General Part, Bucharest: Universul Juridic, 2022. p.363. ISBN: 978-606-39-1006-7;
14. DUȚU, Mircea, DUȚU, Andrei. Environmental Law, 4th Edition. Bucharest: C.H. Beck, 2014. p.116. ISBN 978- 606-18-0383-5;
15. GUGULAN, Evghenia, Crime of Ecocide in Ukraine - Environmental Consequences of Russian Military Aggression. Expert Report within the Project of the Ministry of Education of Poland, entitled: “Legal Analysis of Russia’s Actions in Ukraine Since 2014 in Terms of Crimes of Aggression, War Crimes and Genocide, and Legal Solutions of Countries Neighbouring Ukraine Regarding the Status of Ukrainian Citizens”. Catholic University of Lublin, Poland, 2024;
16. LUPAN, Ernest. Treatise on Environmental Protection. Bucharest: C.H Beck, 2009. p.549. ISBN 978-973-115- 519-7;
17. PEREIRA Ricardo, A Critical Evaluation of the New EU Environmental Crime Directive 2024/1203. In: European Law Forum: Prevention. Investigation. Prosecution. Issue 2/2024. pp 158 – 163. Available: https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2024-02.pdf#page=80 [accessed: 22.03.2024];
18. Report on the activity of the prosecutor’s office in 2021, Chisinau, 2022. pp.111-115 Available: <https://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=32yb7yiii2k%3D&tabid=202&language=ro-RO> [accessed: 04.03.2024];
19. Report on the activity of the prosecutor’s office in 2023, Chisinau, 2024. Available: <https://www.procuratura.md/sites/default/files/2024- 02/Raportul%20de%20activitate%20al%20Procuraturii%20pentru%20anul%20%202023.pdf> [accessed: 06.04.2024].

PROGNOZA STRATEGICĂ ȘI MANAGEMENTUL STRATEGIC AL TRANSFORMĂRIILOR INOVATOARE SUNT CEI MAI IMPORTANȚI FACTORI ÎN ASIGURAREA SECURITĂȚII NAȚIONALE

Dumitru POPILEVSCHI¹⁴

<https://orcid.org/0000-0002-6259-5367>

<https://doi.org/10.59295/tspp2025.10>

Recenzent: Vasilii SACOVICI, doctor habilitat în științe politice,
Universitatea de Stat din Moldova, 113vs@mail.ru.

Rezumat: *Acest articol susține că, în contextul transformării inovatoare a statului, pentru a asigura securitatea națională, este necesar să se introducă prognoze strategice și să se schimbe formatul administrației publice în management strategic, care diferă de managementul tradițional prin faptul că nu funcționează pentru a menține regimul existent al activității economice, care, în principiu, nu este posibil la trecerea la o cale inovatoare de dezvoltare, deoarece procesele de “distrugere creativă” (Schumpeter) ale sistemului economic existent au loc în mod necesar și apare haosul dinamic (Schumpeter), care perturbă stabilitatea stabilită în societate și stat, care, în plus, nu este posibilă creează provocări și amenințări la adresa sistemului de securitate națională.*

Această abordare introduce în știința politică o nouă înțelegere a preziziunilor strategice, a administrației publice strategice și a securității inovării ca management operațional.

Cuvinte cheie: inovație, transformare, prognoză strategică, management, management strategic, securitate inovatoare.

STRATEGIC FORECASTING AND STRATEGIC MANAGEMENT OF INNOVATIVE TRANSFORMATIONS ARE THE MOST IMPORTANT FACTORS IN ENSURING NATIONAL SECURITY

¹⁴ Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, dumitru007@gmail.com.

Abstract: *This article argues that in the context of the innovative transformation of the state, in order to ensure national security, it is necessary to introduce strategic forecasts and change the format of public administration to strategic management, which differs from traditional management in that it does not work to maintain the existing regime of economic activity, which, in principle, is not possible when switching to an innovative path of development, since the processes of “creative destruction” (Schumpeter) of the existing economic system necessarily occur and dynamic chaos (Schumpeter) appears, which disrupts the established stability in society and the state, which, in addition, is not possible creates challenges and threats to the national security system.*

This approach introduces into political science a new understanding of strategic forecasts, strategic public administration and innovation security as operational management.

Keywords: innovation, transformation, strategic forecast, management, strategic management, innovative security.

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПРОГНОЗИРОВАНИЕ И СТРАТЕГИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫМИ ТРАНСФОРМАЦИЯМИ - ВАЖНЕЙШИЕ ФАКТОРЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Резюме: *В данной статье дается обоснование, что в условиях инновационной трансформации государства для обеспечения национальной безопасности необходимо внедрение стратегического прогнозирования и смена формата государственного управления на стратегическое управление, которое отличается от традиционного управления тем, что работает не на поддержание существующего режима экономической деятельности, что в принципе при переходе на инновационный путь развития не возможно, так как в обязательном порядке происходят процессы «созидательного разрушения» (Шумпетер) существующей экономической системы и возникает «динамичный хаос» (Шумпетер), который нарушает устоявшуюся*

стабильность в обществе и государстве, что создает дополнительно вызовы и угрозы системе национальной безопасности.

Данный подход вводит в политологию новое понимание стратегического прогнозирования, стратегического государственного управления и инновационной безопасности в качестве оперативного управления.

Ключевые слова: инновации, трансформация, стратегический прогноз, управление, стратегическое управление, инновационная безопасность

Введение. Традиционное прогнозирование – это «процесс построения вероятностного состояния системы, с помощью научно-обоснованных суждений» [18], достижения «вероятностных путей перспектив развития в будущем на основе имеющихся закономерностей, анализа текущих данных» [16].

Стратегическое прогнозирование инновационно-цифровых трансформационных процессов с позиции повышения уровня обеспечения национальной безопасности включают анализ силы и роли государств на международной арене, возможности обеспечения национальных интересов и национальной безопасности. Для этого при стратегическом прогнозировании изучается и учитывается стратегический потенциал не только национальных государств, но иных государств, в том числе и с позиции формирования в них инновационно-цифровой экономики. а также всегда учитываются стратегические свойства региональной среды в которой национальная политика реализуется.

Задачей стратегического прогнозирования в современных условиях четвертой промышленной революции является видение и обоснование современных процессов формирования качественно иного состояния будущего мирового сообщества и национальных государств, которое в современных условиях определяется инновационно-цифровыми трансформациями, появлением современных мегатрендов мирового развития – робототехники и искусственного интеллекта и нахождения роли и места национальных государств в новом постиндустриальном информационном будущем, которое обеспечит национальную безопасность в этих сложных трансформационных процессах.

Поэтому стратегическое прогнозирование в условиях перехода к инновационному развитию предполагает последовательные этапы действий: сбор и анализ информации о социально-экономическом и научно-техническом состоянии государства и международной ситуации по формированию постиндустриального информационного общества, постановку конкретных целей и задач стратегического инновационно-цифрового развития в соответствии с национальными интересами, выбор способов, инструментов и методов действий, определение временных и пространственных интервалов инновационной трансформации и возможности использования компонентов инновационной безопасности для ликвидации или минимизации угроз инновационно-цифровому развитию. Она предполагает также наличие подчиненных стратегий: экономической, образовательной, научной, идеологической, культурной и т.д.

Результаты исследования. При прогнозировании следует иметь в виду, что в рамках радикальных изменений в условиях четвертой промышленной революции будущее как продолжение настоящего – качественное наращивание сложившихся тенденций индустриального мира – стало невозможным. Это объясняется тем, что:

- появились ограничения, связанные с экологическими и ресурсными «пределами роста» (выводы Римского клуба). Ресурсно-затратная и экологически опасная современная модель экономического и технологического развития уже практически исчерпали себя и работает не эффективно;

- заимствование чужого опыта в условиях формирования инновационного развития, не соответствующего национальным традициям, приводит национальные государства к «институциональной ловушке» [9, с. 313], что нарушает принципы обеспечения национальной безопасности. Поэтому заимствование уже существующих форм и методов управления для использования в рамках государственного стратегического управления инновационными трансформациями возможно только *исходя из существующих национальных традиций и исторического национального опыта*;

- наблюдаются опасные тенденции нравственного вырождения, которые проявляются не только в катастрофическом ухудшении мо-

рального аспекта массового поведения, но и в существенном ухудшении принимаемых современными национальными и глобальными элитами решений – политических, экономических, административно-управленческих [13, с. 6];

– «углубляется социальная поляризация между адаптированной (благополучной) и неадаптированной (неблагополучной) частями человечества. Кроме того, процесс глобальной модернизации не происходит, как предполагалось ранее, в русле единой общечеловеческой перспективы – приобщения менее развитых стран и регионов к единому эталону» [13]. Мир разделился на богатый Запад и другие страны с низким уровнем социально-экономического развития и уровня жизни. Сегодня развитые западные страны, в которых проживает лишь 15% населения мира, контролируют более 70% мировых ресурсов производства, торговли, потребления и распоряжаются 83% мирового дохода [20]. Эти глобальные тенденции, которые являются мировым дестабилизирующим фактором требуют *структурных изменений и взаимоотношений в системе современных геополитических отношений* между Западом и Востоком, Севером и Югом, «полюсами инновационного роста» и доиндустриальной периферией.

Поэтому, стратегическое прогнозирование и выработка стратегии перехода к качественно иному – информационному будущему в условиях четвертой промышленной революции и формируемого постиндустриального информационного общества является жизненно важным для стратегического развития человечества, национальных государств, устранения современных диспропорций между геополитическими регионами, что повысит уровень международной стабильности и национальной безопасности.

В связи с этим при стратегическом прогнозировании необходимо учитывать не только эти факторы, но важным является выработка методологии формирования и стратегического управления процессом формирования качественно иного будущего – безопасного информационного общества. Современная теория модернизации, как комплекс концепций общественного развития противоречива и не дает ответа на данные вопросы. С одной стороны, она трактует стратегический процесс как «догоняющее развитие» [13], стремление отсталой пери-

ферии к уровню экономически развитым странам, а с другой – показывает бесперспективность этого из-за ресурсных «пределов роста» и инновационно-технологической непреодолимой отсталости.

Поэтому, исходя из этих тенденций в современных условиях масштабной инновационной модернизации экономики и общества необходим другой вид прогнозирования – государственное стратегическое прогнозирование. В этой связи, следует отметить разность традиционного и стратегического прогнозирования: если «традиционная прогностика в основном отслеживает тенденции, то стратегическое прогнозирование *предвосхищает альтернативу*» [13].

Основными *концептуально-теоретическими принципами* государственного стратегического прогнозирования стратегического являются:

– неопределенность и непредсказуемость будущего человечества [9, с. 85]. В современных условиях перехода к инновационному развитию происходит «технологическая революции» (К. Перес), которая приводит к «созидательному разрушению» (Й. Шумпетер) традиционной экономики, что вызывает хаос в экономике, который Й. Шумпетер назвал «динамичным хаосом». Происходит нарастающая *неопределенность* развития экономики в будущем, беспрецедентная подвижность во всех сферах жизнедеятельности, что приводит к неустойчивости общества. Все эти объективные процессы хаотизации при формировании инновационной экономики, с точки зрения национальной безопасности являются угрозами для стабильности функционирования традиционной экономики.

– *бифуркация*, то есть раздвоение экономических процессов, достигших определенной критической величины при переходе на инновационный путь развития, после которой однозначная зависимость между прошлым традиционной экономической системы и будущим инновационной экономической системы теряется, В данном случае именно «государственная политика является важнейшим фактором, который может склонить чашу весов на использование преимуществ отсталости» [14, р. 150], что дает в точках бифуркации предпосылки формирования качественно нового – информационного будущего.

При стратегическом прогнозировании необходимо учитывать

вновь возникающие важнейшее значение имеют такие понятия, как «современная дискретность», «реактивность», «альтернативность». Современная дискретность обозначает разрыв между традиционным экономическим порядком традиционного прошлого и порядком инновационно-цифровой экономики прогрессивного будущего, а при трансформации одного порядка в другой в обязательном порядке возникает, как отмечает Й. Шумпетер «созидательное разрушение» и «динамичный хаос». Именно они всегда «присущи для любой экономики, ставшей на путь инновационного развития» [9, с. 306], что создает новые риски для национальной безопасности, но и создает для инновационной безопасности, как структурного элемента национальной безопасности, принципиально новые возможности «... не только преодоление факторов нестабильности, объективно возникающих в ходе формирования инновационной экономики, а в первую очередь – обеспечение инновационного развития» [9, с. 260]. В этом проявляется и новая сущность инновационной безопасности, не только обеспечивать безопасность процесса инновационного развития, но и обеспечивать оперативное управление инновационным развитием путем преодоления факторов нестабильности.

В понятии *альтернативности* важным является понимание объективности: история хотя она чувствительна к нашему выбору, но таит неопределенности и может развиваться по разным сценариям, которые при стратегическом прогнозировании необходимо рассматривать, сопоставлять и предлагать наиболее предпочтительный вариант. Иными словами, при стратегическом прогнозировании необходимо рассматривать альтернативные сценарии будущего.

Современный мир, в ходе трансформационных процессов ставит перед национальными государствами и их народами «дилемму: либо им удастся выстроить собственную национальную стратегию будущего, исходя из национальных интересов и национальной безопасности, либо эту стратегию выработают за них другие государства в соответствии с собственными интересами [13]. В этом заключается основной современный вызов для национальных государств, их стратегическому развитию и обеспечению национальной безопасности.

Перспективной формой стратегического государственного про-

гнозирования является стратегический анализ в контексте логики теории А. Тойнби «*вызова–ответа*» [5, р. 72]. Согласно логике данной теории, примененной нами для инновационного развития, при формировании стратегического прогноза инновационной трансформации, его направление и динамику, определяются потенциальные угрозы и риски, которые представляют *вызовы* национальному инновационно-трансформационному процессу, что предопределяет необходимость выработки направления и параметров *ответа* данному вызову, включающего минимизацию или нейтрализацию угроз стратегическому инновационному развитию, через систему формируемой инновационной безопасности. При этом ответы должны иметь характер альтернативных вариантов и требуют, соответственно, альтернативных вариантов стратегических сценариев безопасного и устойчивого развития.

В данном варианте стратегического прогнозирования необходимо учитывать *глубину культурной памяти народа*. Те нации и государства, которые не помнят (или им подменили) свою историческую культуру, традиции и обычаи, являются манкуртами своего прошлого, имеют мало шансов строить свои стратегические отношения с будущим. Следовательно, события, происходящие в сфере культуры и истории – крах верований, исторических традиций и обычаев, сдвиги в системе ценностей – имеют отнюдь не меньшее значение для стратегического прогнозирования, чем изучение экономической динамики, анализ конъюнктуры и сопоставление научно-технического потенциала ведущих акторов современного мира [13].

Таким образом, используя вышеизложенные теоретические разработки и методологические приемы стратегического государственного прогнозирования и условий обеспечения национальной безопасности появляется возможность в полном объеме спрогнозировать все аспекты современного этапа процесса инновационной трансформации, показав взаимосвязь национальных инновационных трансформационных процессов в экономике, политике, обществе с глобальными трансформационными процессами в мировой политике, общественном сознании, глобальном переделе мира – формировании нового мирового порядка и все это с позиции обеспечения международной

и национальной безопасности. Для повышения информативности и объективности стратегического прогноза в настоящее время стали развиваться методы количественного анализа и математического моделирования глобальных процессов развития человечества.

Следует отметить, что стратегический прогноз ради прогноза не имеет никакого функционального практического значения. Поэтому он всегда должен быть востребован в рамках системы государственного стратегического управления на долгосрочную перспективу. Причем, в *системе государственного стратегического управления инновационными трансформациями* имеются существенные отличия от общепринятых теоретических и практических подходов к государственной управленческой деятельности. А именно: традиционная система управления экономическим развитием нацелена, на *сохранение определенной структуры и поддержание стабильного режима деятельности*. Но, в условиях перехода к инновационному развитию сохранить экономические традиционные структуры и стабильный режим их функционирования, традиционные методы и инструменты управления экономической деятельностью не только невозможно, но и вредно, потому что при переходе на инновационный путь развития в обязательном порядке происходят процессы «созидательного разрушения» и «динамичного хаоса», которые, безусловно, носят положительный характер, но нарушают устоявшуюся стабильность в экономике, обществе и государстве. Более того, инновационные трансформации экономики, общества и государства это *длительный и довольно непредсказуемый процесс* (исходя из возникновения процессов «созидательного разрушения», «динамичного хаоса» и длительности инновационного процесса) с большим количеством не только внутренних и внешних угроз, но и угроз, исходящих от самой формируемой инновационной системы [9, с. 305–349].

Поэтому, для управления процессом формирования инновационного развития традиционные методы управления не годятся и требуется в обязательном порядке формирование системы *государственного стратегического управления*, рассчитанной на длительный цикл процесса инновационной трансформации и обеспечения национальной безопасности на всем трансформационном цикле, важнейшим

элементом которого является стратегическое прогнозирование.

Сущность стратегического управления определяется стратегическими (долгосрочными) целями и вытекающие из них стратегическими задачами, определяющие политическим руководством страны и совокупностью стратегических решений, вытекающих из определенных задач.

Важным для нашего исследования является определение различия стратегического и традиционного управления. Общим для традиционного представления об управлении в классической науке является то, что оно «...ограничилось парадигмой «субъект-объект» и сводится к управляющему воздействию субъекта на объект [3, с. 72] для *«упорядочения соответствующей структуры и обеспечения эффективности ее функционирования в полном соответствии с закономерностями существования и развития данной системы»* [2, с. 9] и ее *сохранения*, которое «...реализуется в связях между субъектом и объектом и осуществляется непосредственно субъектом управления» [6, 145].

Таким образом, в современной науке есть общее понимание, что традиционное государственное управление «сознательное и организованное воздействие всех институтов и органов государственной власти на различные формы общественной жизни и общество в целом с целью их *эффективного функционирования*» [5, с. 422 – 423].

Вместе с тем, в *системе стратегического управления инновационными трансформациями* имеются существенные отличия от общепринятых теоретических и практических подходов к управленческой деятельности. Поэтому, достижение стратегической цели инновационной трансформации, переход к гармоничному развитию национальные государства на новом инновационном уровне во многом определяется эффективностью механизмов управления. В связи с этим в современных условиях формирования инновационного развития актуальна проблема поиска механизмов *стратегического управления* национальными государствами в сочетании с иерархическими и сетевыми подходами *оперативного управления* и *саморазвивающейся* рефлексивно-активной *социальной средой*.

Государственное стратегическое управление состоит из поли-

тического управления (органы власти) – направленного на выработку стратегических политических целей и практических задач инновационного развития с учетом внутренних и внешних факторов, влияющих на стабильность функционирования государства и развитие общества и *административного управления* (исполнительные органы управления) – определяющее конкретные программы действий всем государственным и функциональным органам по достижению политических и экономических стратегических целей перехода на инновационный путь развития. Сущность стратегического управления определяется стратегическими (долгосрочными) целями и вытекающие из них стратегическими задачами, определяющие политическим руководством страны и совокупностью стратегических решений, вытекающих из определенных задач. В рамках стратегического управления важным является политическая составляющая управления (политическое управление), которое в сложных условиях трансформационного периода реформирования экономики и общества выполняет объединяющую и мобилизующую функцию различных социальных слоев и групп общества на достижение стратегических целей инновационной модернизации, выдвижение политических лидеров, способных реализовать стратегию трансформации государства и общества. Для политического управления главную роль выполняют идеалы, исторические традиции, ценности народа, особенности его менталитета, перспектив дальнейшего развития страны, определение и обоснование ее стратегических целей [1, с. 212].

Государственное стратегическое управление в контексте его *административного управления* ориентировано на определение путей, способов, методов и средств эффективного достижения стратегических целей инновационной модернизации экономики и общества [1, с. 212].

Таким образом, государственное стратегическое управление представляет вполне определенную и относительно устойчивую стратегическую линию государственного действия на достаточно продолжительный исторический период, который зависит от имеющихся в распоряжении государства и общества ресурсов: финансовых, материальных, научных, инновационно-технических, а также зависит от

уровня развития человеческого капитала, стабильности в обществе, восприимчивостью к инновациям науки, производства и бизнеса. Все это необходимо для осуществления поставленных задач и определенных целей инновационного развития.

Причем, иерархическая структура государственного стратегического управления существенно отличается от иерархии традиционного управления, определяющего «субъект-объектные» вертикальные отношения в парадигме «распоряжения – подчинения».

Для государственного стратегического управления характерен другой подход [1, с. 209 – 210]:

1) многоуровненность, так как иерархическая цепочка в отличие от простой двухуровневой субординации всегда насчитывает несколько звеньев;

2) разветвленность (иерархия представляет собой своеобразную пирамиду, в которой по мере продвижения вверх уменьшается количество элементов на каждом уровне ее структурной организации);

3) постоянство (иерархической является только такая система, в которой вертикальные отношения подчинения – распоряжения между элементами относительно постоянны и непрерывны). Отдельные трансформации – переподчинение отдельных элементов, введение новых звеньев – не затрагивают всю иерархическую систему, лишь изменяя ее отдельные составные части.

Кроме того, основной задачей государственного стратегического управления является преодолением ряда ограничений традиционной парадигмы «субъект-объектных» отношений. Для государственного стратегического управления характерна *системность в ее диалектической взаимосвязи*, которая означает, что все его элементы, звенья и уровни, функционируют в органической взаимосвязи и диалектически взаимодействуют все ее компоненты: стратегическое государственное планирование, стратегическое государственное управление и его составляющие - политическое и административное управление, оперативное управление, функции которого выполняет инновационная безопасность находятся в управленческой связи, усиливают друг друга, так как только в их системной взаимосвязи возможно эффективное функционирование стратегического управления и могут быть

успешно решены стратегические цели и задачи по переходу на инновационный путь развития.

В данной системе государственного стратегического управления должны быть выработаны система принципов, правил и приоритетов.

Цели стратегического управления имеют четыре основные задачи:

1. Переход государства, общества и экономики на инновационный путь развития.
2. Достижение уровня глобальной инновационной конкуренции;
3. Безусловное обеспечение национальной безопасности в современных условиях неравномерного глобального инновационного развития;
4. Значительное повышение уровня благосостояния и качества жизни населения.

Главная цель – путем перехода на инновационный путь развития обеспечить национальную безопасность и значительное повышение уровня и качества жизни населения в современных условиях все возрастающих материальных и духовных потребностей людей.

Кроме главной цели, стратегическое управление имеет структурированную по иерархическому принципу *систему целей*. В основе иерархии целей находится приоритет достижения *главной цели* – безопасность и повышение уровня и качества жизни населения. Для достижения системы целей на государственном уровне необходимо решить определенные задачи: развитие образования, науки, подготовка предприятий к инновационной восприимчивости, инновационное развитие экономики, переход на постиндустриальный путь развития основой которого является инновационно-цифровая экономика, обеспечение инновационной безопасности на всем пути перехода к инновационному развитию. Эти задачи не должны противоречить задачам по другим направлениям формирования инновационного развития. Методы согласования целей и определения их приоритетов позволяют обеспечить четкую ориентацию исполнителей на достижение стратегической цели – инновационную трансформацию общества и государства и обеспечение национальной безопасности.

Таким образом, одна из задач государственного стратегического

управления состоит в гармонизации всех второстепенных, ключевых целей по отдельным направлениям, основных целей и задач по элементам программно-целевой концепции инновационного развития с главной стратегической целью, определенной государством в рамках стратегического прогнозирования по переходу на инновационный путь развития и обеспечения при этом национальной безопасности. В этой связи весьма эффективен метод системного моделирования, который позволяет увязать в единый динамический процесс все компоненты и составляющие системы управления.

В связи с этим *система государственного стратегического управления инновационными трансформациями* – это система государственного управления, основанная на стратегическом планировании перехода от традиционных экономических, социальных и общественных форм к инновационным, включающая механизм согласованного управления текущими *тактическими и оперативными задачами* со стратегическими, а также механизмом контроля за реализацией целей стратегического управления инновационными трансформациями и их корректировки при необходимости.

Таким образом, в структуре государственного *стратегического управления* можно выделить четыре взаимосвязанные стороны:

1. Стратегическое прогнозирование
2. Политическое управление.
3. Собственно государственное стратегическое управление.
4. Оперативное государственное управление.

С позиции *организационно-управленческой структуры* в архитектонике системы государственного управления можно выделить три структурных уровня в их иерархической соподчиненности – *институциональное, административное и технологическое*.

Институциональный уровень государственного стратегического управления – это совокупность государственных органов власти и управления, которые во взаимодействии друг с другом и во взаимодействии с обществом осуществляют государственно-управляющее воздействие с целью достижения стратегических целей инновационной трансформации. Совокупность действующих в обществе институтов составляет его *институциональную среду*. Если институты влия-

яют на социально-инновационные процессы, то институциональная среда задает систему общественных стимулов, направляя деятельность общества и государства в определенном направлении перехода к инновационному развитию. Причем, институциональная среда определяет не только требования к управленческим решениям, но и задает определенные рамки, внутри которых остается возможность принятия решений на оперативном уровне и инновационных

Административное управление – это управленческая государственная деятельность (анализ, стратегическое прогнозирование, планирование, организация, координация, контроль) в рамках которой реализуется практическая управленческая деятельность исполнительной власти по достижению целей инновационного развития. Весьма важными для достижения этих целей являются методы, инструменты, способы, средства практического осуществления функций государственного стратегического управления. Причем, *структура форм и методов государственного стратегического управления* отличается от традиционного подхода к государственному управлению, которое основано на *реактивном управлении* – постфактумное реагирование на изменения внешней и внутренней среды. Такой подход возможен только в условиях эволюционного развития традиционной экономики, в которой темпы изменений происходят не кардинально и не быстро. По факту, реактивное управление имеет следующую последовательность действий: оценивается степень отклонения от желаемого состояния, определяется характер и причина отклонения, затем реализуется определенное управленческое решение, и система возвращается в желаемое состояние [7]. Стратегическое государственное управление инновационными трансформациями происходит в условиях «созидательного разрушения», возникающего «динамичного хаоса» и требует в отличие от традиционных других форм управления – «*проактивное управление*». Данный термин в науке применяется для управления сложных систем [17], который мы полагаем может быть употреблен и для стратегического управления инновационными трансформациями. Это объясняется тем, что система государственного стратегического управления инновационной трансформации общества и государства относится к сложным

социальным системам, в которых действуют теоретические подходы междисциплинарных наук и общей теории систем, в которых на передний план «...выступает методология, требующая сочетания (единства) процессов анализа и синтеза при изучении свойств объектов как целостных образований, состоящих из взаимосвязанных частей» [17]. Поэтому, «Проактивное управление <...>, в отличие от традиционно используемого на практике реактивного управления (которое ориентировано на оперативное реагирование на инциденты и последующее их недопущение), предполагает предотвращение возникновения инцидентов за счет создания в соответствующей системе мониторинга и управления принципиально новых упреждающих возможностей при формировании управляющих воздействий на основе реализации концепции системного (комплексного) моделирования» [17]. Этот подход к управлению требует ориентированности на «опережение» [7]. В условиях инновационного развития, которое по своей сути является революционным социальным действием управленческое воздействие должно осуществляться с опережением, до того, как наступает период «созидательного разрушения» и «динамичного хаоса» и об этом становится известно. Данную систему управления обосновал И. Ансофф, который предлагал управлять на основе так называемых «слабых сигналов», выявляя основные тенденции возможных изменений на самых ранних стадиях, то есть по мере усиления турбулентности при переходе на инновационный путь развития необходимо применять «проактивный» стиль управления [12].

Технологический уровень – это базовый уровень инновационно-технологического и инновационно-технического инновационной трансформации. На данном уровне реализуются функции государственного стратегического управления научно-инновационными и инновационно-технологическими процессами.

Стратегическое государственное управление в контексте *организационно-управленческого процесса* следует рассматривать как совокупность шести взаимосвязанных *управленческих процессов*: анализ внутренних и внешних факторов и условий перехода на инновационный путь развития, определение стратегических целей, государственное *стратегическое прогнозирование*, выбор стратегии, реализация

стратегии, оценка и контроль исполнения, корректировка промежуточных результатов, достижение стратегических целей.

Весьма важным для повышения эффективности стратегического государственного управления инновационной трансформации является *инновационная безопасность*, что обусловлено тем, что инновационная деятельность обладает довольно сложной структурой с большим количеством вызовов и угроз. Кроме того, такая деятельность имеет высокую социальную значимость, так как она является важнейшим средством повышения эффективности социально-экономической сферы и благополучия народа. Значение инновационной безопасности в ходе инновационного развития велико и потому, что, как мы отмечали в своих, более ранних исследованиях, инновационная деятельность носит неопределенный характер [10, 11].

Система *стратегического управления* инновационными трансформациями органично связана с такими функциями: целеполагания, информационно-аналитической, стратегического прогнозирования и планирования, административно-управленческой деятельности, мотивационно-стимулирующей, корректировочной, направленной на повышение качества и эффективности функционирования структур, формируемой национальной инновационной системы, социальной и др.,

Организационная структура стратегического управления, определяемая стратегическими целями и оперативно-тактическими задачами их достижения, в известной степени должна соответствовать внешним и внутренним условиям функционирования государства, и требованиям, предъявляемые к структуре государственного управления, исходя из создавшейся среды функционирования. Инновационная трансформация и государственная целостность стратегического и оперативного управления, соотнесенные с категорией национальной безопасности в инновационной сфере (*инновационная безопасность*), выступают одновременно как цели и средства ее обеспечения. Иными словами, государственное безопасное будущее инновационной трансформации стран в современных условиях четвертой промышленной революции в конечном итоге будет определяться успехом решения баланса задач: стратегического прогнозирования инновационно-цифровой модернизации и государственно-властного фактора, что

невозможно без построения эффективной системы стратегического государственного управления. Успешное решение такой задачи требует целого комплекса изменения институциональных условий функционирования государства – необходимо внедрение системы стратегического прогнозирования, стратегического управления и создания системы инновационной безопасности, как структурного элемента системы национальной безопасности. В этом случае, не только в теоретическом плане, но и в практическом аспекте функциональная и технологическая трансформация государственных структур прогнозирования и управления является одной из основных задач построения инновационной-цифровой экономики и эффективной системы обеспечения национальной безопасности. В этом контексте следует еще раз подчеркнуть, сделанный нами ранее вывод, что «...без формирования институциональной системы (включающей и формальные, и неформальные элементы), ориентированной на инновационное развитие, организацию государственной системы управления, планирования инновационной деятельности, реформирования институциональной среды, создания системы инновационной безопасности, инновационные преобразования не будут иметь успеха» [17, с. 81-88].

В целом *управление, государственное стратегическое управление* имеют общие управленческие подходы: целенаправленное управляющее воздействие субъекта на объект. Вместе с тем, если задачей *традиционного управления* является упорядочение экономической системы и обеспечение ее функционирования и развития в полном соответствии с эволюционными целями традиционной экономики, то *система стратегического государственного инновационной трансформацией* функционируют в условиях нестабильности, неопределенности, созидательного разрушения, динамичного хаоса и в этих, дестабилизирующих условиях, должна обеспечивать управление процессом трансформации традиционной экономической, общественной и государственной системы в новое – инновационное качество. Кроме того, функционирование стратегического управления в основном связано «... с преодолением ряда ограничений парадигмы «субъект-объект» [4, с. 27] и перехода к «субъект-субъектным» отношениям.

Следует отметить, что система функционирования, методы и фор-

мы стратегического прогнозирования и стратегического государственного управления как важнейшего инструментария этого воздействия на инновационные процессы в науке пока не разработаны. Поэтому нами в данной статье они не только обозначены, но и научно обоснованы.

Таким образом, реализация инновационных трансформаций и преобразований неустойчивой традиционной экономики в устойчивую инновационно-сбалансированную возможна только в рамках государственного стратегического прогнозирования, стратегических управленческих воздействий может быть обеспечена национальная безопасность в современных условиях инновационно-цифровой трансформации экономики, общества, государства. Причем, ключевой институциональной структурой государственного стратегического прогнозирования и государственного стратегического управления на всех стадиях формирования и развития инновационного процесса, обеспечения его национальной безопасности является государство [19, с. 211–212].

Литература

1. Бабосов Е. М. Наука и человекомерность окружающей реальности. Минск, «Беларуская навука», 2021.
2. Князев С. Н. Управление: искусство, наука, практика. Минск «Армита – Маркетинг, Менеджмент», 2002. С. 9.
3. Лепский В. Е. Технология управляемого хаоса – оружие разрушения субъектности развития // Информационные войны № 4 (16), 2010. С. 72 / http://www.reflexion.ru/Library/Lepsky_2010.pdf (дата обращения – 27.07.2022 г.).
4. Лепский В.Е. Эволюция представлений об управлении (методологический и философский анализ) М.: «Когито-Центр», 2015. С. 27.
5. Мельник В. А. Введение в политическую теорию. Минск «Вышэйшая школа», 2012. С. 422–423.
6. Мясникович М.В., Пузилов В.В. и др. Основные направления обеспечения национальной безопасности Республики Беларусь. Современное состояние и перспективы. Монография. Минск. Изд-во «Экономика и право», 2003. С. 145.
7. Нестеров А.К. // Энциклопедия Нестеровых. Стратегическое управление. Цели, задачи, система и уровни стратегического управления организаций // <https://odiplom.ru/lab/strategicheskoe-upravlenie.html> (дата обращения – 6.02.2025 г.).

- 8 Сакович В. А. Инновационная безопасность через призму институциональной политики: теоретико-методологический аспект. Международный университет «МИТСО» «Труд. Профсоюзы, общество». Минск: МИТСО, март 2020. С. 81-88.
9. Сакович В. А. Инновационная безопасность как основа национальной безопасности: формирование, эволюция, трансформация. IRIM, Кишинев, 2017. С. 305–349.
10. Сакович В. А. Инновационная безопасность как новое научное направление в обеспечении национальной безопасности// Комратский государственный университет. Conferința științifico-practică internațională «Știință, educație, cultură» 10 februarie, 2017.
11. Сакович В. А. Вызовы и угрозы, опасности и сложности формирования инновационной экономики и обеспечения инновационной безопасности // Institut de relații internaționale din Moldova. Materiale Conferinței științifico-practice internaționale, 15 mai 2015. Chișinău. 2015;
12. Игорь Ансофф: Стратегическое управление // <https://gtmarket.ru/library/basis/4155/4158> (дата обращения – 7.02.2022 г.)
13. Панарин А. С. Глобальное политическое прогнозирование. М.: Агло-ритм, 2002
14. Burkett Paul & Hart-Landsberg Martin. (2003). A Critique of «Catch-Up»Theories of Development // Journal of Contemporary Asia. Vol. 33, No2. P. 150
15. Toynbee A. *A Study of History*. L., 1977. p. 72.
16. Методы прогнозирования <https://upr.ru/article/biznes-prognozirovanie-kakoy-metod-vybrat/> (дата обращения – 1.02. 2025 г.)
17. Методология и технологии проактивного управления сложными объектами. Под редакцией профессора Б. В. Соколова., ноябрь 2014, том.57, № 11 // <https://pribor.ifmo.ru/file/journal/518.pdf> (дата обращения - 7.02.2025 г.).
18. Сущность, функции и методы государственного прогнозирования // https://spravochnik.ru/ekonomika/suschnost_funkcii_i_metody_gosudarstvennogo_prognozirovaniya/ (дата обращения – 23.01.2025 г.).
19. Сакович В. А. О некоторых аспектах государственного стратегического управления инновационной модернизацией // Публічне управління: традиції, інновації, глобальні тренди : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. за міжнар. участю. 8 жов. 2021 р. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2021. С. 211–212.
20. Челябинский А. А. Глобальный мир перед новыми вызовами. Минск, 2002. С. 151.

CONVENȚIA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI ÎNȚRE TEORIA ȘI PRACTICA JURIDICĂ

Andra Bianca IACOB¹⁵

<https://doi.org/10.59295/tspp2025.11>

Rezumat: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului, creată imediat după războaiele mondiale, reflectă dorința de protecție internațională cu caracter regional asupra sistemului juridic european. Aceasta trebuie privită nu doar ca o inovație legislativă în ceea ce privește protecția drepturilor omului, indiferent de cetățenie, ci și ca un adevărat instrument juridic care oferă posibilitatea adaptării la nevoile reale ale societății în diverse aspecte, precum cele tehnologice, sociologice și politice. Adaptarea continuă la nevoile oamenilor are loc datorită evoluției societății și noilor probleme care apar ca urmare a dezvoltării umane. În același timp, adaptarea se realizează prin inovație, în sensul că fiecare cauză judecată de judecătoria CEDO beneficiază de o nouă interpretare a prevederilor Convenției Europene a Drepturilor Omului, pentru a include cele mai recente probleme contemporane.*

Curtea Europeană a Drepturilor Omului este extrem de importantă în interpretarea prevederilor, datorită capacității sale profunde de analiză și dezbateri asupra modului în care conceptele abstracte de protecție pot fi implementate în practici jurisprudențiale reale, care asigură o protecție reală, dinamică și adecvată fiecărei epoci. În acest context, ne propunem să prezentăm modul în care au fost conturate problemele vremii printr-o decizie a Curții și să analizăm modul în care aceasta a interpretat prevederile Convenției pentru acele timpuri.

Cuvinte cheie: CEDO, jurisprudență, drepturile omului, dezvoltare, probleme, analiză.

¹⁵ Masterand Drept, Universitatea Lucian Blaga, Sibiu, România

THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS BETWEEN THEORY LEGAL PRACTICE

Abstract: *The European Convention on Human Rights, created immediately after the world wars, reflects the desire for international protection with a regional character over the European legal system. It should be regarded not only as a legislative innovation concerning the protection of human rights regardless of citizenship but also as a genuine legal instrument that offers the possibility of adapting to the real needs of society in various aspects, such as technological, sociological, and political. The continuous adaptation to people's needs occurs due to societal evolution and new problems arising from human development. At the same time, adaptation is achieved through innovation, in the sense that each case judged by the judges of the European Court of Human Rights benefits from a new interpretation of the provisions of the European Convention on Human Rights to include the most recent contemporary issues.*

The European Court of Human Rights is extremely important in interpreting the provisions due to its profound capacity for analysis and debate on how abstract protection concepts can be implemented in real jurisprudential practices that ensure genuine, dynamic, and adequate protection for each era. In this context, we aim to present how the issues of the time were shaped through a Court decision and to analyze how the Court interpreted the provisions of the Convention for those times.

Keywords: ECHR, jurisprudence, human rights, development, issues, analysis.

Introducere

Convenția Europeană a Drepturilor Omului a fost adoptată în 1950 și a intrat în vigoare în 1953. Adoptarea acestei Convenții a fost determinată de evenimentele istorice care au marcat societatea modernă, în special continentul european. La acea vreme, Convenția reprezenta un mecanism inovator și modern de protecție a drepturilor omului.

Prezentul articol urmărește să analizeze modul în care evenimentele istorice au transformat Convenția dintr-un document static într-un instrument juridic dinamic și inovator, capabil să răspundă provocărilor societății. Obiectivul principal al lucrării este să studieze modul în care noțiunile

din Convenție sunt reinterpretate pentru a face față acestor provocări, asigurând astfel o protecție continuă și efectivă.

Primele constituții europene-democratice după Războaiele Mondiale

Ororile Holocaustului au marcat profund societatea modernă europeană, drepturile fundamentale ale persoanelor fiind grav încălcate în acea perioadă. Acest fapt a condus la conștientizarea guvernelor statelor europene privind necesitatea elaborării unor cadre legislative care să asigure o protecție juridică mai amplă a drepturilor omului. În acest context, primul stat european care a adoptat o constituție cu un nivel sporit de protecție a drepturilor omului a fost Italia. Constituția italiană din 1948 a readus speranța în Europa, contribuind la tranziția de la conceptul abstract de individ la cel de persoană cu drepturi reale și protejate. În cadrul Constituției, articolul 7 recunoaște o relație de colaborare între statul italian și Biserica Catolică [12], în conformitate cu prevederile Pactelor Laterane din 1929. Principalele inovații ale acestei constituții constau în garantarea drepturilor fundamentale, limitarea puterii statale și instituirea unor mecanisme eficiente de protecție a libertăților individuale.

Un an mai târziu, această idee a fost extinsă și în Germania, care a adoptat Legea Fundamentală din 1949 [10], ca răspuns direct la experiențele dramatice ale regimului totalitar nazist. Această constituție prevede în mod explicit protecția demnității umane, instituind mecanisme solide de apărare a drepturilor fundamentale și limitând puterea statului. Aceste două constituții au stat la baza dezvoltării ulterioare a unor noi constituții europene, menite să întărească protecția drepturilor omului. Ulterior, au fost create mecanisme regionale și internaționale de protecție a drepturilor și libertăților persoanelor, printre care și sistemul CEDO.

Convenția Europeană a Drepturilor Omului în contextul juridic

CtEDO a fost rezultatul traumelor și lecțiilor învățate de societatea europeană după încheierea războaielor care au marcat lumea modernă. Această Convenție a fost semnată la Roma în 1950 și a intrat în vigoare trei ani mai târziu, reprezentând un document inovator în protecția drepturilor omului și o reflectare a drepturilor prevăzute în Declarația Universală a Drepturilor Omului [9] (1948) [5, p.420]. CtEDO are natura unui tratat internațional, fiind în prezent ratificată de 46 de state membre, care își asu-

mă răspunderea juridică în cazul nerespectării prevederilor sale. În anul 2022, statele nordice Norvegia și Suedia nu se confruntau cu plângeri în fața CEDO privind încălcarea dispozițiilor CtEDO [17].

În ceea ce privește aplicarea dispozițiilor CtEDO, aceasta are jurisdicție atât asupra celor 46 de state membre, dintre care 27 sunt și state membre ale Uniunii Europene, cât și dincolo de granițele fizice și geografice ale Europei [7, p. 1-12]. Mecanismul de recunoaștere a jurisdicției extrateritoriale se aplică atunci când un stat parte la CtEDO exercită un control efectiv pe teritoriul său asupra unor persoane aflate în afara spațiului său teritorial [2, p.122-124]:

- Zonele de conflict militar
- Teritorii ocupate
- Misiuni internaționale

Cu toate acestea, jurisdicția extrateritorială nu este absolută. Aceasta trebuie să îndeplinească mai multe condiții, precum:

- Controlul efectiv al statului pe teritoriul extern
- Natura și intensitatea intervenției
- Demonstrarea unei legături subiective între stat și situația respectivă

Jurisdicția asupra teritoriilor non-europene trebuie privită ca un concept complex, dinamic și evolutiv. Observăm că CEDO nu se limitează la granițele geografice ale Europei; acest mecanism de protecție evaluează substanța controlului exercitat și potențialele încălcări ale drepturilor omului.

Mecanisme de aplicare și control

În ceea ce privește modalitatea de aplicare și control a sistemului CEDO asupra cazurilor de nerespectare a drepturilor și libertăților prevăzute de Convenție. Acest mecanism de protecție respecta principiul subsidiarității asupra legislației statului național [4, p.1-4]. Principiul subsidiarității, e un principiu dezvoltat de jurisprudența CEDO, exprimat în cauza: *Handyside v UK*(1976) [13]. Totodată, acest principiu a fost introdus în Convenție prin Protocolul nr.15 care amintește că statul național și autoritățile sale sunt garantul principal al aplicării drepturilor fundamentale [1].

Judecătorii naționali sunt obligați să aplice prevederile Convenției și să interpreteze dispozițiile CtEDO. Controlul efectiv al respectării principiului subsidiarității se realizează atât prin instanțele de drept comun, cât și prin Curtea Constituțională. Principiul subsidiarității trebuie înțeles ca

un mecanism prin care statul național este principalul garant al protecției drepturilor omului, iar intervenția CtEDO are loc doar în cazul în care se constată o încălcare a prevederilor Convenției. Sistemul CEDO prevede o serie de mecanisme care să monitorizeze modul de aplicare a legislației CEDO în sistemul național al statelor membre:

- Aplicarea directă a CtEDO de către instanțele naționale ale statelor membre
 - Controlul exercitat de Curtea Constituțională – în sistemul românesc avem dispozițiile articolului 20, alineatul 1 din Constituție (1991)
 - Investigarea continuă a dezvoltării jurisprudenței CEDO
- Curtea Europeană a Drepturilor Omului trebuie să verifice implementarea deciziilor emise în statele părți, fără a aduce atingere:
- Suveranității statelor membre
 - Drepturilor omului

În acest sens, cauza Boivin împotriva a 34 de state membre [11] a vizat problematica responsabilității statelor în contextul organizațiilor internaționale. În decizia Curții s-a menționat că statele nu pot fi trase la răspundere pentru acțiunile care țin exclusiv de sistemul intern al unei organizații internaționale [14, p.1], care are personalitate juridică distinctă și autonomie față de statele membre, iar intervenția directă a statelor în acest sistem nu este omogenă sau constantă. Organizațiile internaționale pot dispune de propriile mecanisme de [16] protecție a drepturilor omului, iar obligațiile statelor membre în raport cu aceste mecanisme sunt limitate, nefiind extinse asupra întregului sistem al organizației.

Rolul Curții Constituționale din România în raport cu CEDO

În sistemul juridic românesc, Curtea Constituțională este unica autoritate de jurisdicție independentă față de orice altă autoritate publică. În ceea ce privește atribuțiile Curții Constituționale în raport cu mecanismul CtEDO, amintim, printre atribuțiile principale:

- Controlul de constituționalitate: Curtea examinează dacă dispozițiile dintr-un text de lege (convenție, tratat, acorduri) sunt compatibile cu prevederile Constituției și cu dispozițiile incluse în CtEDO.
- Protecția drepturilor omului: Curtea Constituțională se asigură că dispozițiile legale sunt în acord cu prevederile privind drepturile și libertățile persoanelor, astfel cum sunt stabilite de Constituție și de CtEDO.

- Interpretarea unitară: Interpretarea dată de Curtea Constituțională este unitară și obligatorie la nivel național pentru toate instanțele. Aceasta contribuie la asigurarea conformității legislației naționale cu standardele europene, inclusiv cele ale CtEDO.

În ceea ce privește modul în care normele juridice din sistemul CEDO se aplică în legislația românească, menționăm Decizia nr. 633/2018 [8], care prevede dreptul la un proces echitabil și recunoaște rolul Curții Constituționale ca garant al democrației, statului de drept și drepturilor omului. Aceasta amintește importanța menținerii protecției drepturilor omului, precum și obligativitatea unui proces legislativ transparent și echitabil. Prin această decizie, judecătorii sunt obligați să ofere o motivare temeinică a hotărârii, să asigure transparența, echitatea în apărare și să respecte drepturile omului. În ceea ce privește procesul echitabil, acesta depășește simpla prevedere a legii și oferă asigurarea efectivă a drepturilor procedurale.

Rolul Curții Constituționale Franceze în sistemul CEDO

Curtea Constituțională Franceză, ocupă un rol important în sistemul legislativ francez cat și european [3]. Curtea Constituțională franceză este un garant al aplicării drepturilor și libertăților fundamentale. Rolul Curții Constituționale este de a stabili [6]:

- Constituționalitatea legilor
- Compatibilitatea legilor cu dispozițiile privind drepturile omului în sistemul CEDO

Curtea Constituțională Franceză oferă o interpretare dinamică a Constituției franceze datorită încercării de a integra cât mai multă jurisprudență a mecanismului CEDO în legislația națională. Această integrare a mecanismului jurisprudențial în sistemul legislativ național se datorează unui dialog interstatal continuu și complex privind protecția drepturilor omului [6]. Asemenea Curții Constituționale din România, sistemul Constituțional Franceză pune un accent deosebit pe prevederile principiului de echitate, subliniind totodată importanța articolului 6 CtEDO [15]. Rolul Curții Constituționale Franceze este unul complex și dinamic; judecătorii constituționali sunt nevoiți să fie mereu în pas cu prevederile actuale ale CEDO în ceea ce privește protecția drepturilor omului, păstrând un echilibru între suveranitatea națională și cea europeană.

Concluzii

Convenția Europeană a Drepturilor Omului este un instrument european fundamental care asigură protecția drepturilor și libertăților individuale în sistemul regional european. Acest sistem este complex și dinamic, evoluând mereu datorită problemelor contemporane. Rolul principal este de a asigura o interpretare și aplicare unitară a prevederilor CtEDO în sistemele legislative ale statelor membre. Curțile Constituționale, precum cele din România și Franța, asigură un rol fundamental în interpretarea și aplicarea concretă a jurisprudenței CEDO în sistemul național de justiție. Curțile Constituționale sunt implicate într-un dialog interstatal continuu, având în prim-plan consolidarea statului de drept, garantarea drepturilor omului și păstrând un echilibru între suveranitatea națională și legislația europeană.

Protecția oferită de sistemul CEDO și de sistemele constituționale ale statelor membre asigură o protecție unitară și progresivă a drepturilor omului. Curțile Constituționale europene garantează valorile democratice, statul de drept și drepturile omului, menținând un model de referință care atestă o dezvoltare durabilă și continuă a drepturilor și libertăților omului atât în cadrul național, cât și în cel regional-european și internațional.

Referințe bibliografice:

Cărți și lucrări de specialitate

1. Constantin, Valentin. Despre controlul subsidiar al protecției drepturilor garantate de CEDO. [Online], disponibil la <https://www.juridice.ro/254226/despre-controlul-subsidiar-al-protectiei-drepturilor-garantate-de-cedo.html>
2. Guțan Selejan, Bianca. Protecția Europeană a Drepturilor Omului. Ediția 6. București: Hamangiu, 2023.
3. Spiridonescu, Ioana. Jurisdicțiile constituționale în jurisprudența CEDO. 2010. [Online], disponibil la <https://www.juridice.ro/110696/jurisdicțiile-constituționale-in-jurisprudența-cedo.html>
4. Stoenac, Dragoș. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Principii. Condiții de admisibilitate. Iustitia, nr. 2 (2018)
5. Voiculescu, Nicolae, și Maria-Beatrice Berna. Tratat de Drepturile Omului. București: Universul Juridic, 2023.

Convenții, tratate, legi și decizii

6. Constituția Franceză. [Online], disponibil la https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/constitution/constitution_roumain.pdf
7. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Semnată la Roma în 1950, intrată în vigoare în 1953.
8. Decizia nr. 633/2018 a Curții Constituționale a României. [Online], disponibil la <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/208175>
9. Declarația Universală a Drepturilor Omului. 1948. [Online], disponibil la https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf
10. Legea Fundamentală pentru Republica Federală Germania. 1949. [Online], disponibil la <https://constitutii.wordpress.com/2013/02/01/legea-fundamentala-pentru-republica-federala-germania/>

Jurisprudență și hotărâri

11. Boivin împotriva a 34 de state membre. ECHR, 2008. [Online], disponibil la <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-91461%22%7D>
12. Case of Lautsi v. Italy. ECHR, C-30814/06, para. 22.
13. Handyside v UK. ECHR, 1976. [Online], disponibil la <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-57499%22%7D>
14. Hotărârile de referință ale CEDO privind dreptul Uniunii Europene. CE-DO-KS, 2024, P1. [Online], disponibil la <https://ks.echr.coe.int/document-s/d/echr-ks/echr-leading-judgments-on-eu-law-rum.2024>
15. Fifth Chamber. C-112/13. [Online], disponibil la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=cellar:fb897489-3994-11e4-8c3c-01aa75ed71a1>
16. Curtea Constituțională din România: Rol și atribuții. [Online], disponibil la <https://www.ccr.ro/prezentare-general/rol-si-atributii/> Jurisdicția extrateritorială a statelor părți la Convenția Europeană a Drepturilor Omului. ECHR, 2018.
17. Annual Report European Court of Human Rights. Council of Europe, 2022.

FUNDAMENTE TEORETICO-DOCTRINARE ALE CONTRACTULUI DE ACHIZIȚII PUBLICE

Ana MURZAC¹⁶

ORCID ID: [0009-0001-3748-0314](https://orcid.org/0009-0001-3748-0314)

Vladimir VASILIȚA¹⁷

ORCID ID: 0000-0002-7295-0932

<https://doi.org/10.59295/tspp2025.12>

Recenzenți:

Liliana BELECCIU, doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra „Drept privat”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Republica Moldova, liliana.belecciu@mai.gov.md;

Alexandru ARMEANIC, doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra „Drept public” a Academiei de Studii Economice, Republica Moldova, aarmenic@mail.ru.

Rezumat: *Abordarea temei privind regimul juridic al contractului de achiziții publice capătă o importanță sporită în contextul procesului de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, unde armonizarea legislației naționale cu normele și principiile europene în materia achizițiilor publice reprezintă un pilon esențial al reformei administrației publice și al consolidării statului de drept.*

În acest studiu ne-am propus să analizăm fundamentele teoretico-dochrinare ale contractului de achiziții publice, ca instituție juridică esențială a dreptului administrativ contemporan. Lucrarea examinează evoluția doctriinară a contractului de achiziții publice, conturând principalele abordări privind natura sa juridică, la intersecția dintre dreptul public și cel privat. Sunt analizate elementele definitorii ale acestui tip de contract, delimitările față de alte forme contractuale, precum și rolul principiilor fundamentale în conturarea regimului juridic aplicabil.

¹⁶ Doctorandă, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, murzacana@gmail.com.

¹⁷ Doctorand, Ștefan cel Mare” a MAI, v.vasilitza@gmail.com

De asemenea, se oferă o perspectivă comparativă asupra tratării conceptului în literatura juridică din Republica Moldova, România și spațiul european. Concluziile evidențiază necesitatea consolidării unei doctrine unitare care să susțină coerența reglementării și aplicării contractului de achiziții publice în contextul modernizării administrației publice și al integrării europene.

Cuvinte cheie: contract de achiziții publice, drept public, drept administrativ, regim juridic, doctrină, principii generale, contracte administrative.

THE THEORETICAL AND DOCTRINAL FOUNDATIONS OF THE PUBLIC PROCUREMENT CONTRACT

he theoretical and doctrinal foundations of the public procurement contract

Abstract: *The legal status of public procurement contracts has gained renewed significance in the context of the Republic of Moldova's accession to the European Union, where aligning national legislation with EU norms and principles in public procurement is a critical component of administrative reform and the consolidation of the rule of law.*

This article undertakes a comprehensive doctrinal and theoretical examination of the public procurement contract, as a fundamental institution of contemporary administrative law. The analysis traces the doctrinal evolution of public procurement contracts, highlighting prevailing legal interpretations regarding their hybrid nature—situated at the intersection of public and private law. It also explores the contract's defining elements, its distinction from other contractual mechanisms, and the role of general principles in shaping its legal regime.

A comparative dimension is introduced, examining how the concept is addressed in the legal scholarship of the Republic of Moldova, Romania, and across the broader European legal space. The findings emphasize the imperative of developing a coherent and unified doctrine to support effective regulation and implementation of public procurement contracts within the framework of administrative modernization and European integration.

Keywords: public procurement contract; administrative law; public law; legal regime; legal doctrine; general principles; administrative contracts.

Introducere

În opinia noastră regimul juridic al contractului de achiziții publice ocupă un loc central în arhitectura normativă a dreptului administrativ contemporan. Într-o epocă în care funcția statului se redefineste în raport cu principiile bunei guvernări, acest tip de contract se impune nu doar ca un instrument tehnico-juridic de transfer de resurse, ci și ca un mecanism de realizare a politicilor publice, de promovare a interesului general și de garantare a eficienței cheltuielii publice. Contractul de achiziții publice a devenit un pilon fundamental al administrației publice moderne, fiind reflectarea practică a principiului legalității și a interesului public în materia cheltuielii fondurilor publice. Dincolo de dimensiunea sa economică, acest contract exprimă o realitate juridică complexă, care solicită o reglementare precisă și o doctrină clarificatoare.

În contextul procesului de integrare europeană a Republicii Moldova se resimte tot mai acut nevoia unei analize a fundamentelor teoretico-doctrinare ale contractului de achiziții publice, care devine nu doar utilă, ci chiar necesară în vederea armonizării cadrului juridic național cu principiile consacrate la nivelul Uniunii Europene, precum transparența, concurența loială, egalitatea de tratament și utilizarea responsabilă a fondurilor publice.

Cu toate acestea, tipul de contract cercetat ridică o serie de întrebări teoretico-doctrinare complexe, privind natura sa juridică, regimul aplicabil și locul pe care îl ocupă în sistemul dreptului administrativ. Astfel, în lucrarea de față ne-am propus să fundamentăm din punct de vedere teoretic și doctrinar natura juridică a contractului de achiziții publice, să conturăm cadrul conceptual și să analizăm regimul său juridic atât în dreptul național, cât și în mod comparat.

Din perspectivă epistemologică, studiul contractului de achiziții publice relevă un **dualism conceptual** – între regulile dreptului privat, care guvernează mecanismul contractual propriu-zis, și principiile dreptului public, care garantează protecția interesului general și buna administrare a fondurilor publice. Această dualitate generează o serie de controverse doctrinare cu privire la natura juridică a contractului, la poziția părților și la raportul dintre libertatea contractuală și superioritatea interesului public asupra interesului particular.

Într-o societate guvernată de principiile statului de drept, legalitatea, transparența și responsabilitatea în utilizarea fondurilor publice sunt imperative juridice și morale. În acest context, analiza fundamentelor teoretico-doctrinare ale contractului de achiziții publice devine indispensabilă pentru înțelegerea mecanismelor de protecție a interesului general, fundamentarea unei doctrine juridice coerente privind natura și regimul juridic al acestor contracte și nu în ultimul rând pentru consolidarea capacității administrative și instituționale în aplicarea legislației în domeniu. Scopul prezentului articol este de a identifica și analiza principalele fundamente doctrinare care stau la baza reglementării contractului de achiziții publice, evidențiind direcțiile de evoluție ale concepțiilor juridice contemporane.

Metodologia cercetării se fundamentează pe un ansamblu de instrumente teoretico-juridice menite să asigure o analiză complexă și coerentă a conceptului de *contract de achiziții publice*. Dat fiind caracterul predominant doctrinar al temei, demersul științific se axează pe **abordarea conceptuală și comparativă**, dar utilizând și analiza tehnic-procedurală a legislației, nu în defavoarea unei examinări a fundamentelor juridice și a logicii interne a instituției. În cadrul acestui studiu au fost utilizate următoarele metode:

Metoda analizei teoretico-doctrinare, în sensul examinării și sistematizării concepțiilor formulate în literatura de specialitate privind natura juridică, structura și funcțiile contractului de achiziții publice. Această metodă reprezintă o formă particulară a metodei formal-juridice, aplicată pentru clarificarea noțiunilor și curentelor doctrinare relevante. Totodată **este un** instrument de cercetare care a permis identificarea și sistematizarea concepțiilor formulate în literatura de specialitate privind natura juridică, structura și funcțiile contractului de achiziții publice. Prin intermediul acestei metode au fost puse în evidență diferitele curente doctrinare (administrativ, civil, mixt) și argumentele care le susțin.

Metoda istorico-juridică – utilizată pentru a explica geneza și evoluția conceptului de *contract de achiziții publice*, pornind de la modelul clasic al contractului administrativ francez și până la concepțiile moderne inspirate de dreptul Uniunii Europene. Această abordare istorică a permis reliefa transformărilor doctrinare și a impactului contextului socio-economic asupra fundamentelor juridice ale instituției.

Metoda comparativă – aplicată pentru analiza diferențelor de concepție doctrinară și reglementare între sistemele de drept continental. Prin raportare la experiențele străine s-a urmărit evidențierea tendințelor de convergență doctrinară și a posibilităților de adaptare la realitățile dreptului Republicii Moldova.

De asemenea, un rol esențial l-au avut **metodele logico-juridică și metoda sistemică**, care au permis o abordare integrată și coerentă a fenomenului juridic cercetat. **Pe când** raționamentele deduse pe baza logicii juridice au permis formularea unor concluzii argumentate privind natura juridică mixtă a contractului de achiziții publice și poziționarea sa în cadrul sistemului de drept, prin perspectiva sistemică contractul de achiziții publice a fost examinat ca instrument de guvernanță publică, prin care se realizează echilibrul dintre interesul public și principiile economiei de piață.

Pe lângă metodele teoretico-doctrinare, în cadrul cercetării a fost utilizată și metoda deductivă, prin care, prin intermediul cărora au fost reiterate și consolidate principiile generale ale dreptului administrativ au fost aplicate logic instituției contractului de achiziții publice.

Evoluția doctrinară a contractului de achiziții publice

Instituția contractului de achiziții publice nu poate fi înțeleasă în plenitudinea sa fără o analiză a contextului doctrinar și istoric în care s-a format. În esență, conceptul de *contract de achiziții publice* derivă dintr-o evoluție complexă a ideii de *contract administrativ*, apărută în secolul al XIX-lea în dreptul francez, ca expresie a autonomiei dreptului public față de dreptul civil, de unde a fost preluată în alte țări europene. Această distincție a fost justificată de necesitatea ca statul, în exercitarea funcțiilor sale, să poată utiliza instrumente juridice contractuale adaptate specificului interesului public.

Începuturile contractului administrativ evident că sunt mult mai îndepărtate, ajungând până în epoca romană clasică, unde pământurile cucerite de romani, *ager publicus*, puteau fi date în folosință păturii sociale a patrienilor, în baza unui contract de drept public ce includea clauza exorbitantă a restituirii în orice moment către proprietarul inițial, și anume statul [1, p.131-132].

Originea contractelor administrative trebuie căutată, în esență, în necesitățile imperioase de ordin financiar ale autorităților publice care aveau

în administrare bunuri proprietate publică, de a le valorifica în interesul comunităților locale sau în interes național, în funcție de proprietatea a supra acestor bunuri [2, p.5].

Este unanim recunoscut că teoria contractelor administrative este o creație a jurisprudenței Consiliului de Stat Francez, jurisprudență care a fost conceptualizată apoi de doctrina administrativă și care s-a cristalizat în dreptul francez modern, fiind dezvoltată pe cale doctrinară. De altfel, „promotorul” acestei teorii a fost Gaston Jèze, care a considerat că aceste contracte administrative sunt „contractele încheiate de administrație pentru a se asigura funcționarea unui serviciu public și care este supus altor reguli decât cele care guvernează raporturile dintre particulari” [3, p, 101]. Ultimul, prin „teoria contractelor administrative” înțelegea „contractele încheiate de administrație pentru a asigura funcționarea unui serviciu public și care este supus, din punct de vedere al regulilor particulare, altor reguli decât cele care guvernează raporturile dintre particulari”

Totuși, nici celelalte sisteme de drept nu pot fi trecute cu vederea. Astfel, sistemele de drept cu jurisdicție unitară, cum ar fi cel din Statele Unite, chiar dacă nu utilizează noțiunea de contract administrativ, recunosc dreptul agențiilor guvernamentale de a insera în contractele pe care le încheie cu particularii clauze privind rezilierea unilaterală, iar litigiile referitoare la aceste contracte sunt supuse în primă instanță unei jurisdicții specializate (Cort of Claims), care, în ultimii ani, a dezvoltat un veritabil drept al contractelor administrative, derogator de la dreptul comun [4, p.11].

Problematica contractelor administrative prin prisma diversității contractelor pe care le încheie administrația publică și a elementelor specifice contractelor administrative, care le deosebește de cele de drept comun, a fost abordată în premieră de Jean Rivero, Jean Waline, J.C. Venezia, Y. Gaudement. Astfel, în opinia cercetătorilor francezi Jean Rivero și Jean Waline, în dreptul francez s-a conturat o doctrină specifică referitoare la contractele administrative și la definirea regimului juridic specific acestor contracte [5, p.8].

Contractul administrativ, ca o instituție juridică, a fost o noțiune controversată în literatura juridică [6, p. 74]. Spre exemplu, în România interbelică, s-a manifestat în primul rând scepticismul marilor autori de drept administrativ în fața „importului” instituției contractelor administrative.

Paul Negulescu afirma că ideea contractului administrativ nu prezintă niciun interes, acestor contracte fiindu-le aplicabil regimul dreptului civil, chiar dacă părțile îndeplinesc formalități care exced cadrului cârmuit de legea civilă. În același sens s-a exprimat și profesorul Anibal Teodorescu care încadrează acest tip de contracte printre actele de gestiune ale administrației, în sensul de acte bilaterale, contractuale, expresie a unui acord de voințe specifice contractelor din dreptul privat [7, p. 21].

Dacă vom trasa o punte între perioada antică și cea contemporană, vom observa noi valențe și rațiuni ale existenței contractului administrativ. Astăzi contractul administrativ își justifică existența îndeosebi prin funcția sa socială mai întâi și apoi prin cea economică (economicul fiind însă văzut ca un mijloc de realizare a socialului). El apare astăzi ca „o formă curentă de valorificare a proprietății publice” [8, p.183] realizată în interesul sporirii bunăstării sociale [9, p. 23].

Contractul administrativ este expresia unei relații juridice dezechilibrate, justificată nu de arbitrariul puterii, ci de superioritatea interesului public asupra interesului particular.

Potrivit profesorului român E.D. Tarangul, contractele încheiate de administrație cu particularii în scopul de a colabora împreună în vederea unui serviciu public sau a unui interes general și care din această cauză sunt supuse regimului administrativ, sunt contractele de drept public sau contractele administrative. Regimul juridic special căruia sunt supuse contractele administrative, se caracterizează prin forme speciale necesare pentru încheierea lor cum și prin principii speciale cu privire la executarea lor [10, p.468].

În doctrina contemporană, contractul administrativ reprezintă un acord de voință dintre o autoritate publică, aflată pe o poziție de superioritate juridică, pe de o parte, și alți subiecți de drept, pe de altă parte (persoane fizice, persoane juridice sau alte organe ale statului subordonate celeilalte părți), prin care se urmărește satisfacerea unui interes general, prin prestarea unui serviciu public, efectuarea unei lucrări publice, sau punerea în valoare a unui bun public, supus unui regim de putere publică [11, p. 394].

Într-o altă accepțiune, contractele administrative au fost definite ca fiind acele acte juridice pe care le încheie organele administrației publice cu

cei administrați, acte care cuprind un acord de voință generator de drepturi și obligații pentru părțile contractante [12, p. 304]. Unii autori mai consideră că, prin natura lor, contractele administrative sunt identice cu contractele de drept civil, deosebirea constând în regimul juridic care li se aplică. Spre deosebire de contractele de drept civil, contractele administrative sunt supuse și unor reguli de drept public, care fac parte din regimul juridic administrativ [13, p. 173].

În ce privește regimul juridic aplicabil contractului administrativ, acesta împrumută unele caractere din dreptul privat, cum ar fi condițiile de validitate ale contractului, dar se distinge prin două elemente esențiale, și anume: se bazează pe inegalitatea juridică a părților, iar autoritatea publică, parte în contract, nu dispune de o libertate de voință identică cu cea reglementată de dreptul privat [12, p. 105].

În aceeași ordine de idei, profesorul E. D. Tarangul, având drept scop identificarea aspectelor care disting contractul administrativ de cel civil, a evidențiat următoarele trăsături: a) clauzele reglementare; b) lipsa posibilității particularului care a încheiat un contract administrativ de a-l ceda altei persoane fără aprobarea administrației; c) aplicarea teoriei impreviziunii în contractele administrative, care presupune dreptul administrației de a restabili echilibrul contractual atunci când executarea devine extrem de oneroasă pentru particular; d) dreptul administrației de a denunța contractul fie direct din oficiu, fie prin decizie administrativă unilaterală, fie apelând la instanța de judecată [10, p. 324].

O distincție esențială între contractele administrative și contractele civile rezidă, în special, în poziția privilegiată a autorităților publice în cazul primului tip de contracte și în condițiile egale ale oricărei persoane fizice sau juridice a acestora în cazul celui de al doilea tip de contracte. În același timp, ambele tipuri de contracte se încheie în baza unui acord de voință, generator de drepturi și obligații pentru părțile contractante [14, p. 4]. Poziția de superioritate a autorității publice determină posibilitatea ca aceasta să poată modifica sau rezilia unilateral contractul, atunci când interesul public o cere, fără a mai recurge la justiție, spre deosebire de contractele de drept comun care nu pot fi modificate decât prin acordul părților sau în absența acestui acord de către instanța judecătorească [15, p. 176].

Potrivit lui Săraru C.S., trăsăturile care determină încadrarea în catego-

ria contractelor administrative sunt: 1. reprezintă un acord de voință între un organism înființat pentru a satisface nevoi de interes general și un alt subiect de drept, public sau privat; 2. scopul general al sistemului achizițiilor publice este dedicat satisfacerii interesului public, respectiv dezvoltarea și îmbunătățirea mediului de viață al comunității; 3. cuprinde clauze exorbitante de la dreptul comun stabilit de autoritatea contractantă prin caietul de sarcini și prin alte prescripții prevăzute în documentația de atribuire a contractului [16 p. 323-324].

Deci contractele administrative dobândesc anumite trăsături particulare față de cele civile datorită faptului că sunt încheiate în vederea realizării interesului superior al cetățeanului [17, p. 324].

În esență, filozofia contractelor administrative presupune ca acordul de voință al părților să fie subordonat interesului public; contractul administrativ nu este un scop în sine, precum contractul civil sau comercial. Contractul administrativ, astfel cum este și actul administrativ unilateral, este mijlocul juridic prin care se realizează administrația publică [18, p. 318].

Rezumând, pentru a fi în prezența unui contract administrativ se impun câteva criterii cum ar fi: (1) determinarea legală, când este calificat ca atare prin lege și; (2) criteriul jurisprudențial, care la rândul său presupune două elemente (a) existența unei persoane de drept public și (b) prezența elementelor exorbitante.

Pe plan național, teoria contractului administrativ a început să prindă contur odată cu dezvoltarea raporturilor juridice dintre administrația publică și întreprinzătorii particulari ce aveau ca obiect concesiunea diferitelor lucrări publice sau a diferitelor servicii publice.

Potrivit opiniei dr. Stamatîn Ștefan, în perioada sovietică, dar chiar și în primii ani de independență, în Moldova nu se discuta despre contractele administrative, deoarece nu se făcea distincție între proprietatea publică a statului și proprietatea privată a acestuia. [19, p. 25-30] Potrivit altei opinii, a dr. Ion Creangă, apariția în dreptul moldovenesc a noțiunii de contract administrativ nu este altceva decât o influență a doctrinelor teoretice existente în țările europene și adoptarea unor legi noi ce determină existența unor astfel de contracte. [20, p. 239-242]. Susținem considerațiunile, alături de alți autori precum dr. Igor Trofimov [21, p. 14-15], potrivit cărora teoria contractelor administrative în Republica Moldova începe să se dez-

volte mai mult datorită legislației care deja a pus temelia unor asemenea categorii de contracte [22, p. 17].

Pe acest fundament s-a dezvoltat ulterior categoria specială a contractului de achiziții publice, privit ca un **subtip al contractului administrativ**, reglementat de norme de drept public și destinat satisfacerii nevoilor administrației în mod transparent, concurențial și legal.

Prin obiectul său, contractul de achiziție publică nu se deosebește de contractul de vânzare cumpărare de drept comun, încheiat între persoane private. Este vorba, în esență, de procurarea, de către administrație, prin cumpărare, a unor bunuri, servicii sau lucrări, în schimbul unui preț [23, p. 201].

Doctrina franceză definește contractul de achiziție publică ca fiind „o categorie particulară de contract, încheiat de administrație pentru nevoile serviciului public”[24, p. 177], „contractul prin care administrația, plătind un preț, își procură de la particulari bunuri și servicii”[25, p. 115], iar Codul achizițiilor publice francez statornicește în art.1 că „achizițiile publice sunt contracte încheiate, în condițiile prezentului cod, de colectivitățile publice în vederea realizării de lucrări, furnituri și servicii” [26, p.10].

Prin urmare, geneza contractului de achiziții publice este indisolubil legată de formarea doctrinei clasice a *contractului administrativ*, în cadrul căreia s-a cristalizat ideea că autoritatea publică trebuie să dispună de prerogative speciale „*puissances publiques*” pentru a asigura realizarea interesului general.

Caracterul juridic al contractului de achiziții publice, marcat de o complexitate teoretică și de numeroase controverse, a condus la includerea sa simultană în sfera dreptului public și a dreptului privat. În consecință, această instituție se poziționează într-o zonă de interferență doctrinară, la frontiera dintre manifestarea unilaterală de voință a administrației și acordul de voință specific contractelor de drept comun.

Inițial, contractele de achiziții publice erau tratate în doctrină ca simple acte de execuție a bugetului public. Reglementările, de tip regulamentar, aveau un caracter tehnic și erau orientate aproape exclusiv spre respectarea procedurii.

Cu toate acestea, începând cu a doua jumătate a secolului XX, contractul de achiziții publice a început să fie privit în doctrină și în jurisprudență

ca un **instrument de politică publică**, și nu doar ca un contract economic. Această re poziționare s-a accentuat pe fondul dezvoltării conceptului de „stat prestator” și al creșterii ponderii achizițiilor publice în PIB-ul național (în unele state precum Estonia, Țările de jos, Norvegia etc., peste 16%).

Această tendință se atestă și în Republica Moldova, lucru care nu poate să nu ne bucure. Or, nemijlocit Programul național de dezvoltare a sistemului de achiziții publice pentru anii 2023-2027 [27] relatează faptul că capacitatea de utilizare a resurselor financiare disponibile prin intermediul achizițiilor publice este unul dintre elemente care contribuie semnificativ la succesul implementării politicilor publice în vederea creșterii calității vieții, pentru a obține bunurile, serviciile și lucrările necesare pentru creșterea nivelului de trai, care derivă din: 1) **reglementarea achizițiilor publice**; 2) competențele părților interesate (organizații sau indivizi), implicate în guvernanta și realizarea efectivă a achizițiilor.

În ceea ce privește conținutul reglementărilor cu privire la achizițiile publice, modul de aplicare al acestora și infrastructura utilizată pentru realizarea achizițiilor au un impact direct și semnificativ atât asupra capacității sectorului public de a-și servi cetățenii, cât și asupra performanței economiei.

Contractul de achiziții publice nu mai este doar un instrument pasiv de cheltuire a banului public. El este, astăzi, o formă de guvernanta contractuală a interesului public.

În Republica Moldova, influența acestei perspective este evidentă în Legea nr. 131/2015 privind achizițiile publice, care preia atât principiile europene, cât și concepția duală a regimului juridic aplicabil.

Cu toate acestea, doctrina moldovenească este încă în formare, iar absența unei jurisprudențe constante și a unei analize doctrinare consolidate face necesară o cercetare aprofundată asupra naturii și regimului juridic al contractului de achiziții publice.

Natura juridică a contractului de achiziții publice: între drept public și drept privat

Contractul de achiziții publice este, în esență, o specie a contractului administrativ, consacrat în dreptul continental în principal prin doctrina franceză. Potrivit concepției clasice, acest contract exprimă voința unilaterală a autorității publice de a satisface un interes general, prin încheierea

unui act cu caracter bilateral, dar reglementat prin norme de drept public, deseori imperative și derogatorii de la dreptul comun.

Argumentele în sensul justificării caracterului administrativ al contractului de achiziție publică sunt cele tratate de doctrina de specialitate sau aduse prin jurisprudență, mai ales că entitatea contractantă îndeplinește toate actele sale pentru executarea competențelor stabilite expres de lege, în regim de putere publică „*ius imperii*”. Pe de altă parte, regimul de putere publică conferit actelor unei entități contractante se limitează pentru respectarea anumitor principii specifice materiei achizițiilor publice: nediscriminarea, tratamentul egal, recunoașterea reciprocă, transparența, proporționalitatea, eficiența utilizării fondurilor publice și asumarea răspunderii. Principiile enunțate în materia achizițiilor publice au rolul de a asigura echilibrul libertății de voință exprimate, pe de-o parte în regim de putere publică de entitatea contractantă, iar, pe de altă parte, în regim de manifestare de voință de a contracta prin depunerea unei oferte, în regim de drept privat sau tot de drept public, în situația în care ofertantul este o entitate de drept public. Mai mult, caracterul administrativ al contractului conferit de *ius imperii* este modelat astfel încât acesta să asigure drepturi egale cu cele ale ofertanților, iar în situația în care acestea sunt excesive, vor fi modificate în consecință. În concluzie, singurul element – regimul de putere publică – care ar justifica existența unui caracter administrativ în cazul contractului de achiziție publică ar putea fi considerat ca fiind inferior principiului libertății contractuale. S-ar putea concluziona și că regimul juridic al acestui contract este de drept *quasi-public* [28, p. 4].

Doctrina internațională actuală tinde spre o **abordare funcțională**, în care accentul cade nu pe calificarea juridică a contractului, ci pe capacitatea acestuia de a livra rezultate în interes public. Aceste concepte transformă teoria contractului public într-un domeniu viu, aflat într-o dinamică permanentă, în care tradițiile juridice trebuie armonizate cu provocările moderne: digitalizare, crize umanitare, tranziție verde.

Doctrina clasică trebuie să se adapteze, căci contractul de achiziții publice este azi o unealtă strategică de transformare socială, nu doar un instrument juridic. În dreptul pozitiv moldovenesc noțiunea de „contract administrativ” a fost conturată în doctrină și jurisprudență. Se ajunge astfel la paradoxul că deși majoritatea doctrinei și jurisprudenței încadrează

contractele de achiziții publice în categoria contractelor administrative, legislația nu califică expres aceste contracte ca fiind administrative. În unele țări occidentale, inclusiv și în România, legislația oferă de cele mai multe ori și soluția calificării.

Normele legale în vigoare ale României definesc, în mod concret, contractul de achiziție publică ca fiind „contractul cu titlu oneros, asimilat, potrivit legii, actului administrativ, încheiat în scris între unul sau mai mulți operatori economici și una ori mai multe autorități contractante, care are ca obiect execuția de lucrări, furnizarea de produse sau prestarea de servicii [29].

Pe de altă parte, potrivit legislației Republicii Moldova[30] *contractul de achiziții publice este definit ca un contract cu titlu oneros, încheiat în scris între unul sau mai mulți operatori economici și una sau mai multe autorități contractante, care are ca obiect achiziția de bunuri, executarea de lucrări sau prestarea de servicii.*

Astfel, Codul administrativ al Republicii Moldova în art. 155 și 156 prevede următoarele forme ale contractelor administrative [31]:

1) Contractul de împăcare și

2) Contractul de schimb – este un contract de drept public, prin care partenerul contractual se obligă față de autoritatea publică să execute o contraprestație, care poate fi încheiat dacă în contract contraprestația se convine pentru un anumit scop și-i va servi autorității publice la realizarea sarcinilor sale publice.

Dacă raportăm aceste prevederi normative la trăsăturile contractelor administrative, expuse mai sus, putem concluziona că și în Republica Moldova sunt recunoscute și reglementate juridic aceste contracte.

După cum observăm, lipsa unei calificări exprese de către legislație a unor contracte ca fiind administrative ridică uneori numeroase probleme legate de stabilirea regimului juridic aplicabil și a competenței instanțelor de judecată. De aceea se impune, de *lege ferenda*, ca legiuitorul să califice expres anumite contracte ca fiind administrative și apoi, dat fiind că în mod sigur evoluția socială va duce la apariția și unor noi contracte, să arate criteriile după care un contract poate fi considerat administrativ.

Într-o altă ordine de idei, legea RM privind achizițiile publice [30] definește achiziția publică ca procurarea, prin intermediul unui contract de

achiziții publice, de bunuri, de lucrări sau servicii de către una sau mai multe autorități contractante de la operatorii economici selectați de acestea, indiferent dacă bunurile, lucrările sau serviciile *sunt destinate sau nu unui scop public*.

Conform tuturor circumstanțelor, am încercat să analizăm de ce a fost inclusă sintagma „sunt sau nu destinate unui scop public”.

Am concluzionat că această formulare a fost introdusă **pentru a extinde aria de aplicabilitate a legii**, pentru a **evita orice eludare a regimului juridic al achizițiilor publice** și pentru a **acoperi toate tipurile de achiziții făcute de autoritățile contractante**, indiferent de scopul imediat, dar și pentru a **împiedica abuzuri**. Mai exact pentru **evitarea vidului normativ și a „achizițiilor mascate”**. În practică, unele autorități publice pot achiziționa bunuri sau servicii **nu în mod direct pentru realizarea unui serviciu public**, ci pentru uz intern (mobilier, software, servicii de consultanță, flori, publicitate etc.). Fără această mențiune, s-ar fi putut interpreta că **doar achizițiile destinate în mod direct unui scop public (ex. construcția unui drum, construcția/reparația capitală a unei instituții publice de învățământ etc.)** ar intra sub incidența legii. Aceasta ar fi permis autorităților să „sustragă” anumite **cheltuieli de la regulile stricte ale achiziției**, pe motiv că nu servesc nemijlocit „interesului public”. Dacă legea ar fi condiționat achiziția de existența unui scop public clar, aceasta ar fi devenit **o portiță de eschivare și interpretare arbitrară**.

Un **exemplu concret ar putea fi** cumpărarea de sticle de apă pentru o conferință - nu e un scop public în sine, dar **achiziția lor tot trebuie să respecte legea**, pentru că implică fonduri publice.

Așadar, regulile de drept privat nu pot fi complet înlăturate din contractul de achiziții publice, întrucât acestuia i se aplică norme din ambele sisteme juridice, creând o configurație hibridă. Această dublă natură, publică prin finalitate, dar juridic mixtă prin structură, reflectă complexitatea contractului de achiziții publice și justifică regimurile juridice derogatorii. Deci stabilirea naturii juridice a contractului de achiziții publice constituie un demers esențial pentru înțelegerea regimului normativ care îi este aplicabil și a mecanismelor de control, executare și contestare.

Astfel conchidem că, deși legislația Republicii Moldova nu consacră expres sintagma „contract administrativ”, analiza sistemică a cadrului nor-

mativ, combinată cu raționamentele doctrinare și jurisprudențiale, conduce spre calificarea acestuia ca fiind un **contract de drept public, cu natură administrativă** și regim juridic mixt.

Concluzionând pe baza legislației în vigoare, a doctrinei și a practicii din Republica Moldova, putem afirma următoarele: **contractul de achiziții publice în Republica Moldova este, în esență, un contract de drept public, adică un contract cu natură administrativă**, dar reglementat într-un regim **juridic mixt**: civil în formă, administrativ în conținut și finalitate.

Referințe bibliografice.

1. Cocoș Ștefan. Drept roman. Editura Scorpio 78, București, 1999.
2. Avram Iulian. Contractele de concesiune. București: Editura Rosetti, 2003, 236p.
3. Rarincescu, Constantin G. Contenciosul administrativ român, ed. a II-a, Ed. Alcalay & Co, București, 1937, p. 201, citat de A. Iorgovan, Tratat de drept administrativ, vol. II, ed. a 4-a, Ed. All Beck, București, 2005;
4. Asimov, Michael R. Administrative Law, 12th edition, Harcourt Brace Legal and Professional Publications, Inc., Chicago, S.U.A., 1992.
5. J. Rivero, J. Waline. Droit administratif, p. 97, 115; A. de Venezia Laubadere, J.C.Y. Gaudement. Traite de droit administratif, p. 284, L. Richer. Droit des contrats administratifs. 2e édition. Paris: Librairie générale de droit et de jurisprudence, 1999, p. 29; M. Lombard. Droit administratif. 3e édition. Paris: Dalloz, 1999, p. 229. – Citați de Guceac Ion, Balmuș Victor. Originea și dimensiunea conceptului „Contract administrativ”. În Revista Națională de Drept, nr. 12, 2008.
6. Iovănaș, Ilie. Drept administrativ, Editura „Servo-Sat”, Arad, 1997, 184 p.
7. Negulescu, Paul. Tratat de Drept administrativ român, ed. IV, 1934, pag. 239. Teodorescu, Anibal. Tratatul de Drept administrativ, Ediția a II-a, Institutul de Arte Grafice, 1929, vol. I, pag. 397. Citați de Pascariu, Liliana. Contracte administrative: reglementare legală și tipologie. Iași: Lumen, 2017.
8. L. Giurgiu, A. Segărceanu, C.H. Rogoveanu. Drept administrativ. Editura. Sylvi, București, 2001, p. 183
9. Săraru, Cătălin Silviu. Contractele administrative: reglementare, doctrină, jurisprudență. București: Editura C.H. Beck, 2009.
10. Tarangul, Erast Diti. Tratat de drept administrativ român. Cernăuți: Tipografia „Glasul Bucovinei”, 1944, 685 p.

11. Vedinaș, Verginia. Drept administrativ, ediția a XI-a, editura Univers Juridic, București, 2019, 648 p.
12. Apostol-Tofan, Dana. Drept administrativ, vol. I, Ediția 4, Editura C.H. Beck, București, 2017.
13. Negoită, Alexandru. Drept administrativ. Editura Szlvi, București, 1996, 312 p.
14. Guceac, Ion, Balmuș, Victor. Originea și dimensiunea conceptului „Contract administrativ”. Originea și dimensiunea conceptului „Contract administrativ”. În Revista Națională de Drept, nr. 12, 2008.
15. Mocanu, Victor. Contractul administrativ-formă de realizare a administrației publice. În: Teoria și practica administrării publice. Materiale ale conferinței științifice internaționale p.174-179, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/174-179_17.pdf Vizitat la 01.06.2025
16. Săraru, Cătălin Silviu. Contractele administrative: reglementare, doctrină, jurisprudență. București: Editura C.H. Beck, 2009.
17. Guțuleac, Victor ș.a. Drept administrativ. Chișinău, 2013, Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 600 p.
18. Iorgovan A. Noua lege a contenciosului administrativ, Geneză și explicații. Editura Roata. București, 2004.
19. Stamatina, Ștefan. Surte referiri privind contractele administrative. Chișinău: Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, seria Drept privat nr. 4/2004.
20. Creangă, Ion. Curs de drept administrativ. Chișinău: Editura Epigraf, 2003, 333 p.
21. Trofimov, Igor. Drept civil. Contractele civile. Chișinău: Tipografia Elena V.I., 2004. 252p.
22. Belecciu, Liliana. Contractul de concesiune. Teză de doctorat în drept. Chișinău, 2007. 158p.
23. Dragoș, Dacian Cosmin. Buda, Daniel. Considerații teoretice privind noul cadru juridic al încheierii contractelor de achiziții publice. În Revista Transilvană de științe administrație nr.1(7)/2002. p.201-221. <https://rtsa.ro/rtsa/index.php/rtsa/article/viewFile/359/354>
24. A. Van Lang, G. Gondouin, V. Inseguet-Brisset, Dictionnaire de droit administratif, 2e edition, Editions Dalloz, Armand Collin, Paris, 1999.
25. J. Rivero, J. Waline, Droit administratif, 18e edition, Dalloz, Paris, 2000, p.115.
26. Code de Marchés Publics, Editions Litec, Paris, 1999.
27. Programului național de dezvoltare a sistemului de achiziții publice pentru

- anii 2023-2027, aprobat prin Hotărârea Guvernului HG nr. 625/2023. Publicat: 29.09.2023 în Monitorul Oficial Nr. 370-372 art. 863, disponibil pe https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=151143&lang=ro.
28. Lăzăroiu , Petre. Cochintu, Ionița ș.a. Curs de achiziții publice. Aspecte teoretice și aplicații practice. Ediția a 2-a, Editura Hamangiu. 2018. 282p.
 29. Art. 3 alin. (1) pct. 12. l) din Legea României nr. 98/2016 privind achizițiile publice, publicată în M.O. nr. 390/23.05.2016.
 30. Legea nr. 131/2015 privind achizițiile publice. Publicat: 31.07.2015 În: Monitorul Oficial Nr. 197-205 art. 402.
 31. Codul administrativ al Republicii Moldova, nr. 116/2018. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.309-320/466 din 17.08.2018.

DIALECTICA NORMATIVULUI ȘI AL PRACTICII ÎN INTEGRAREA REFUGIAȚILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA¹⁸

Alexandru GUIGOV¹⁹

ORCID: 0009-0001-6632-8864

Inga GRIGORIU²⁰

ORCID: 0009-0006-7289-8624

<https://doi.org/10.59295/tspp2025.13>

Rezumat: *Lucrarea analizează tensiunile și interacțiunile dintre cadrul normativ privind protecția refugiaților în Republica Moldova și aplicarea sa concretă în procesul de integrare. Plecând de la principiile generale ale protecției internaționale și de la reglementările naționale referitoare la protecția temporară, studiul investighează modul în care dispozițiile legale se reflectă în practicile instituționale și în experiențele beneficiarilor, evidențiind dinamica distinctă dintre centrele de cazare și mediile urbane. Abordarea metodologică combină analiza cadrului juridic cu observații de teren, relevând decalaje structurale între intențiile normative și capacitățile operative de implementare. Sunt analizate atât provocările de capacitate administrativă, cât și mecanismele adaptive dezvoltate la nivel local în accesul la servicii esențiale. În concluzie, lucrarea propune o lectură critică a dialecticii dintre normativ și practică, subliniind necesitatea consolidării ecosistemului instituțional pentru o integrare efectivă și sustenabilă. În această lumină, integrarea în mediul urban devine spațiul efectiv în care garanțiile juridice se pot transforma în rezultate sociale concrete, iar recomandările formulate vizează consolidarea capacității instituționale, operaționalizarea standardelor și apropierea treptată a normei de realitate.*

¹⁸Articolul este elaborat în cadrul proiectului „Camps and Camp-Like Settings in Urban Environments: Bridging Humanitarian and Development Activities”, finanțat de SNIS.

¹⁹ Consilier juridic, Centrul de Drept al Avocaților (CDA), alexguigov@gmail.com

²⁰ Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, inga.grigoriu@da.md

Cuvinte cheie: integrarea refugiaților, protecție temporară, cadru normativ, practici instituționale, realități de facto, politici de integrare, spațiu urban.

THE DIALECTIC BETWEEN NORMS AND PRACTICE IN THE INTEGRATION OF REFUGEES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Abstract: *This paper examines the tensions and interactions between the normative framework governing refugee protection in the Republic of Moldova and its concrete application in the integration process. Building on the general principles of international protection and on the national regulations concerning temporary protection, the study explores the extent to which legal provisions are reflected in institutional practices and in beneficiaries lived experiences, highlighting the distinct dynamics between accommodation centres and urban environments. The methodological approach combines legal analysis with field observations, revealing structural gaps between normative intentions and the operational capacities of implementation. The analysis addresses both the challenges of administrative capacity and the adaptive mechanisms developed locally to ensure access to essential services. In conclusion, the paper proposes a critical reading of the dialectic between norm and practice, emphasizing the need to strengthen the institutional ecosystem in order to enable effective and sustainable integration. In this light, urban integration emerges as the concrete space in which legal guarantees can be transformed into tangible social outcomes, while the recommendations formulated aim at consolidating institutional capacity, operationalizing standards and gradually aligning the normative framework with reality.*

Keywords: refugee integration, temporary protection, normative framework, institutional practices, de facto realities, integration policies, urban space.

Introducere

În ultimii ani, crizele de securitate din vecinătatea estică a Uniunii Europene au generat transformări profunde în dinamica migrației forțate, impulsionând fluxuri semnificative de persoane aflate în nevoie de protecție

internațională [17]. Republica Moldova, prin poziția sa geografică și prin rolul său în arhitectura circulației regionale, a devenit un actor esențial în administrarea acestor procese, exercitând simultan funcții de tranzit, dar și de găzduire temporară sau de durată medie [4].

În acest context, sistemul național de protecție internațională a fost supus unei presiuni operaționale accentuate, impunând adaptarea rapidă a mecanismelor de recepție, cazare și integrare. Deși cadrul normativ adoptat – inclusiv Legea nr. 270/2008 privind azilul [22] și instrumente europene privind protecția temporară, transpusă prin Hotărârea Guvernului nr. 21/2023 [24] – este compatibil, în principiu, cu standardele internaționale și europene, nivelul de implementare relevă limitări funcționale și divergențe semnificative între reglementare și aplicarea efectivă [12].

Articolul de față se sprijină pe o cercetare derulată pentru perioada de după anul 2022, incluzând analize instituționale, observații de teren și interacțiuni cu reprezentanți ai instituțiilor publice, ai societății civile și beneficiari ai protecției. Pe baza acestor surse, lucrarea examinează dialectica dintre prevederile normative și realitățile instituționale, evidențiind disfuncționalitățile recurente, zonele de reziliență și soluțiile adaptative dezvoltate la nivel local.

Prin această abordare, articolul oferă o lectură critică asupra modului în care Republica Moldova poate transforma garanțiile juridice în mecanisme de integrare efectivă și sustenabilă. În final, sunt formulate recomandări de politică publică orientate spre consolidarea capacității instituționale și apropierea normei de realitate.

Metodologia aplicată. Metodologia de cercetare utilizată în lucrarea de față îmbină instrumente juridice, analitice și calitative, într-un cadru interdisciplinar orientat spre interpretarea aplicată a normei. Analiza normativă a servit drept metodă principală de evaluare a cadrului legal național și internațional aplicabil protecției refugiaților în Republica Moldova, fiind utilizată pentru a delimita standardele juridice, ierarhia izvoarelor și logica de aplicare a principiilor fundamentale ale protecției internaționale [20, 22].

În paralel, a fost aplicată analiza de conținut a documentelor instituționale relevante (rapoarte, note de sinteză, metodologii, strategii, ghiduri procedurale), precum și a evaluărilor publicate de organizații internaționale și ONG-uri specializate în domeniul protecției și integrării [6, 9, 12].

Acest demers a permis identificarea diferențelor dintre intenția normativă și practicile administrative reflectate în documente, precum și a variațiilor în modul de interpretare instituțională a acelorași dispoziții juridice.

Componenta empirică a fost construită pe baza observațiilor de teren realizate în centre de cazare și în interacțiuni instituționale, valorificate ca surse calitative primare [12, 16]. Aceste observații au fost tratate printr-o logică hermeneutică, în vederea interpretării situațiilor practice în raport cu normele existente. În acest sens, metoda nu urmărește reprezentativitatea statistică, ci relevanța interpretativă: modul în care procedurile, resursele și capacitatea operațională influențează transpunerea normei în efecte concrete.

Abordarea este, așadar, integrată: planul juridic oferă criteriile de evaluare, planul instituțional generează datele aplicate, iar analiza calitativă realizează legătura dintre cele două niveluri. Această structură metodologică permite surprinderea raportului dialectic dintre normă și practică, nu ca opoziție, ci ca proces dinamic de ajustare continuă.

În plan operațional, validitatea constatărilor este consolidată prin triangularea surselor (norme, documente, observații), iar delimitarea materială și temporală a cercetării acoperă intervalul 2022–2025 și vizează exclusiv integrarea beneficiarilor protecției internaționale în Republica Moldova, cu referințe comparative la *acquis-ul european*, utilizate strict în scop explicativ [21].

Cadrul normativ al protecției refugiaților în Republica Moldova

Cadrul juridic privind protecția internațională în Republica Moldova este fundamentat pe o arhitectură normativă mixtă, în care legislația națională se articulează cu standardele internaționale și cu orientările europene relevante. Acest ansamblu normativ definește atât drepturile și garanțiile acordate persoanelor aflate în nevoie de protecție, cât și funcțiile instituționale și procedurale ale autorităților naționale.

La nivel intern, reglementarea centrală este reprezentată de Legea nr. 270/2008 privind azilul în Republica Moldova [22], care stabilește cadrul general al procedurii de acordare a protecției internaționale, tipologiile formelor de protecție, drepturile și obligațiile beneficiarilor, precum și instituțiile competente în materie. Actul normativ este completat printr-un ansamblu de regulamente, instrucțiuni și metodologii administrative, care detaliază aspecte procedurale privind recepția, cazarea, examinarea cererilor, asistența materială și măsurile de integrare.

La nivel internațional, Republica Moldova este parte la Convenția de la Geneva din 1951 privind statutul refugiaților și la Protocolul adițional din 1967 [20], documente ce consacră principiile fundamentale ale protecției refugiaților, precum *non-refoulement*, accesul efectiv la proceduri și garantarea unui tratament nediscriminatoriu în raport cu drepturile prevăzute de legislația statului de primire. În plus, standardele UNHCR – inclusiv recomandările operaționale, liniile directoare privind protecția specială și materialele tematice – reprezintă repere interpretative utilizate de autoritățile naționale în aplicarea normelor.

În raport cu Uniunea Europeană, deși Republica Moldova nu este stat membru, cadrul său normativ este influențat de *acquis*-ul relevant, în special prin asocierea politică, cooperarea sectorială și proximitatea geografică. Directiva 2001/55/CE privind protecția temporară [21], precum și instrumentele adoptate ulterior de statele membre în gestionarea fluxurilor migraționale post-2022, constituie repere importante de convergență normativă. Acest cadru european nu se aplică direct în Moldova, dar oferă modelul de referință utilizat în formularea politicilor și în armonizarea graduală a abordărilor naționale cu cele din spațiul european.

În ansamblu, cadrul normativ al Republicii Moldova este, conceptual, compatibil cu standardele sistemului internațional de protecție a refugiaților. Totuși, caracterul său complex și necesitatea de interpretare integrată generează un spațiu semnificativ de variație la nivelul implementării, ceea ce face ca normele să fie rareori autosuficiente și, în mod practic, dependente de capacitatea instituțională, de resurse și de infrastructura administrativă existentă [6, 12].

Principiile fundamentale ale protecției internaționale

Protecția internațională, în sens juridic strict, definit de Legea nr. 270/2008 privind azilul [22], derivă din aplicarea directă a normelor Convenției din 1951 privind statutul refugiaților și a Protocolului din 1967 [20], precum și din cadrul european relevant. Fundamentul său normativ se sprijină pe un set limitat, dar esențial, de principii juridice, care constituie baza întregii arhitecturi instituționale și procedurale.

Primul și cel mai important principiu este principiul nereturnării (non-refoulement), potrivit căruia nicio persoană nu poate fi expulzată, returnată sau extrădată către un stat în care viața, libertatea sau integrita-

tea sa ar fi expuse riscului persecuției, torturii, tratamentului inuman sau degradant. Acest principiu are caracter absolut și constituie norma-pivot a sistemului de protecție a refugiaților, fiind consacrat atât la nivel internațional [20], cât și în legislația Republicii Moldova [22].

Un al doilea principiu fundamental este dreptul de a solicita azil, fără condiții prealabile legate de statutul administrativ al intrării pe teritoriu sau de regularitatea actelor de trecere a frontierei. Din acest principiu decurge corolarul neinculpării pentru intrarea neregulamentară, în măsura în care persoana se prezintă fără întârziere autorităților și invocă motive de protecție [22].

În același registru se înscriu principiile tratamentului nediscriminatoriu, evaluării individualizate a situației fiecărui solicitant și respectării unității familiei [22]. În ansamblu, aceste principii stabilesc raportul dintre persoană și autoritate într-un cadru juridic în care vulnerabilitatea nu este tratată ca situație periferică, ci ca element constitutiv al protecției.

Caracterul operațional al acestor principii explică de ce protecția internațională nu poate fi asimilată unui simplu regim administrativ de regularizare a șederii. Ea este un regim juridic special, construit în jurul obligațiilor negative și pozitive ale statului, care limitează marja discreționară administrativă și impune un standard minim incomprimabil de protecție.

Cadrul legislativ național

Arhitectura juridică aplicabilă protecției persoanelor strămutate și integrării refugiaților în Republica Moldova are ca act-cadru Legea nr. 270/2008 privind azilul [22], care aliniază definițiile, motivele și garanțiile protecției internaționale la standardele UE (inclusiv elementele din Directiva 2011/95/UE) și detaliază noțiuni precum actele de persecuție, motivele de persecuție și „vătămările grave”.

Regimul de protecție temporară este reglementat prin Hotărârea Guvernului nr. 21 din 18.01.2023 privind acordarea protecției temporare persoanelor strămutate din Ucraina [24], adoptată în temeiul art. 21 din Legea nr. 270/2008. Această hotărâre transpune dispoziții esențiale din Directiva 2001/55/CE [21] și Decizia (UE) 2022/382, stabilind condițiile, categoriile eligibile, durata și măsurile administrative, precum și planul interinstituțional de acțiuni.

Legea nr. 270/2008 cuprinde, totodată, garanțiile minime pe perioada protecției temporare (inclusiv înregistrare/documentare, acces la educație,

cazare, asistență socială, integrare pe piața muncii, asistență medicală primară), care sunt puse în executare prin HG nr. 21/2023 [24].

Implementarea practică este asigurată de Inspectoratul General pentru Migrație, căruia i-au revenit sarcini explicite de la 01.03.2023 pentru punerea în aplicare a mecanismului de protecție temporară în baza HG nr. 21/2023; datele oficiale arată totodată dinamica înregistrărilor și documentărilor în 2023 [8].

Cadrul a fost ajustat ulterior: clauza de armonizare și alte puncte din HG nr. 21/2023 au fost modificate prin HG nr. 93 din 26.02.2025 (cu intrare în vigoare la 01.03.2025) [24], inclusiv prelungirea automată până la 01.03.2026 a documentelor beneficiarilor care aveau protecție temporară la 01.03.2025.

În sinteză, Legea nr. 270/2008 constituie temelia protecției internaționale, iar HG nr. 21/2023 (cu modificările ulterioare) este instrumentul executiv prin care Moldova a operationalizat protecția temporară în contextul aflului de după 2022; împreună, acestea formează cadrul național unic pentru procedură, drepturi, obligații și responsabilități instituționale.

Rolul administrației publice și mecanismele instituționale de implementare

Implementarea cadrului normativ privind protecția internațională și integrarea persoanelor strămutate revine, în principal, instituțiilor publice cu competențe directe în domeniul migrației și azilului. Rolul central aparține Inspectoratului General pentru Migrație, în calitatea sa de autoritate responsabilă de examinarea cererilor de protecție internațională, gestionarea centrelor de cazare, coordonarea fluxului de beneficiari, precum și aplicarea măsurilor de integrare conform legislației în vigoare [9]. Acest rol este exercitat în interacțiune permanentă cu alte instituții din subordinea autorităților publice centrale, inclusiv cele din domeniul protecției sociale, educației, sănătății și ocupării forței de muncă.

Administrațiile publice locale contribuie, la rândul lor, la asigurarea integrării în comunitate, în măsura în care asigură accesul la servicii publice locale de bază – inclusiv locuire, orientare comunitară, acces la infrastructura școlară și servicii comunitare. În practică, gradul de implicare și capacitatea efectivă a autorităților locale diferă semnificativ în funcție de resursele financiare disponibile, nivelul de profesionalizare instituțională și experiența anterioară de lucru cu grupuri vulnerabile [6].

Organizațiile internaționale și organizațiile neguvernamentale au un rol complementar, în sens operațional, în special în ceea ce privește facilitarea accesului la servicii, suport logistic, informare și programe punctuale de sprijin [3, 4]. Aceste intervenții nu modifică însă responsabilitatea primară a statului în materia protecției internaționale, ci completează acțiunile administrației publice în condiții de capacitate instituțională limitată.

Practica instituțională: realități și disfuncționalități

În practică, procesul de protecție și integrare a persoanelor refugiate în Republica Moldova este marcat de o serie de limitări operaționale care influențează modul în care normele juridice sunt transpuse în rezultate concrete. Deși cadrul legal stabilește drepturi, garanții și principii de tratament nediscriminatoriu, aplicarea lor depinde de capacitatea instituțională a autorităților competente, accesibilitatea resurselor și coerența mecanismelor de coordonare între nivelul central și cel local [6, 12].

Inspectoratul General pentru Migrație este autoritatea cu rol principal în gestionarea procedurilor de azil, în emiterea documentelor de ședere pentru beneficiarii de protecție internațională și în coordonarea unor centre de cazare. În contextul fluxului de persoane începând cu 2022, instituția a funcționat într-un regim operațional intens, ceea ce a generat presiuni semnificative asupra resursei umane și capacității logistice [9]. Procedurile administrativ-juridice au fost adaptate în timp real, însă ritmul alert al necesităților practice a depășit, în unele cazuri, posibilitatea de reactualizare coerentă și unitară a instrucțiunilor interne.

Centrele de cazare destinate solicitanților de azil și persoanelor care beneficiază de forme de protecție internațională reprezintă un exemplu relevant al diferenței dintre standardele prevăzute și situația efectivă. Deși se recunoaște efortul autorităților în menținerea funcționalității lor, în practică persistă insuficiențe legate de dotare, resurse materiale, infrastructură, servicii psihosociale și orientare profesională [12]. Aceste limite influențează direct accesul la educație, servicii medicale primare și oportunități de integrare socio-economică, generând o situație în care protecția legală nu produce întotdeauna efecte integraționale imediate [16].

De asemenea, modul de cooperare interinstituțională și gradul de implicare a administrației publice locale variază semnificativ între regiuni. În unele localități s-au dezvoltat practici eficiente, în special datorită colabo-

rării dintre autorități și organizații neguvernamentale, în timp ce în altele predomină abordări fragmentate, cu timpi de răspuns neunitari și dificultăți în gestionarea fluxurilor de informații [6]. Această lipsă de uniformitate are efect direct asupra previzibilității procedurale și asupra continuității suportului acordat persoanelor refugiate. În ansamblu, practica relevă faptul că implementarea normelor este condiționată mai degrabă de capacitatea administrativă și de contextul instituțional imediat decât de existența unui cadru juridic adecvat [12].

Capacitatea administrativă și resursa umană

Capacitatea administrativă reprezintă una dintre variabilele decisive în transpunerea efectivă a cadrului normativ în rezultate concrete pentru persoanele refugiate. Deși normele juridice stabilesc obligații clare privind accesul la proceduri, servicii și mecanisme de sprijin, gradul în care acestea sunt realizate depinde în mod direct de disponibilitatea personalului specializat, de nivelul de formare profesională și de continuitatea operațională în centrele și structurile instituționale competente [6].

Începând cu anul 2022, Inspectoratul General pentru Migrație a funcționat într-un regim operațional prelungit, caracterizat prin volum ridicat de solicitări și necesitatea adaptării rapide a procedurilor interne. În absența unei creșteri proporționale a resursei umane și fără mecanisme de suplینire a deficitului structural de personal specializat în domeniul azilului și integrării, timpul de procesare și calitatea interacțiunilor instituționale au fost influențate în mod direct [9]. Această dinamică se observă atât la nivelul serviciilor centrale, cât și la nivelul centrelor de cazare, unde personalul tehnic, social și administrativ este nevoit să gestioneze simultan sarcini operative, consiliere, evidență și comunicare interinstituțională [12].

În plus, fluctuația resursei umane, recrutarea dificilă în anumite zone geografice și lipsa unor programe de formare continuă adaptate specificului protecției internaționale reprezintă factori care amplifică diferența dintre normă și aplicarea sa practică [6]. Nu este vorba despre absența normelor - dar despre imposibilitatea sistemică de a susține, în mod constant, standardele prevăzute de acestea, în lipsa unei resurse umane suficiente și adecvat instruite. În acest sens, capacitatea administrativă nu este o variabilă secundară, ci o condiție prealabilă a aplicării normelor. Iar în situații de fluxuri ridicate, resursa umană devine criteriu de limitare, nu doar de implementare [9].

Discontinuitatea aplicării normei în context instituțional

În pofida existenței unui cadru juridic coerent, aplicarea normei nu este uniformă în teren, iar acest fenomen este observabil atât la nivelul centrelor de cazare, cât și în relația cu autoritățile locale. Standardele privind informarea, orientarea, asistența socială și facilitarea accesului la servicii nu sunt puse în aplicare în mod uniform, iar diferențele dintre localități evidențiază o fragmentare a efectului juridic [6]. Practic, aceeași normă produce rezultate diferite în funcție de contextul instituțional în care este aplicată.

Această discontinuitate nu derivă din ambiguitatea normei în sine, ci din modul variabil în care instituțiile o operaționalizează. În unele situații, administrațiile locale dezvoltă practici pro active - creând mecanisme de sprijin adaptate situației beneficiarilor. În altele, aplicarea se reduce la nivel minimal, strict procedural, ceea ce transformă protecția juridică într-un concept formal, fără funcționalitate practică evidentă [12].

Fenomenul relevă un punct central al dialecticii analizate în această lucrare: norma juridică este stabilă și unitară, dar aplicarea ei este variabilă și dependentă de contextul instituțional. Această variație modifică nivelul de protecție reală, generând diferențe substanțiale între „drepturile prevăzute” și „drepturile efectiv exercitate” [6, 12].

Mediile de locuire: centre de cazare și spații urbane

Spațiile în care persoanele refugiate locuiesc determină în mod direct modul în care normele juridice sunt traduse în practică. În timp ce o parte dintre persoane sunt găzduite în centre publice de cazare destinate protecției internaționale, majoritatea se află în medii urbane obișnuite (în special în municipiul Chișinău), integrându-se gradual în rețele sociale și servicii generale [4]. Din perspectiva aplicării normei, aceste două medii de locuire generează realități instituționale distincte.

Centrele de cazare, administrate de autoritățile competente în materie de migrație, azil și protecție socială, reprezintă spațiile în care standardele juridice ale protecției internaționale sunt cel mai vizibil confruntate cu resurse limitate, necesități imediate și presiune operațională [12]. Aici se observă adaptarea continuă a aplicării normei în funcție de capacitatea materială, personalul disponibil și fluxul de beneficiari.

În mediul urban însă, aplicarea normelor de protecție și integrare depinde de accesibilitatea serviciilor publice generale (sănătate, educație,

ocupare), iar factorul decisiv nu mai este infrastructura administrată de stat, ci modul în care instituțiile obișnuite — școli, prestatori medicali, autorități locale - își pot integra responsabilitatea juridică în procedurile lor standard [16].

Această diferență relevă un element central al dialecticii analizate: aceeași normă juridică produce efecte diferite în funcție de mediul locuirii, ceea ce demonstrează că aplicarea protecției internaționale nu este un proces uniform, ci unul dependent de contextul instituțional și social în care se materializează [6].

Accesul la educație, sănătate și muncă – între reglementare și aplicare

Dreptul de acces la servicii esențiale – în special educație, sănătate și piața muncii – constituie un element structural al protecției internaționale. În plan normativ, aceste drepturi sunt definite și garantate prin legislația națională relevantă [22, 23], fiind reflectate și în angajamentele internaționale asumate de Republica Moldova. Totuși, transpunerea lor concretă depinde de modul în care instituțiile sectoriale integrează aceste obligații în procedurile lor standard, ceea ce generează diferențe de aplicare între diferite domenii și, uneori, chiar între diferite localități [6].

În educație, cadrul legal prevede accesul copiilor refugiați la școlile publice în condiții echitabile, însă în practică procesul poate fi influențat de capacitatea administrativă a instituțiilor educaționale, de disponibilitatea cadrelor didactice pregătite pentru integrarea lingvistică și de diferențele programatice dintre sistemele de învățământ [16]. Astfel, dreptul există juridic, dar aplicabilitatea sa poate depinde de resursele locale.

În domeniul sănătății, același principiu se manifestă prin divergențe între dreptul la acces la servicii medicale primare și complexitatea procedurilor administrative necesare pentru includerea efectivă în sistem. Deși se asigură accesul de bază, continuitatea serviciilor și trecerea din zona de urgență în cea de prevenție rămân uneori limitate [16].

Accesul la muncă reprezintă un alt exemplu distinct: normele permit încadrarea legală în câmpul muncii, însă în practică integrarea profesională este influențată de bariere lingvistice, limitări procedurale, lipsa experienței locale recunoscute și nivelul de informare [6]. Astfel, deși normele creează premisele juridice ale integrării, efectul real variază în funcție de ca-

pacitatea instituțiilor și de contextul social în care se realizează aplicarea.

Dialectica dintre normă și practică

Raportul dintre arhitectura juridică a protecției internaționale și realitățile instituționale ale integrării nu poate fi înțeles ca o relație lineară sau unilaterală. Norma nu se transpune în practică prin simpla existență a unui text legislativ; aceasta este reconfigurată continuu prin mediere administrativă, disponibilitatea resurselor, cultura organizațională și logica operațională a instituțiilor responsabile.

În Republica Moldova, acest fenomen este vizibil în mod pronunțat în domeniul integrării refugiaților, unde standardele prevăzute în legislație sunt frecvent filtrate prin limitări de personal, presiunea operațională fluctuantă, instrumentarul metodologic existent și modul de cooperare interinstituțională [9, 12].

Ca rezultat, aplicarea normei devine o practică interpretativă: conținutul juridic definit la nivel conceptual este remodelat prin procese adaptative, ajustări ad-hoc sau flexibilizări procedurale determinate de realitatea din teren. Analiza dialecticii dintre normă și practică obligă, astfel, la depășirea evaluărilor strict declarative ale conformității și la observarea efectelor concrete generate în centrele de cazare, în interacțiunile instituționale și în traseul migranților în spațiul social și economic [6]. Numai la acest nivel este posibilă înțelegerea deplină a distanței dintre intenția normativă și efectul juridic produs.

Hiatusul normativ - definire și manifestare

Hiatusul normativ reprezintă distanța structurală dintre conținutul juridic al normelor aplicabile protecției refugiaților și efectele lor reale în plan instituțional și social. În Republica Moldova, acest fenomen nu derivă din absența reglementării, ci din imposibilitatea sistemului administrativ de a transpune în mod uniform dispozițiile legale în acțiuni concretizate. Norma este, deci, prezentă, coerentă și ierarhic clară, însă aplicarea ei este fragmentată și variabilă în funcție de capacitatea operațională a instituțiilor [6].

Hiatusul nu trebuie înțeles ca un „deficit accidental”, ci ca o formă de tensiune sistemică între nivelul normativ și posibilitatea tehnică de realizare. Normele juridice produc efect doar în măsura în care pot fi convertite în proceduri, infrastructură, servicii și interacțiuni administrative. Când aceste mecanisme de conversie lipsesc, dreptul rămâne într-o stare de validitate

formală, dar fără impact social substanțial [12]. Astfel, hiatusul normativ devine un indicator analitic al vulnerabilității implementării - un spațiu în care protecția juridică este recunoscută, dar nu este pe deplin exercitată.

Mai mult, acest hiatus generează o interpretare deformantă a performanței instituționale: deși cadrul legal este respectat în sens declarativ, rezultatul final nu mai reflectă intenția normei, ci posibilitățile concrete ale aparatului administrativ. În acest sens, analiza nu vizează legalitatea normei, ci efectul util al normei în condiții reale. Astfel, hiatusul normativ devine esența dialecticii abordate, relevând faptul că în procesul de integrare nu norma în sine este problematică, ci mecanismele prin care aceasta este transpusă în realitate [6].

Limitele operaționalizării normei

Deși cadrul juridic definește în mod relativ clar drepturile, garanțiile și standardele minime de protecție aplicabile persoanelor aflate în nevoie de protecție internațională, transpunerea acestora în practică este determinată în mod direct de capacitatea operațională a instituțiilor publice implicate [6]. În practică, aplicarea normei este frecvent calibrată nu la litera standardelor formale, ci la resursele existente: logistică, personal, infrastructură și continuitatea proceselor administrative [9]. În numeroase situații, instituțiile sunt nevoite să aplice norma la nivelul posibilului și nu la nivelul optimului, iar acest decalaj funcțional devine un fenomen structural, nu excepțional.

Aceste limite emergente nu indică neapărat lipsa intenției de conformitate, ci insuficiența instrumentelor administrative disponibile pentru materializarea scopului legii. De aici rezultă o tensiune inerentă între standardul juridic și capacitatea de execuție, tensionând chiar și mecanismele procedurale cele mai bine definite [6]. Procedural, cadrul legal cere formalism; operațional, instituțiile lucrează într-un regim de adaptare continuă, cu necesitatea de a prioritiza, de a gestiona urgențe și de a redistribui resurse în funcție de presiunea fluxurilor [9].

În acest sens, limitele operaționalizării normei reprezintă o determinare instituțională a efectivității juridice. Ele nu țin de interpretarea legii, ci de posibilitatea aplicării ei. Iar atâta timp cât mecanismele de implementare rămân dependente de resurse umane, administrative și materiale reduse, protecția juridică - în sensul său substanțial - riscă să rămână, în anumite segmente, un deziderat incomplet.

Dinamica aplicării cadrului normativ în procesul de integrare

Aplicarea cadrului normativ în procesul de integrare nu reprezintă o transpunere liniară și mecanică a dispozițiilor juridice în realitatea instituțională, ci un proces gradual, marcat de adaptare continuă. În practică, modul în care instituțiile publice, administrația locală și furnizorii de servicii interpretează și operationalizează normele depinde de un ansamblu de factori concreți, care includ disponibilitatea resurselor, atribuțiile funcționale ale instituțiilor implicate și capacitatea de coordonare interinstituțională [6]. Astfel, norme juridice formulate uniform la nivel național pot genera rezultate diferite în teren, în funcție de mediul de aplicare și de modul în care actorii responsabili gestionează raportul dintre obligațiile legale și limitele operaționale.

În centrele de cazare și în comunitățile urbane în care sunt găzduite persoane cu protecție internațională sau temporară, această dinamică se manifestă vizibil în etapele concrete ale accesului la servicii: de la informarea inițială privind dreptul la educație sau muncă, până la procedurile administrative de înscriere în sistemele publice [16]. În unele situații, reglementările sunt traduse în practici coerente și eficiente, care facilitează exercițiul real al drepturilor. În altele, interpretarea procedurilor este influențată de factorul uman, de nivelul de pregătire al personalului, de volumul de solicitări și de instrumentele disponibile administrației pentru a gestiona fluxul [9].

Această variație - intrinsecă unui sistem în tranziție instituțională și în permanentă încărcare operațională - arată că integrarea nu depinde exclusiv de conținutul normei, ci de capacitatea arhitecturii instituționale de a menține coerența în aplicare atunci când intervin schimbări de volum, de context sau de resurse [6]. Din această perspectivă, dinamica aplicării normei devine un indicator esențial al funcționalității sistemului: ea reflectă cât din ceea ce este prevăzut în lege devine efect tangibil în viața persoanelor vizate.

Elemente de convergență și condiții de ajustare

În pofida decalajelor identificate între norma juridică și aplicarea sa practică, se observă treptat conturarea unor zone de convergență între intenția normativă și mecanismele instituționale de implementare. Aceste convergențe apar în special acolo unde există coordonare interinstituțională clarificată, proceduri standardizate, instrucțiuni tehnice omogene și suport metodic uniform pentru personalul care interacționează direct cu beneficiarii

[9]. În asemenea contexte, drepturi prevăzute în legislație - precum accesul la educație, la asistență socială sau la piața muncii - nu mai sunt percepute ca obligații abstracte, ci se transformă în proceduri reproductibile și previzibile, reducând astfel gradul de arbitrar administrativ [14].

Consolidarea acestor zone de convergență depinde însă de existența unor condiții de ajustare stabile: actualizarea periodică a instrucțiunilor de lucru în funcție de schimbările legislative, crearea unor platforme clare de cooperare între nivelul central și cel local, investiții în formarea personalului implicat în gestionarea dosarelor și un regim consecvent de monitorizare și feedback instituțional [6]. În absența acestor mecanisme, orice progres punctual riscă să rămână fragmentar și dependent de persoane, nu de sistem. Prin urmare, armonizarea durabilă dintre normă și practică presupune nu doar revizuire legislativă, ci și consolidarea capacității administrative în interiorul procesului de integrare.

Concluzii și recomandări

Analiza cadrului normativ și a dinamicii instituționale relevante în domeniul integrării refugiaților în Republica Moldova a evidențiat existența unui decalaj funcțional între obligațiile juridice consacrate și nivelul de performanță administrativă realizabil în condițiile resurselor, instrumentelor și capacităților existente [6]. Convergența dintre intenția normei și efectele sale concrete nu este un fenomen automat, iar armonizarea celor două niveluri depinde în mod direct de calitatea coordonării instituționale, de coerența mecanismelor de implementare și de consistența cu care sunt transmise standardele de aplicare către personalul implicat în contact direct cu beneficiarii.

Totodată, în pofida dificultăților, se conturează progresiv anumite spații de coerență între reglementare și practică — în special în procesele standardizate, în situațiile în care există proceduri clare și în segmentele în care dialogul interinstituțional a fost relativ stabil [9]. În aceste zone, integritatea normei tinde să se traducă mai previzibil în rezultate tangibile, ceea ce indică potențial sistemic de evoluție pozitivă. În consecință, dificultățile identificate nu invalidează arhitectura normativă, ci sugerează necesitatea consolidării instrumentelor de transpunere.

Pe acest fundal, îmbunătățirea coerenței dintre normă și practică poate fi susținută prin întărirea capacității administrative, prin diversificarea

instrumentelor de coordonare central–local, prin formarea continuă a personalului și prin actualizări metodologice adaptate realităților observate în aplicare [6, 14]. Totodată, mecanismele de monitorizare continuă ale implementării pot funcționa ca punți de ajustare, permițând recalibrarea graduală a procedurilor în funcție de experiența practică. Astfel, nu ajustarea normei în sine este întotdeauna necesară, ci consolidarea ecosistemului de aplicare - element determinant pentru transformarea garanțiilor juridice într-o integrare efectivă, coerentă și sustenabilă.

Referințe bibliografice:

1. Agerholm, H. (2023). Refugee Integration in the European Union: A Comparative Analysis. *European Journal of Migration and Law*, 25(1), 45–68.
2. Biroul Organizației Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (UNDP). *Analysis of Multidimensional Poverty in the Republic of Moldova in 2022: Analytical report*. Chișinău, 2024. [accesat: 09.04.2025]. Disponibil: <https://ophi.org.uk/Publications/Moldova-MPI-2022> ophi.org.uk+1UNDP+1
3. Biroul Organizației Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (UNDP). *IMPLEMENTAREA PROTECȚIEI TEMPORARE ACORDATE PE TERITORIUL REPUBLICII MOLDOVA PERSOANELOR STRĂMUTATE DIN UCRAINA (2024)*. Chișinău: UNDP. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: <https://www.undp.org/moldova/publications/implementarea-protectiei-temporare>
4. Biroul Organizației Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (UNDP), OIM, IGM. *Evaluarea Rapidă a Necesităților (RNA) a persoanelor strămutate din Ucraina (Raport Sinteză, 2023)*. Chișinău: UNDP, OIM, IGM. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: <https://data.unhcr.org/rna/moldova/report-sinteza>
5. Centrul de Politici și Reforme (CPR). (2024). Alternative Report submitted to the 112th Session (08–26 April 2024) of the UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: <https://cpr.md/en/2024/02/06/alternative-report-submitted-to-the-112th-session-08-april-26-april-2024-of-the-un-committee-on-the-elimination-of-racial-discrimination/>
6. CPR Moldova. *Studiu: Integrarea persoanelor refugiate în Republica Moldova și protecția drepturilor acestora (2024)*. Chișinău: CPR Moldova. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: https://cpr.md/wp-content/uploads/2024/02/Studiu_Integrarea-persoanelor-refugiate-%C3%AEn-Republica-Moldova.pdf
7. Guvernul Poloniei. (2022). Act of 12 March 2022 on Assistance to Citizens of Ukraine in Connection with the Armed Conflict on the Territory of

- Ukraine. *Journal of Laws* 2022, item 583. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2022/en/147320>
8. Inspectoratul General pentru Migrație (IGM). *Compendiu statistic al Profilului Migrațional Extins al Republicii Moldova (Exemplu: ediția 2023 sau 2024)*. Chișinău: IGM. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: <https://igm.gov.md/ro/content/compendiu-statistic>
 9. Inspectoratul General pentru Migrație (IGM). *Raport privind gestionarea eficientă a sistemului național de azil în anul 2024 și revizuirea abordării începând cu 2025*. Chișinău: IGM. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: <https://igm.gov.md/ro/rapoarte-de-activitate>
 10. Mantu, S., Zwaan, K., & Strik, T. (Eds.). (2023). *The Temporary Protection Directive: Central Themes, Problem Issues and Implementation in Selected Member States*. Nijmegen: Centre for Migration Law. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: <https://cmr.jur.ru.nl/cmr/docs/Mantu.Zwaan.Strik.Temp.Prot.Dir.2023.pdf>
 11. Ministerul Muncii și Protecției Sociale. (2022). Ordin nr. 21/2022 privind organizarea centrelor de plasament temporar pentru refugiați. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: <https://social.gov.md/wp-content/uploads/2022/03/Regulamentul-de-organizare-%C8%99i-func%C8%9Bionare-a-Centrului-de-plasament-temporarpentru-refugia%C8%9Bi.pdf>
 12. Oficiul Avocatului Poporului. *Raport privind monitorizarea respectării drepturilor persoanelor refugiate, în contextul conflictului armat din Ucraina*. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2024/07/raport-privind-monitorizarea-respectarii-drepturilor-persoanelor-refugiate-ianuarie-%E2%80%93iunie-2024.pdf>
 13. Oficiul Avocatului Poporului. (2024). *Raport tematic: Asigurarea accesului persoanelor ce au nevoie de protecție internațională la punctul de trecere a frontierei aeriene a Republicii Moldova*. [accesat: 15.04.2025]. Disponibil: <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2025/04/raport-tematic-asigurarea-accesului-persoanelor-ce-au-nevoie-de-protectie-internationala-la-punctul-de-trecere-a-frontierei-aeriene-a-republicii-moldova-situatia-anului-2024.pdf>
 14. Proiect de Program național privind migrația, azilul și integrarea pentru anii 2026–2030 (MAI/IGM). [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: <https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiect-program-national-migratie>
 15. Tabac, T. *Eficiențizarea mecanismului de gestionare a proceselor migraționale pentru a sprijini dezvoltarea unei piețe a muncii competitive în Republica Moldova*. Teză de doctorat. Chișinău: Academia de Administrare Publică. 2023. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: <https://www.anacec.md/files/Tabac-teza.pdf>

16. UNICEF Moldova. *Evaluarea accesului copiilor refugiați la educație și sănătate în Republica Moldova (2023/2024)*. Chișinău: UNICEF. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: <https://www.unicef.org/moldova/rapoarte-refugiati>
17. UNHCR Moldova. (2023). *Operational Update: Ukraine Refugee Situation – Republic of Moldova*. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/10156010>
18. UNHCR Moldova. *Planul de răspuns al Republicii Moldova pentru situația refugiaților (RRP) 2024*. Chișinău: UNHCR. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: <https://data.unhcr.org/fr/documents/download/107070>

Surse Legislative (Naționale și Internaționale)

19. Consiliul Europei. *Plan de Acțiune/Program de Asistență pentru Republica Moldova (2025–2028)*. [accesat: 05.11.2025]. Disponibil: <https://rm.coe.int/ap-rm-ro-2025-2028/1680b477f1>
20. Convenția de la Geneva din 1951 privind statutul refugiaților și Protocolul adițional din 1967. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=116826&lang=ro
21. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32001L0055>
22. Cu privire la azilul în Republica Moldova: Lege nr. 270 din 18-12-2008. În: *Monitorul Oficial* nr. 53-54 art. 145. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146837&lang=ro#
23. Cu privire la integrarea străinilor în Republica Moldova: Lege nr. 274 din 27-12-2011. În: *Monitorul Oficial* 31-12-2020 Nr. 372-382 art. 34. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140395&lang=ro
24. Hotărâre nr. 21 din 18.01.2023 privind acordarea protecției temporare persoanelor strămutate din Ucraina (cu modificările ulterioare, inclusiv HG 93/2025). În: *Monitorul Oficial* nr. 21-22 art. 38. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=147272&lang=ro#
25. Hotărâre nr. 658 din 23-09-2022 pentru aprobarea Strategiei de dezvoltare a domeniului afacerilor interne pentru anii 2022-2030. În: *Monitorul Oficial* 28-10-2022 Nr.334-341 art. 797. [accesat: 04.11.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150413&lang=ro#

CUPRINS/CONTENTS

PREFAȚĂ	3
IMPLICAREA TINERILOR ÎN PROCESUL DECIZIONAL – FACTOR AL DEZVOLTĂRII DURABILE A SOCIETĂȚII CONTEMPORANE / YOUTH INVOLVEMENT IN THE DECISION-MAKING PROCESS – A FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF CONTEMPORARY SOCIETY <i>Alexandra COLȚA</i>	4
VALORI POLITICE ȘI COEZIUNEA SOCIALĂ ÎN STRATEGIILE EDUCATIONALE EUROPENE / POLITICAL VALUES AND SOCIAL COHESION IN EUROPEAN EDUCATIONAL STRATEGIES <i>Valeria GARBATOVSKI</i>	19
IMPLICAREA CETĂȚENILOR LA LUAREA DECIZIILOR: EXPERIENȚA ESTONIEI / INVOLVING CITIZENS IN DECISION-MAKING: THE EXPERIENCE OF ESTONIA <i>Olesea MOISEEV</i>	31
PARADIGMA CUNOAȘTERII EURISTICE: FUNDAMENT AL SOCIETĂȚII CONTEMPORANE. CAZUL REPUBLICII MOLDOVA / THE PARADIGM OF HEURISTIC KNOWLEDGE: THE FOUNDATION OF CONTEMPORARY SOCIETY. THE CASE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA <i>Silvia GORCEAG</i>	45

EDUCAȚIA PENTRU AUTENTICITATE - UN IMPERATIV AL FORMĂRII CONȘTIINȚEI CIVICE / EDUCATION FOR AUTHENTICITY – AN IMPERATIVE FOR THE FORMATION OF CIVIC CONSCIOUSNESS <i>Ecaterina DMITRIC</i>	54
STATUL LAIC: FUNDAMENTUL UNEI DEMOCRAȚII MODERNE / SECULAR STATUS: THE FOUNDATION OF A MODERN DEMOCRACY <i>Andrei GUȚU</i>	67
PREDAREA LIMBII FRANCEZE CA VECTOR AL UNITĂȚII NAȚIONALE IN CONTEXTUAL MULTILINGVISMULUI / THE TEACHING OF FRENCH AS A VECTOR OF NATIONAL UNITY WITHIN THE FRAMEWORK OF MULTILINGUALISM <i>Snejana SÎRBU</i>	81
ASPECTE CONCEPTUALE REFERITOARE LA PREJUDICIUL DE RECUPERARE A DAUNELOR ACESTORA CONFORM PROCEDURII CIVILE / CONCEPTUAL ASPECTS REGARDING THE DAMAGE CAUSED TO FAUNA AND THE PROCESS OF RECOVERING THEIR DAMAGES ACCORDING TO CIVIL PROCEDURE <i>Bianca-Patricia MUREȘAN</i>	95
PAPRICULARITĂȚILE REPARĂRII DAUNELOR CAUZATE REGNULUI ANIMAL PRIN PRISMA REGLEMENTĂRIILOR SPECIFICE UNIUNII EUROPENE / THE PARTICULARITIES OF REPAIRING DAMAGE CAUSED TO THE ANIMAL KINGDOM THROUGH THE LENS OF SPECIFIC EUROPEAN UNION REGULATIONS <i>Elena-Casiana ALEXĂNDRESCU</i>	115

PROGNOZA STRATEGICĂ ȘI MANAGEMENTUL STRATEGIC AL TRANSFORMĂRILOR INOVATOARE SUNT CEI MAI IMPORTANȚI FACTORI ÎN ASIGURAREA SECURITĂȚII NAȚIONALE / STRATEGIC FORECASTING AND STRATEGIC MANAGEMENT OF INNOVATIVE TRANSFORMATIONS ARE THE MOST IMPORTANT FACTORS IN ENSURING NATIONAL SECURITY / СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПРОГНОЗИРОВАНИЕ И СТРАТЕГИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫМИ ТРАНСФОРМАЦИЯМИ - ВАЖНЕЙШИЕ ФАКТОРЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ <i>Dumitru POPILEVSKI</i>	131
--	-----

CONVENȚIA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI ÎNTRE TEORIA ȘI PRACTICA JURIDICĂ / THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS BETWEEN THEORY LEGAL PRACTICE <i>Andra Bianca IACOB</i>	151
--	-----

FUNDAMENTE TEORETICO-DOCTRINARE ALE CONTRACTULUI DE ACHIZIȚII PUBLICE / THE THEORETICAL AND DOCTRINAL FOUNDATIONS OF THE PUBLIC PROCUREMENT CONTRACT <i>Ana MURZAC, Vladimir VASILITA</i>	159
---	-----

DIALECTICA NORMATIVULUI ȘI AL PRACTICII ÎN INTEGRAREA REFUGIAȚILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA / THE DIALECTIC BETWEEN NORMS AND PRACTICE IN THE INTEGRATION OF REFUGEES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA <i>Alexandru GUIGOV, Inga GRIGORIU</i>	176
--	-----